

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ІНОЗЕМНІ ДОБРОВОЛЬЦІ В УКРАЇНІ СТАТУС, ПРАВА, ЗАХИСТ

Київ 2026

**ІНОЗЕМНІ
ДОБРОВОЛЬЦІ
В УКРАЇНІ.
СТАТУС, ПРАВА,
ЗАХИСТ.**

Дослідження проблем правового
і соціального захисту іноземних
добровольців в Україні

КИЇВ•2026

Авторський колектив:

Олександра Зуб, Тетяна Кавальчук, Вікторія Феофілова, Леся Шульга, Руслан Мирошніченко

Літературна редакція:

Марина Будзар

Іноземні добровольці в Україні. Статус, права, захист. Дослідження проблем правового і соціального захисту іноземних добровольців в Україні. / За загальною редакцією О. Зуб та Р. Мирошніченко. — Київ, 2026. — 132 с.

Публікація репрезентує результати дослідження та аналізу соціальних, правових та інституційних бар'єрів, що обмежують доступ іноземних добровольців та членів їхніх родин до соціального і правового захисту в Україні, впливають на рекрутинг іноземних добровольців, боєздатність підрозділів Сил оборони України та міжнародну репутацію України.

У публікації дається аналіз чинної нормативно-правової бази України, що регулює статус, права і обов'язки іноземних добровольців; порівняльний аналіз міжнародних моделей, зокрема Франції, США, Польщі, Литви та Ізраїлю; описано досвід іноземних добровольців на різних етапах їхнього перебування у системі — від служби до поранення, звільнення та реабілітації, на підставі глибинних інтерв'ю іноземних добровольців, ветеранів і членів родин загиблих та зниклих безвісти, з метою аналізу та вимірювання рівня соціальної інтеграції іноземних добровольців і їх родин в Україні, їхньої довіри до інституцій в Україні та задоволеності підтримкою; визначено соціальні наслідки виявлених бар'єрів і надано практичні рекомендації для вдосконалення державної політики в сфері правового і соціального захисту іноземних добровольців та членів їхніх родин в Україні.

Дослідження проведено та опубліковано за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Міжнародний фонд «Відродження» — одна з найбільших благодійних фондаций в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua

Facebook: www.facebook.com/irf.ukraine

Канівська громадська організація суспільних ініціатив «Разом» заснована 6 липня 2015 року в місті Канів, Черкаської області, для реалізації соціально значущих, культурних та гуманітарних проектів, спрямованих на психологічну реабілітацію та терапію ветеранів російсько-української війни, інклюзію ветеранів у суспільство, стимуляцію соціальної активності молоді, розвиток молодіжних громад, їх залучення до суспільних ініціатив соціальної, культурної та патріотичної спрямованості. Організація діє на засадах добровільності, відкритості та співпраці, має горизонтальну структуру управління з активною участю членів у прийнятті рішень, плануванні та реалізації спільних проектів.

ЗМІСТ

1. Вступ	6
1.1. Актуальність теми.....	6
1.2. Мета і завдання.....	7
1.3. Об'єкт і предмет дослідження.....	7
1.4. Дослідницькі питання.....	7
2. Методологія	8
2.1. Теоретичні рамки дослідження.....	8
2.2. Аналітична модель.....	9
2.3. Дизайн дослідження та методи збору даних.....	9
2.3.1. Кількісний компонент дослідження.....	9
2.3.2. Якісний компонент дослідження.....	9
2.4. Географічне покриття.....	10
2.5. Обмеження дослідження.....	10
2.6. Етичні принципи дослідження.....	10
2.7. Валідація даних.....	10
3. Міжнародне та українське законодавство	11
3.1. Міжнародне правове регулювання статусу іноземних добровольців.....	11
3.1.1. Критерії законного комбатанта.....	11
3.1.2. Інкорпорація та права на статус військовополоненого.....	12
3.1.3. Правова диференціація: добровольці чи найманці?.....	12
3.1.4. Юридичний висновок.....	13
3.2. Огляд законодавства України щодо проходження військової служби іноземцями, їх прав, обов'язків і гарантій соціального захисту.....	13
3.2.1. Розвиток законодавства про іноземних добровольців.....	13
3.2.2. Міграційні питання: в'їзд, перебування та виїзд іноземних добровольців, прийняття до громадянства.....	16
3.2.3. Вступ іноземців на військову службу, кар'єрні можливості.....	22
3.2.4. Окремі статуси, пов'язані з військовою службою, та особливості їх встановлення.....	27
3.2.5. Медична допомога та реабілітація.....	30

3.2.6. Виплати та компенсації іноземних військовослужбовцям та членам їх сімей	33
3.2.7. Соціальні послуги.....	35
3.2.8. Доступ до житла.....	38
3.2.9. Сімейні права.....	39
3.2.10. Доступ до правничої допомоги.....	40
3.2.11. Повернення, виїзд, репатріація	41
4. Аналіз емпіричних даних	44
4.1. Іноземні добровольці: досвід служби, доступ до прав і системні бар'єри (якісні і кількісні дані)	44
4.1.1. Методологія дослідження.....	44
4.1.2. Соціально-демографічний портрет іноземних добровольців	46
4.1.3. Досвід входу в систему: рекрутинг, контракт і інформація	49
4.1.4. Правовий статус і документи як вирішальний бар'єр	51
4.1.5. Доступ до базових прав і послуг	54
4.1.6. Медицина й реабілітація	58
4.1.7. Психологічний стан і підтримка.....	60
4.1.8. Функціонування системи: дискримінація, мова, нерівність.....	62
4.1.9. Інтеграція, підтримка й довгостроковий потенціал	65
4.1.10. Рекомендації добровольців.....	67
4.1.11. Узагальнюючий аналітичний висновок.....	69
4.2. Інтегрований аналіз досвіду родин загиблих, зниклих безвісти й полонених іноземних добровольців (кількісні дані).....	70
4.2.1. Методологія та обмеження дослідження	70
4.2.2. Соціально-демографічні особливості	70
4.2.3. Демографічний і громадянський профіль загиблих, зниклих безвісти та полонених.....	72
4.2.4. Центральна проблема: інформаційний вакуум	72
4.2.5. Правові та документальні бар'єри.....	73
4.2.6. Репатріація та пошук: різні форми однієї проблеми	74
4.2.7. Доступ до послуг і роль інституцій	74
4.2.8. Дискримінація, упереджене ставлення та мовний бар'єр у взаємодії з інституціями	75
4.2.9. Психологічний стан і соціальна ізоляція	76
4.2.10. Визнання та очікування	77
4.2.11. Узагальнюючий аналітичний висновок.....	78
4.3. Кейс-стаді: жива метрика системних збоїв	79
4.3.1. Case Study 1. Правовий статус як бар'єр до доступу до прав і послуг	80
4.3.2. Case Study 2. Блокування доступу до лікування та затягування медичних рішень	80

4.3.3. Case Study 3. Інформаційна ізоляція, мовний бар'єр і дискримінація.....	81
4.3.4. Case Study 4. Системне виключення після поранення та втрата доступу до прав.....	82
4.3.5. Case Study 5. Інституційне «замкнене коло» й межа правового відчаю.....	83
4.3.6. Висновки з кейс-стаді.....	83
5. Міжнародні моделі залучення іноземних добровольців та їх сімей.....	85
5.1. Методологія та критерії відбору країн.....	85
5.2. Аналіз інституціоналізованих моделей.....	86
5.2.1. Франція.....	86
5.2.2. США.....	87
5.2.3. Ізраїль.....	88
5.2.4. Хорватія.....	90
5.2.5. Грузія.....	91
5.2.6. Порівняльні таблиці.....	93
5.2.7. Аналіз інституціоналізованих моделей і стратегічний висновок.....	94
5.2.8. Рекомендації щодо вдосконалення статусу іноземців та захисту їхніх родин.....	95
6.1. Загальні висновки дослідження.....	96
6. Загальні висновки та рекомендації.....	96
6.2. Загальні рекомендації.....	98
7. Додатки.....	101
Додаток 1. Анкета для іноземних добровольців(ець) / ветеранів(ок).....	101
Додаток 2. Онлайн анкета для родин загиблих іноземних добровольців(ець).....	107
Додаток 3. Онлайн анкета для родин зниклих безвісті або полонених іноземних добровольців(ець).....	113
Додаток 4. Гайд для проведення інтерв'ю.....	119
Додаток 5. Опитувальник (інтерв'ю) для іноземних добровольців.....	121
Додаток 6. Опитувальник для родин загиблих іноземних добровольців(ець).....	124
Додаток 7. Опитувальник для родин зниклих безвісти або полонених іноземних добровольців(ець).....	126
Додаток 8. Форма поінформованої згоди на участь в інтерв'ю та обробку персональних даних.....	128
Додаток 9. Список використаних джерел і літератури.....	130

1

ВСТУП

1.1. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році участь іноземних добровольців у захисті України набула системності характеру та стала важливим елементом оборонної спроможності держави. За оцінками, оприлюдненими у медіа, станом на 2026 рік кількість іноземних військовослужбовців у складі Сил оборони України досягла близько **20 тисяч осіб**, що становить приблизно **2% від загальної чисельності армії** Deutsche Welle (див. також: DW *Glavnoe Telegram post* [\[1\]](#)). Попри наявність офіційних механізмів рекрутингу, значну роль у залученні бійців досі відіграють неформальні мережі та особисті контакти ветеранів. Це актуалізує потребу в подальшій інституціоналізації таких процесів на державному рівні, оскільки суб'єктивні практики взаємодії та особисте сприйняття справедливості інклюзії з боку іноземців є визначальними чинниками успішності їхньої інтеграції. Відтак, подолання проявів мікродискримінації та забезпечення прозорої комунікації на рівні «людина-інституція» є фундаментальною умовою трансформації фрагментарних добровольчих ініціатив у сталу систему професійних інтернаціональних легіонів.

Зростання чисельності цієї групи супроводжується низкою соціальних, правових та інституційних викликів. Іноземні добровольці й члени їхніх родин стикаються з невизначеністю правового статусу, обмеженим доступом до соціальних гарантій, складними бюрократичними процедурами й мовними бар'єрами. Ці проблеми мають не лише

гуманітарний, а й стратегічний вимір, оскільки в умовах тривалого протистояння правова визначеність безпосередньо впливає на боєздатність Сил оборони України і міжнародну репутацію України. Зокрема, звіти [Lowy Institute](#) наголошують на загрозі неправомірної класифікації іноземців Росією як «найманців», що створює смертельну небезпеку в полоні через відсутність дієвих механізмів міжнародного тиску.

Сучасний стан досліджень (зокрема праці [Volksgeist, 2026](#) та [CEP, 2025](#)) фіксує зміну профілю бійців: на зміну ідеологічним добровольцям приходять прагматичні професіонали. Проте, як зазначає [Carnegie Endowment for International Peace](#), досвід ветеранів (наприклад, контрпартизанських дій у Латинській Америці) часто потребує складної адаптації до умов високотехнологічної «війни дронів». На прикладі колумбійського контингенту, який у 2026 році налічує до 2 000 осіб ([The New Voice of Ukraine](#)), помітно, що відсутність системної соціокультурної підтримки та інклюзії призводить до передчасного розірвання контрактів.

Попри [звіти](#) Міністерства оборони України щодо «повного соціального пакету», реальна ситуація залишається фрагментарною. Питання соціально-правової інтеграції потребує переходу від моделі «використання іноземного ресурсу» до моделі повної інклюзії. Це передбачає створення прозорої екосистеми підтримки: від юридичного захисту статусу комбатанта до реабілітації поранених й допомоги сім'ям загиблих.

Сеймо, це дослідження присвячене комплексному аналізу таких бар'єрів і оцінці ефективності державної політики у сфері захисту прав іноземних захисників України.

1.2. МЕТА І ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є виявлення та аналіз соціальних, правових та інституційних бар'єрів, що обмежують доступ іноземних добровольців і членів їхніх родин до соціального й правового захисту в Україні, а також визначення ефективних засобів їх подолання з увагою на міжнародний досвід.

Для досягнення окресленої мети передбачено виконання таких завдань: проаналізувати чинну нормативно-правову базу України, що регулює статус іноземних добровольців; здійснити порівняльний аналіз міжнародних моделей, зокрема Франції, США, Ізраїлю, Хорватії та Грузії; прописати досвід іноземних добровольців на різних етапах їхнього перебування у системі — від служби до поранення, звільнення та реабілітації; провести глибинні інтерв'ю та зібрати кейси практичного досвіду; здійснити кількісне опитування іноземних добровольців, ветеранів і членів родин загиблих і зниклих безвісти з метою перевірки гіпотез, сформованих на основі якісного аналізу, а також вимірювання рівня соціальної інтеграції, довіри до інституцій і задоволеності підтримкою; визначити соціальні наслідки виявлених бар'єрів; розробити практичні рекомендації для вдосконалення державної політики у цій сфері.

1.3. ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження є соціально-правовий статус іноземних добровольців і членів їхніх родин. Предмет дослідження – механізми соціальної інтеграції іноземних добровольців в Україні в умовах наявності інституційних бар'єрів у доступі до прав, послуг і гарантій.

1.4. ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ

Дослідження передбачає відповіді на ключові питання щодо ідентифікації бар'єрів у соціальному й правовому захисті іноземних добровольців і членів їхніх родин, аналізу впливу цих перепон на процеси інтеграції в українське суспільство, а також розгляду елементів міжнародного досвіду, що можуть бути адаптовані для України з метою вдосконалення державної політики у цій сфері.

2

МЕТОДОЛОГІЯ

2.1. ТЕОРЕТИЧНІ РАМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Науковий аналіз структуровано навколо чотирьох ключових теоретичних підходів, що дозволяють інтерпретувати досвід іноземних добровольців не лише як індивідуальні життєві траєкторії, а як результат складної взаємодії з інституційним середовищем.

По-перше, використовується концепція соціальної інтеграції ([Durkheim, 1893/1997](#); [Parsons, 1951](#)), яка дає змогу аналізувати рівень залученості індивіда до соціальних інститутів і механізмів солідарності. У межах дослідження цей підхід застосовується для ідентифікації станів соціальної дезорієнтації (аномії), з якими стикаються родини іноземних добровольців унаслідок розриву звичних соціальних зв'язків і відсутності нових інституційних опор в Україні.

По-друге, застосовується теорія градацій громадянства ([Marshall, 1950](#); [Anderson, 1983/2006](#)), що дозволяє описати статус іноземних добровольців як «лімінальний». За цією логікою вони виконують повний обсяг військових обов'язків, однак мають обмежений доступ до соціальних і цивільних прав, що формує структурну нерівність порівняно з громадянами держави.

По-третє, актуальною є концепція інституційної дискримінації ([Feagin, 2006](#); [Kropendorf, 1992](#)), яка дозволяє проаналізувати, в який спосіб формально нейтральні норми й бюрократичні процедури створюють системні бар'єри для іноземців. У цьому контексті дискримінація

розглядається не як результат індивідуальних упереджень, а як наслідок невідповідності державних механізмів потребам нерезидентів.

По-четверте, вжито підхід спроможностей (Capability Approach) ([Sen, 1999](#); [Nussbaum, 2011](#)), що фокусує увагу на розриві між формально задекларованими правами й реальною можливістю їх реалізації. Цей підхід є ключовим для аналізу ситуацій «заблокованої дії», коли родини розуміють процедури, але не мають достатніх ресурсів, зокрема інформаційних, мовних або юридичних, для їх практичного здійснення.

2.2. АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ

Дослідження базується на багаторівневій моделі причинно-наслідкових зв'язків, що дозволяє простежити трансформацію інституційних недоліків у соціальні наслідки. У центрі моделі — послідовний ланцюг: правові бар'єри (дефіцит статусу), інституційні практики (зокрема, комунікаційні розриви), соціальні наслідки (фінансові та психологічні труднощі), рівень довіри й інтеграції, а також ширші репутаційні наслідки для держави.

Така аналітична рамка дає змогу показати, як технічні прогалини у законодавстві та адміністративних процедурах можуть трансформуватися у стратегічні ризики для міжнародного іміджу України та її здатності залучати й утримувати іноземний професійний ресурс у довгостроковій перспективі.

2.3 ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДИ ЗБОРУ ДАНИХ

Дослідження побудоване за принципом змішаних методів (mixed methods), що поєднує кількісний і якісний підходи й дозволяє отримати як узагальнені оцінки, так і глибоке розуміння індивідуального досвіду. У межах дослідження було використано кількісне онлайн-опитування, глибинні напівструктуровані інтерв'ю, кейс-стаді, а також аналіз нормативно-правових актів України й міжнародних практик. Загальний масив даних становить 78 респондентів. Вибірка сформувалася цільовим методом із використанням підходу «снігової кулі».

2.3.1. КІЛЬКІСНИЙ КОМПОНЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збір кількісних даних здійснювався через онлайн-анкету, доступну п'ятьма мовами (українською, англійською, іспанською, португальською та російською). Опитувальник складався з 54 запитань і передбачав оцінку доступу до прав, послуг, рівня довіри до інституцій і потреб респондентів. Онлайн-опитування пройшли 52 респонденти, з яких: 37 іноземних добровольців, 11 членів родин загиблих іноземних добровольців і 4 представники родин зниклих безвісти або полонених іноземних добровольців.

2.3.2. ЯКІСНИЙ КОМПОНЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах дослідження проведено 26 глибинних інтерв'ю з іноземними добровольцями й ветеранами. Інтерв'ю відбувалися очно, телефоном і онлайн. Інтерв'ю мали напівструктурований характер (до 90 хвилин) і охоплювали ключові аспекти досвіду респондентів, а саме — службу, поранення, реабілітацію, взаємодію з державними органами, доступ до соціальних і фінансових послуг, бюрократичні бар'єри, мовні труднощі, дискримінацію та психологічний стан.

Аналіз здійснювався на основі системи з 36 тематичних кодів, що дозволило виявити повторювані патерни, типові комбінації проблем і взаємозв'язки між різними видами бар'єрів. Додатково було сформовано низку типових кейсів, які ілюструють ключові проблемні ситуації, зокрема у сферах репатріації, доступу до виплат і взаємодії з інституціями.

2.4. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОКРИТТЯ

Інформацію збирали як на території України, зокрема у великих містах і місцях дислокації військових підрозділів, так і дистанційно — серед респондентів, які перебувають за кордоном. Це дозволило врахувати як досвід безпосередньої участі у військовій службі, так і специфіку взаємодії з українськими інституціями з-за меж країни.

2.5. ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження має низку методологічних обмежень. Насамперед, вибірка не є статистично репрезентативною через цільовий характер добору й обмежений обсяг (78 респондентів), що унеможливує поширення узагальнюючих результатів на всю популяцію іноземних добровольців. Окремі підгрупи є малими за чисельністю, зокрема родини зниклих безвісти, що заважає порівняльному аналізу.

Використання методу «снігової кулі» та доброхітна участь респондентів створюють ризик систематичних зміщень, зокрема ефекту самоселекції. Онлайн-формат збору даних обмежує участь осіб із низьким рівнем цифрової доступності. Додатково спостерігається географічна концентрація окремих груп і гендерний дисбаланс між підвибірками. Висока чутливість тематики дослідження може впливати на емоційність і повноту відповідей, тому є потреба обережної інтерпретації.

Якісні методи забезпечують глибоке розуміння досвіду, однак не дозволяють здійснювати статистичне узагальнення результатів.

2.6. ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилося з дотриманням етичних стандартів, зокрема, передбачало добровільну участь, отримання інформованої згоди, забезпечення анонімності та конфіденційності. У роботі застосовувався травмоінформований (trauma-informed) підхід, що передбачає чутливість тематики, пов'язаної з пораненнями, загибеллю та зникненням військовослужбовців. Персональні дані респондентів були захищені їх шифруванням і відокремленням від аналітичного масиву.

2.7. ВАЛІДАЦІЯ ДАНИХ

Надійність і валідність результатів забезпечувалися через пілотування інструментів збору інформації, контроль якості інтерв'ю та логічну перевірку масиву, через триангуляцію кількісних і якісних джерел і експертну ревізію проміжних висновків.

МІЖНАРОДНЕ ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

3

3.1. МІЖНАРОДНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ

У межах Міжнародного гуманітарного права (МГП) статус іноземних бійців визначається їхнім зв'язком зі сторонами конфлікту й офіційною структурою збройних сил. Основним документом у цій сфері є [Третя Женевська конвенція 1949 року \(GC III\)](#), яка встановлює правові засади поводження з військовополоненими.

3.1.1. КРИТЕРІЇ ЗАКОННОГО КОМБАТАНТА

Згідно зі [Статтею 4\(А\)\(2\) Женевської конвенції III](#), члени добровольчих корпусів і міліцій визнаються законними комбатантами, якщо вони кумулятивно відповідають чотирьом умовам:

- Наявність особи, відповідальної за підлеглих (командира).
- Наявність сталого розпізнавального знака, видимого на відстані (уніформа або пов'язка).
- Відкрите носіння зброї.
- Ведення операцій відповідно до законів і звичаїв війни.

Ці вимоги також базуються на історичних [Гаазьких положеннях 1907 року](#), що вперше закріпили закони й звичаї сухопутної війни.

3.1.2. ІНКОРПОРАЦІЯ ТА ПРАВА НА СТАТУС ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Важливим аспектом є офіційна інтеграція іноземців до регулярних військ. [Додатковий протокол I 1977 року \(AP I\)](#) у [Статті 43](#) розширює визначення збройних сил, долучаючи до них всі організовані групи, підпорядковані стороні конфлікту.

- **Інкорпоровані добровольці:** Іноземці, які офіційно вступили до лав армії (наприклад, до Інтернаціонального Легіону оборони України Сухопутних військ ЗСУ, або до Міжнародного Легіону ГУР МОУ), отримують статус комбатанта й право на статус військовополоненого у разі захоплення. Після інкорпорації вони юридично не відрізняються від національних солдатів.
- **Levée en Masse:** Громадяни, які спонтанно беруть до рук зброю для відсічі загарбнику на неокупованій території, також можуть вважатися законними комбатантами згідно зі [Статтею 4\(A\)\(6\) GC III](#).

3.1.3. ПРАВОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ: ДОБРОВОЛЬЦІ ЧИ НАЙМАНЦІ?

Міжнародне право проводить чітку межу між іноземними добровольцями й найманцями, ґрунтуючись на критеріях, викладених у [Статті 47 Додаткового протоколу I](#). Основна відмінність полягає в офіційній інтеграції бійця до структури збройних сил та його первинній мотивації. Ключові відмінності наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика юридичного статусу іноземних добровольців і найманців

Характеристика	Іноземні добровольці	Найманці
Юридичний статус	Законні комбатанти; право на статус POW.	Позбавлені статусу комбатанта і POW (Ст. 47 AP I).
Інтеграція	Формально інкорпоровані у збройні сили.	Не є членами офіційних збройних сил сторін.
Мотивація	Ідеологічна, політична чи особиста.	Переважно бажання приватної вигоди.
Винагорода	На рівні національних солдатів того ж рангу.	Суттєво перевищує оплату регулярних сил.
Відповідальність	Мають «імунітет комбатанта» за законні дії.	Можуть бути засуджені за саму участь у війні.

Окрім загальних норм МГП, існують спеціальні міжнародні договори, що криміналізують найманство як явище та встановлюють відповідальність за його організацію:

- [Міжнародна конвенція ООН про найманців \(1989\)](#), що криміналізує вербування, використання, фінансування та навчання найманців.
- [Конвенція ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці \(1977\)](#), що визначає найманство як злочин проти миру й безпеки в регіоні.

Можна виснувати, що іноземний доброволець в Україні має захищений міжнародним правом статус доти, доки він офіційно перебуває у лавах Збройних сил і діє в межах правового поля. Навіть за умови оскарження статусу, особа зберігає право на гуманне поводження та справедливий суд згідно зі [Статтею 75 Додаткового протоколу I](#).

3.1.4. ЮРИДИЧНИЙ ВИСНОВОК

На основі аналізу норм МГП і установчих документів доведено: іноземні добровольці в Україні є законними комбатантами. Їхня офіційна інкорпорація до складу Збройних Сил України робить їх юридично тотожними національним військовослужбовцям.

Ключові аргументи:

- 1) **Офіційний статус:** Добровольці діють під відповідальним командуванням, носять знаки розрізнення та інтегровані в лави ЗСУ, що гарантує їм «іmunітет комбатанта» й статус військовополоненого(ої).
- 2) **Спростування найманства:** Отримання грошового забезпечення на рівні з українськими колегами й ідеологічна мотивація прямо суперечать критеріям найманства (Ст. 47 АР І).
- 3) **Мінімальні гарантії:** Навіть за умови оскарження статусу, Стаття 75 Додаткового протоколу І гарантує іноземцям право на гуманне поводження та справедливий суд.

Отже, будь-які спроби класифікувати іноземних захисників України як найманців є юридично безпідставними.

3.2. ОГЛЯД ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ІНОЗЕМЦЯМИ, ЇХ ПРАВ, ОБОВ'ЯЗКІВ І ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

3.2.1. РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ

Питання залучення іноземців до військової служби в Україні держава почала унормувати з 2015 року, це була частина реакції на збройну агресію РФ і необхідність розширення кадрового потенціалу ЗСУ.

Ключовим актом став Закон України № 716-VIII від 06.10.2015 «Про внесення змін до деяких законів України щодо проходження військової служби іноземцями та особами без громадянства» (набрав чинності 05 листопада 2015 року). Цим законом було внесено зміни до Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Збройні Сили України» та інших актів, зокрема:

- прямо дозволено іноземцям та особам без громадянства проходити військову службу за контрактом у ЗСУ;
- зрівняно іноземних добровольців в правах і обов'язках з українськими військовослужбовцями (за деякими винятками);
- визначено, що служба може бути тільки за контрактом;
- встановлено, що іноземці можуть обіймати посади рядового, сержантського і старшинського складу (офіцерські — тільки після отримання громадянства), але не пов'язані з допуском до державної таємниці;
- визначено, що іноземці, які проходять службу за контрактом, вважаються такими, що законно тимчасово проживають на території України, це підтверджується військовим квитком;
- визначено, що в'їзд і виїзд з України іноземного добровольця відбувається за паспортним документом і військовим квитком;
- затверджено текст зобов'язання іноземного військовослужбовця, що замінює військову присягу громадянина України.

Хоча допуск іноземців до військової служби відбувся у 2015 році, регулювання цього питання було фрагментарним, лишалися неврегульованими питання міграційного статусу членів сімей, соціального забезпечення та доступу іноземців до служби в інших військових формуваннях, крім ЗСУ.

У 2016–2021 роках відбулося системне розширення правового статусу іноземців і осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України. Нормативні зміни спрямовувалися на інституціоналізацію їх участі у військовій службі, зокрема шляхом деталізації порядку проходження служби, покращення міграційного статусу й поширення на них гарантій військовослужбовців.

Зокрема, ключовими моментами у 2016 році стали:

- визначення порядку добору, прийняття, порядку й строків укладання контрактів, їх припинення (розірвання) чи продовження, особливості присвоєння військових звань, отримання відпусток тощо (Указ Президента України від 10 червня 2016 року № 248/2016 «Про Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства»);
- встановлення спрощеного порядку прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у ЗСУ, в частині скорочення обов'язкового строку безперервного перебування до 3 років з моменту набрання чинності контрактом (Закон України від 28.01.2016 № 957-VIII «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про громадянство України» щодо встановлення спрощеного порядку прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України»).

У 2022–2026 роках відбулася якісна трансформація правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу в Україні. На відміну від попереднього періоду, законодавець перейшов від фрагментарного регулювання до формування комплексної моделі, в якій військова служба визнається самостійною підставою для легального перебування, соціального забезпечення та набуття похідних прав членами сімей.

Особливої ваги набули зміни у міграційному законодавстві, що вперше закріпили пряму підставу для оформлення посвідки на тимчасове проживання на підставі проходження військової служби, поширили відповідні можливості на членів сімей іноземних добровольців і ветеранів, створили умови для набуття ними дозволів на імміграцію і громадянство України.

Зокрема, було розширено коло військових формувань, доступних для проходження військової служби іноземцями:

- в 2022 році надано право проходити службу в розвідувальному органі Міністерства оборони України до 1 травня 2023 року (Закон України від 14.04.2022 № 2194-IX «Про внесення зміни до Закону України «Про розвідку»»);
- в 2023 році надано право проходити службу в Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України та унормовано порядок такої служби (Закон України від 12.01.2023 № 2863-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України», Указ Президента України від 21.02.2024 № 84/2024 «Про Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства»).

До того ж служба іноземних громадян не обмежувалася Інтернаціональними легіонами у складі Сухопутних військ Збройних Сил України або Міжнародним Легіоном у складі ГУР МОУ. Іноземці отримали право служити у будь-якій військовій частині Збройних Сил України і Національної Гвардії України.

Також в 2023 році з'явилась можливість оформлення дозволу на імміграцію у межах квот іноземцям, які прослужили три й більше років, і особам, визнаним непридатними до військової служби за станом здоров'я внаслідок захворювань чи поранень, отриманих під час служби, незалежно від строку перебування на службі.

У 2024 році були:

- спрощено процедури врегулювання правового статусу іноземних добровольців, які після завершення служби хочуть залишитись проживати в Україні (Закон України від 20.08.2024 № 3897-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України»);
- цим же Законом полегшено умови для набуття громадянства України іноземцями під час військової служби та після неї, зокрема, надано можливість декларувати відмову від громадянства замість подачі зобов'язання вийти із попереднього громадянства іноземцям певних категорій, членам подружжя та дітям іноземних захисників України;
- оптимізовано систему пошуку й добору іноземних добровольців через створення Центру рекрутингу іноземців та осіб без громадянства та внесення змін в процедуру рекрутингу (Постанова КМУ від 29 листопада 2024 р. №1374);
- визначено, що іноземець тимчасово проживає на території України не тільки під час дії контракту, але й протягом трьох місяців після його припинення (розірвання),
- а також встановлено право проходити службу в розвідувальному органі Міністерства оборони України до закінчення особливого періоду (Закон України від 10.10.2024 № 4019-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку прийняття на військову службу та проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України»).

В 2025 році Україна продовжила удосконалювати підхід до залучення іноземних добровольців, зокрема:

- деталізувала процедуру рекрутингу й поклала витрати з перевезення (транспортування) кандидатів для проходження військової служби з числа іноземців або осіб без громадянства з території іноземних держав, забезпечення їх харчуванням і проживанням на державний бюджет (Постанова КМУ від 15 квітня 2025 р. № 442);
- регламентувала порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій і особи з інвалідністю внаслідок війни іноземцям і особам без громадянства (Постанова КМУ від 18.06.2025 № 719);
- полегшила отримання дозволу на імміграцію членам сім'ї іноземних добровольців (Постанова КМУ від 08.10.2025 № 1275, Постанова КМУ від 26.12.2002 № 1983).

Наприкінці 2025 року статус інтернаціональних легіонів оборони України, як окремих військових частин, було змінено, і їх було залучено до складу штурмових полків Сухопутних військ Збройних Сил України, зі збереженням назви й структури.

Наприкінці 2025 року Закон України від 17.12.2025 № 4730-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу та медичного забезпечення військовослужбовців з числа іноземців та осіб без громадянства» змінює модель законного перебування іноземних добровольців на території України і визначає їх статус в перехідний період, зокрема:

- законність перебування іноземного добровольця пов'язується з наявністю посвідки на тимчасове проживання;
- строк законного перебування охоплює період дії контракту й шість місяців після його припинення;
- встановлено можливість легального перебування навіть за відсутності чинного паспортного документа;

- закріплено контракт про військову службу як самостійну підставу для оформлення посвідки й запроваджено механізм взаємодії військових частин із міграційними органами щодо контролю за статусом;
- встановлено, що на іноземців поширюються соціальні гарантії для військовослужбовців щодо грошового забезпечення, надання відпусток, медичної допомоги й медичних послуг таким військовослужбовцям;
- одночасно передбачено встановлення окремого порядку медичного забезпечення Кабінетом Міністрів України.

Норми набувають чинності 10 травня 2026 року.

Тож наразі Україна має спеціальне правове регулювання, що дозволяє іноземцям і особам без громадянства проходити військову службу у добровільному порядку (за контрактом) в певних військових формуваннях, визначає порядок проходження такої служби, а також регламентує пов'язані з цим міграційні й соціальні питання, зокрема й щодо членів сім'ї іноземного добровольця.

У межах дослідження ми аналізували досвід іноземних добровольців (діючих військовослужбовців і осіб, які завершили військову службу), котрі переважно почали службу в 2022-2024 роках. Тож ми окремо аналізували норми законодавства, що діяли раніше, до ключових постанов 2025 року, впроваджених Постановою КМУ від 08.10.2025 № 1275 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оформлення документів окремим категоріям іноземців та осіб без громадянства» (набули чинності 16.01.2026 р.) та Законом України від 17.12.2025 № 4730-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу та медичного забезпечення військовослужбовців з числа іноземців та осіб без громадянства» (набудуть чинності 10.05.2026 р.), і після ухвалення цих норм.

Також ми аналізували норми законодавства, які регулюють статус іноземців, які проходять / проходили військову службу в Україні після 24 лютого 2022 року, не розглядаючи окремо статус іноземців і осіб без громадянства, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну й іншу) допомогу підрозділам Збройних Сил України, іншим утвореним відповідно до законів України військовим формуванням, правоохоронним органам спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, або добровольчим формуванням.

3.2.2. МІГРАЦІЙНІ ПИТАННЯ: В'ЇЗД, ПЕРЕБУВАННЯ ТА ВИЇЗД ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ, ПРИЙНЯТТЯ ДО ГРОМАДЯНСТВА

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI.
- Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 № 2491-III.
- Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III.
- Указ Президента України від 28.02.2022 № 82/2022 «Про тимчасове запровадження безвізового режиму».
- Постанова КМУ від 15 лютого 2012 р. № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України». Постанова КМУ від 26 грудня 2002 р. № 1983 «Про затвердження Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про відкликання дозволу на імміграцію, визнання недійсними таких рішень, їх оскарження та виконання».
- Постанова КМУ від 29 листопада 2024 р. №1374 «Про затвердження Положення про Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства».
- Постанова КМУ від 23 лютого 2022 р. № 154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки».

ВІЗД В УКРАЇНУ ІНОЗЕМЦІВ, ЯКІ БАЖАЮТЬ ПРОХОДИТИ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

Відбувається в цілому на загальних підставах: в залежності від країни походження — на підставі візи або в рамках безвізового режиму, необхідна наявність дійсного паспортного документа.

1 березня 2022 року Президент України своїм указом запровадив безвізовий режим в'їзду в Україну для громадян іноземних держав, які бажають вступити до Інтернаціонального легіону оборони України, крім громадян держави, визнаної державою-агресором, тимчасово на період дії воєнного стану, однак практика застосування цієї норми невідома.

В квітні 2025 року розширено повноваження Центру рекрутингу іноземців і осіб без громадянства (далі — ЦРІ), центрів рекрутингу й територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі — ТЦК) щодо здійснення заходів із перевезення кандидатів на службу з-за кордону в Україну.

ЦРІ уповноважений забезпечувати перевезення (оформлення документів, що посвідчують особу, віз, проїзних документів, страхування, транспортування тощо), проживання іноземців та осіб без громадянства, здійснювати супроводження від пунктів пропуску через державний кордон України іноземців і осіб без громадянства, відібраних для проведення основної перевірки.

Фінансове й матеріальне забезпечення цих заходів здійснюється за рахунок і у межах видатків державного бюджету, передбачених для Міноборони, Держспецтрансслужби й НГУ на відповідний рік, а ще інших джерел, не заборонених законодавством. Державне фінансування таких заходів декларується для ТЦК і центрів рекрутингу, які також проводять первинну перевірку й первинну співбесіду з кандидатом для проходження військової служби з числа іноземців і осіб без громадянства.

ПЕРЕБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМЦІВ, ЯКІ БАЖАЮТЬ ПРОХОДИТИ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

Строк перебування в Україні іноземців, які бажають проходити військову службу в Україні, до укладання контракту визначається на загальних умовах: якщо вони є громадянами держав з візовим порядком в'їзду — строком дії візи, якщо є громадянами держав з безвізовим порядком в'їзду — можуть перебувати в Україні не більше ніж 90 днів протягом 180 днів з дати першого в'їзду, якщо інший строк не визначено — міжнародними договорами України.

За цей час іноземці мають пройти процедуру оформлення та укласти контракт, який є підставою для довгострокового перебування.

Строк перебування може бути продовжено на час існування обґрунтованих підстав. До того ж з 10 травня 2026 року особа, яка **має намір** проходити військову службу за контрактом, зможе подати паспортний документ, термін дії якого сплив або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна вчинила акт збройної агресії проти України або не визнає територіальної цілісності та суверенітету України, або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262 (далі — недружніх до України країн).

ТИМЧАСОВЕ ПРОЖИВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

До набуття чинності змін, запроваджених Законом України від 17.12.2025 № 4730-IX, з укладанням контракту про проходження військової служби, іноземці вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України, на період дії контракту й протягом трьох місяців після його припинення (розірвання). Тимчасове проживання на території України таких іноземців підтверджується військово-обліковим документом (службовим

посвідченням) військовослужбовців. Відсутність посвідки на тимчасове проживання викликала в таких умовах проблеми у іноземних військовослужбовців з доступом до банківських, нотаріальних, медичних послуг, особливо в разі, якщо паспортний документ було втрачено, він підлягає обміну чи строк його дії закінчився.

З набуттям чинності змін, з 10 травня 2026 року іноземці та особи без громадянства, які уклали контракт про проходження військової служби, протягом шести місяців мають звернутися за оформленням посвідки на тимчасове проживання.

Якщо вони отримують посвідку на тимчасове проживання, то вважатимуться такими, які перебувають на території України на законних підставах, зокрема у випадках, якщо строк дії паспортного документа закінчився або паспортний документ підлягає обміну, на період дії контракту про проходження військової служби й протягом шести місяців після його припинення (розірвання), крім обмеженого переліку підстав припинення (розірвання) контракту, обумовлених винною поведінкою та невідповідністю вимогам служби чи посади. Цей статус матимуть іноземці незалежно від того, до громадянства якої країни вони належать або в якій країні вони раніше постійно проживали, що є важливою позитивною зміною.

Підставою для видачі посвідки на тимчасове проживання для іноземних військовослужбовців стануть:

- заява іноземця або особи без громадянства,
- військово-обліковий документ (службове посвідчення) військовослужбовця,
- контракт про проходження військової служби,
- зобов'язання військової частини, з якою укладено контракт, повідомити уповноважені органи про дострокове припинення (розірвання) такого контракту.

У перехідний період (6 місяців з 10 травня 2026 року) тимчасове проживання на території України іноземні військовослужбовці підтверджуватимуть військово-обліковим документом (службовим посвідченням) військовослужбовця.

КМУ до 11 травня 2026 року має ухвалити нормативно-правові акти, необхідні для реалізації Закону України від 17.12.2025 № 4730-IX, привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом і забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ПЕРЕБУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Іноземці, які завершили військову службу, вважаються такими, що **на законних підставах тимчасово перебувають на території України, якщо:**

- проходили військову службу 3 і більше років;
- або не менше 1 року в період введення в Україні воєнного стану (норма набрала чинності 16.01.2026 р.);
- незалежно від строку військової служби — якщо служили й були визнані військово-лікарською комісією (далі — ВЛК) непридатними до військової служби за станом здоров'я за наслідками захворювань, поранень (травм, контузій, каліцтв), отриманих під час виконання обов'язків військової служби

і протягом 6 місяців після припинення контракту звернулися за наданням дозволу на імміграцію — до дня отримання посвідки на постійне проживання.

Строк перебування може бути продовжено на період існування обґрунтованих підстав для подальшого перебування. Для продовження строку перебування в Україні іноземець, який проходив військову службу за контрактом, може подати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, якщо для отримання нового документа він зобов'язаний звернутися до органів державної влади недружніх до України країн.

Служба за контрактом надає іноземцю законне право на імміграцію та отримання посвідки на постійне проживання.

При **отриманні дозволу на імміграцію та оформленні посвідки на постійне проживання** іноземці, які завершили військову службу, завдяки законодавчим змінам, які набули чинності у 2025-2026 роках, мають певні преференції:

- вони можуть подавати паспортний документ, строк дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі коли за отриманням нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади недружньої до України країни;
- вони не зобов'язані подавати документ про відсутність хвороб і довідку про відсутність судимості у країні громадянської належності та/або у країні постійного проживання.

Ці преференції з 2025 року поширюються також при отриманні дозволу на імміграцію, зокрема, на одне з подружжя, якщо другий з подружжя є загиблим (померлим) іноземцем або особою без громадянства, які проходили військову службу за контрактом у ЗСУ, Держспецтрансслужбі та НГУ (незалежно від строку військової служби), а з 16.01.2026 року — також на дітей, які не досягли 18 років, загиблого (померлого) військовослужбовця та батьків подружжя.

Крім того, з 2025 року при отриманні дозволу на імміграцію іноземці, які уклали контракт про проходження військової служби, замість документа про місце проживання в Україні можуть подавати довідку щодо перебування на військовій службі.

Якщо іноземці служили три і більше років або не менше одного року в період введення в Україні воєнного стану, або (незалежно від строку служби) були визнані ВЛК непридатними до військової служби за станом здоров'я за наслідками захворювань, поранень (травм, контузій, каліцтв), отриманих під час виконання обов'язків військової служби, з 2023 року дозвіл на імміграцію їм надається в межах квот.

Коли іноземцям, які завершили військову службу, надано дозвіл на імміграцію та вони отримали посвідку на постійне проживання, вони вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, зокрема й у випадках, якщо термін дії їхнього паспортного документу закінчився або він підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних, і це виключення буде скасовано з 10 травня 2026 року).

ПРИЙНЯТТЯ ДО ГРОМАДЯНСТВА ІНОЗЕМЦІВ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ АБО ЗАВЕРШИЛИ ЇЇ

У серпні 2024 р. було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України».

Закон вніс суттєві зміни до Закону України «Про громадянство України», спрямовані на створення умов для набуття громадянства України іноземними військовослужбовцями, а саме:

- замість зобов'язання вийти із попереднього громадянства іноземці, які проходять або проходили військову службу в Україні, мали визначні заслуги перед Україною, громадяни держави-агресорки, які зазнали переслідувань у країні своєї громадянської належності, могли декларувати відмову від нього. Таким привілеєм могли скористатись також члени подружжя та діти іноземних військовослужбовців;
- від іноземців, які брали чи беруть участь у захисті України при набутті її громадянства, не вимагалось безперервно проживати на території країни протягом щонайменше п'яти років, достатньо було трьох; для прийняття до громадянства їм не потрібно було мати дозвіл на імміграцію та посвідку на постійне проживання; вони звільнялися від підтвердження наявності законних джерел доходів;
- військові-контрактники, які набули українське громадянство в умовах воєнного стану і підписали зобов'язання скласти іспити з української мови й на знання Конституції України, мали виконати це зобов'язання протягом двох років після його завершення або скасування.

В 2025 році умови було скореговано — розширені можливості отримання громадянства для тих іноземців, хто проходить службу, і членів їхніх сімей, а спрощені процедури залишені для тих, хто звільняється зі служби з об'єктивних причин:

- декларацію про відмову від іноземного громадянства й визнання себе лише громадянином України можуть подати вже не тільки подружжя та діти іноземця, який проходить військову службу, має визначні заслуги перед Україною, є громадянином держави-агресорки, який зазнав переслідувань у країні своєї громадянської належності або загинув при виконанні військового обов'язку, але й діти одного із подружжя, або один із батьків подружжя, також було враховано інші родинні комбінації;
- водночас у випадку припинення (розірвання) контракту декларацію про відмову від іноземного громадянства можна подати не у всіх випадках звільнення, а лише за закінченням строку контракту, за станом здоров'я або за віком;
- на іноземців, які проходять службу і нагороджені державною нагородою України, мають визначні заслуги або прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес, а також звільнені зі служби за станом здоров'я, не поширюється умова щодо строків безперервного проживання на території України, їм не треба мати дозвіл на імміграцію; їм не потрібно доводити наявність законних джерел існування;
- для іноземців, які проходять службу за контрактом, строк перебування в Україні має становити останні три роки або один рік проходження військової служби під час воєнного стану; їм не потрібно мати дозвіл на імміграцію; їм не потрібно доводити наявність законних джерел існування;
- військові-контрактники подають зобов'язання здати іспити з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою протягом 2 років з набуття громадянства;
- введено поняття «множинне громадянство (підданство)»;
- введено спрощений порядок набуття громадянства України й поновлення у громадянстві України іноземцями-громадянами Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща, США та Чеської Республіки.

Відповідно до Закону України «Про громадянство», підставою для відмови у прийнятті до громадянства України є вчинення злочину проти людства, іншого тяжкого злочину. Проте зазначено, що рішення про притягнення до відповідальності за такі злочини, зумовлене політичними мотивами держави-окупанта, держави-агресора чи країни, що не визнає територіальної цілісності України, не є підставою для відмови у прийнятті до громадянства України іноземних військових і членів їхніх сімей, або осіб, які мають визначні заслуги перед Україною чи прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України.

Під час подання заяви з питань громадянства України іноземцями й особи без громадянства мають пред'явити паспортний документ іноземця, а також документ, що підтверджує перебування на території України або за кордоном.

Однак іноземці, які проходять / проходили військову службу, або є одним із подружжя такої особи, або одним із батьків подружжя, можуть подати паспортний документ іноземця, строк дії якого закінчився або який підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних особи), або документ, що посвідчує особу й підтверджує її спеціальний статус (у разі втрати паспортного документа іноземця), у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна є недружньою до України. Таке ж право є у громадян держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, які зазнали у країні своєї громадянської належності переслідувань; або є другим із подружжя або одним із батьків подружжя особи, яка проходила військову службу за контрактом і загинула, або громадянина України, який служить в Силах оборони, проходив військову службу й загинув.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Зміни в законодавстві, що впроваджуються з ухваленням Постанови КМУ від 08.10.2025 № 1275 та Закону України від 17.12.2025 № 4730-IX, мають позитивний вплив на статус іноземних добровольців, однак залишається кілька проблем.

1. У випадках, коли паспортний документ **втрачено**, військовослужбовець зобов'язаний звернутися за отриманням нового документа до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання. Це несе для нього ризики, якщо така країна належить до недружніх до України країн. Тобто іноземні військовослужбовці, які втратили свої паспортні документи (наприклад, під час бойових дій), не мають можливості отримати нові, не зможуть отримати посвідку на тимчасове проживання. Внаслідок чого з 10 травня 2026 року вони втратять право підтверджувати свій статус військово-обліковим документом (службовим посвідченням) військовослужбовця. Це суттєво погіршить їхнє положення.

Можливий варіант врегулювання: під час оформлення посвідок на тимчасове і постійне проживання надати можливість замість втраченого паспортного документа іноземця подати документ, що посвідчує особу й підтверджує її спеціальний статус (по аналогії з підходом, який запроваджений Указом Президента України від 27.03.2001 № 215/2001 для подання заяви з питань громадянства) або довідку уповноваженого органу, яка підтверджує факт і обставини втрати. Це розблокує для цієї категорії іноземних військовослужбовців можливість легалізації та реалізації прав.

2. Норма щодо визначення країн, які не визнають територіальну цілісність і суверенітет України або відмовляються визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність і суверенітет України є дискреційною, і міграційні органи визначають як такі [на практиці](#) країни, які голосували проти Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262, а саме росію, Республіку Білорусь, Вірменію, Болівію, Кубу, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирію, Зімбабве й Венесуелу. Водночас в 2026 році проголосували проти Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Підтримка тривалого миру в Україні», що закликала до негайного припинення вогню та підтвердила необхідність дотримання суверенітету й територіальної цілісності України, також такі країни, як Буркіна-Фасо, Бурунді, Еритрея, Іран, Малі та Нігер. Хиткість переліку країн створює правову невизначеність і може обмежити користування правом використовувати паспортний документ, якщо термін його дії закінчився або він підлягає обміну.

Можливий варіант врегулювання: визначити й оновлювати список країн, які не визнають територіальну цілісність і суверенітет України, або відмовляються визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність і суверенітет України. Це може бути покладено на Управління недружніх країн, створене в 2025 році в складі Міністерства закордонних справ України.

3. Наразі передбачено, що для оформлення посвідки на тимчасове проживання іноземець, зокрема, має подати дійсний поліс медичного страхування на весь строк дії посвідки. Водночас законодавство передбачає, що іноземці і особи без громадянства, які надають/надавали стрілецьку, тактичну, радіотехнічну, вибухотехнічну, медичну та іншу допомогу підрозділам Збройних Сил України, Національній гвардії України, поліс не подають.

Можливий варіант врегулювання: урівняти вимоги до іноземців, які роблять внесок в захист України, — прибрати цю вимогу з переліку документів для іноземців, які проходять службу за контрактом.

4. Законодавство України досі не передбачає надання іноземним добровольцям посвідки на постійне проживання одразу після підписання контракту. Це ускладнює доступ до багатьох соціальних і медичних послуг, а також виплат за інвалідністю, отриманою під час бойових дій, передбачених для українських ветеранів.

Можливий варіант врегулювання: для заохочення іноземних добровольців та їхніх родин до сталого перебування в Україні та інтеграції — розглянути можливість надати право на отримання посвідки на постійне проживання іноземним військовослужбовцям, які перебувають на військовій службі 3 і більше років або не менше 1 року в період введення в Україні воєнного стану. Передбачити автоматичну трансформацію тимчасового дозволу на проживання на постійний, якщо зазначені особи мають таке бажання і відповідають певним вимогам.

5. Для оформлення громадянства іноземці, які проходять / проходили військову службу, в певних випадках можуть подати паспортний документ іноземця, строк дії якого закінчився або який підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних особи). Не зрозуміло, чому випадки зміни персональних даних особи є виключенням.

Можливий варіант врегулювання: стандартизувати підхід — виключити обмеження «крім випадків зміни персональних даних особи» по аналогії зі змінами Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», які набудуть чинності 10 травня 2026 року.

6. До отримання посвідки на тимчасове проживання законність перебування іноземного добровольця під час служби й певний час після неї підтверджується військово-обліковим документом (службовим посвідченням) військовослужбовця. Водночас законодавство не регламентує, що відбувається з військовим квитком іноземця після завершення служби, не має алгоритму отримання іноземним ветераном іншого військово-облікового документу. Це тягне за собою різну практику: частина командирів забирає військові квитки, частина — лишає добровольцю.

Можливий варіант врегулювання: регламентувати нормативно порядок поводження з військово-обліковими документами (службовими посвідченнями) іноземних добровольців.

3.2.3. ВСТУП ІНОЗЕМЦІВ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ

■ БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

- Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ.
- Закон України від 17.09.2020 № 912-ІХ «Про розвідку».
- Указ Президента України від 10 червня 2016 року № 248/2016 «Про затвердження Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства».
- Указ Президента України від 21.02.2024 № 84/2024 «Про затвердження Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства».
- Постанова КМУ від 29 листопада 2024 р. №1374 «Про затвердження Положення про Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства».
- Постанова КМУ від 23 лютого 2022 р. № 154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки».
- Постанова КМУ від 11.02.2025 № 146 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства».
- Наказ Міністерства фінансів України 29.09.2017 № 822 «Про затвердження Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб — платників податків».
- Постанова НБУ №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану».

ПРИЙНЯТТЯ НА СЛУЖБУ

Іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть проходити військову службу у добровільному порядку (за контрактом) на посадах у ЗСУ, Держспецтрансслужбі та НГУ.

Також до закінчення особливого періоду іноземці та особи без громадянства можуть бути прийняті на військову службу до розвідувального органу Міністерства оборони України. Відбір і спеціальна перевірка іноземців та осіб без громадянства для прийняття їх на військову службу за контрактом до розвідувального органу Міністерства оборони України проводяться у встановленому цим органом порядку.

На військову службу за контрактом в ЗСУ, Держспецтрансслужбу й НГУ приймаються раніше не судимі іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах і відповідають таким вимогам проходження військової служби:

- мають вік від 18 до 60 років.;
- пройшли спеціальну перевірку іноземців та осіб без громадянства (далі — спеціальна перевірка);
- придатні до військової служби за станом здоров'я;
- пройшли професійно-психологічний відбір;
- мають достатній рівень фізичної підготовки.

Якщо іноземці перебувають на території України, вони можуть звернутись до Центру рекрутингу іноземців та осіб без громадянства, центрів рекрутингу, центрів надання адміністративних послуг, центрів зайнятості, ТЦК за місцем свого проживання чи тимчасового перебування або безпосередньо до військової частини, в якій вони мають бажання проходити службу за контрактом.

Якщо іноземці перебувають за межами України, законодавство не забороняє онлайн-звернення через рекрутингові платформи з заявою про бажання служити, частину попередньої перевірки даних заявника дозволено проводити дистанційно. Україна юридично не має можливості відкривати офіційні центри набору добровольців за кордоном.

Для спрощення процедур прийому іноземних добровольців на службу в листопаді 2024 року створений Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства. Він має виконувати роль єдиного хабу, який бере на себе логістичний супровід іноземних добровольців, спеціальну перевірку та сприяє направленню кандидата до військової частини.

КЛЮЧОВІ ПРОЦЕДУРИ ОФОРМЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯ НА СЛУЖБУ:

1. Спеціальні перевірки (організовує ЦРІ в строк до одного місяця):
 - реєстрація анкети, первинна перевірка, первинна співбесіда (проводить ТЦК, військова частина чи ЦРІ в залежності від того, куди звернувся іноземець);
 - основна перевірка (залучаються СБУ, МВС, розвідувальні органи України, ДСА та інші державні органи, проводиться психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа);
 - основна співбесіда з кандидатом, заповнення декларації доброчесності;
 - ухвалення рішення про придатність кандидата;
2. Направлення кандидата:
 - для проходження служби в ЗСУ до ТЦК для проходження ВЛК, далі — до органів військового управління, військових частин для укладення контракту й підготовки;
 - для проходження служби в Держспецтрансслужбу чи НГУ для медогляду й укладення контракту;
3. Отримання Реєстраційного номера облікової картки платника податків (РНОКПП);
4. Відкриття банківського рахунку;

5. Оформлення військово-облікових документів українського зразка, особової справи;
6. Підписання контракту.

РЕЄСТРАЦІЯ У ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ — ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ І ОТРИМАННЯ КАРТКИ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

Іноземці та особи без громадянства мають подати паспортний документ іноземця або посвідку на постійне або тимчасове проживання. Законодавство не передбачає права іноземця, який **має намір проходити / проходить** військову службу за контрактом, подати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни, недружньої до України.

ВІДКРИТТЯ РАХУНКУ В БАНКУ

Фізична особа для відкриття рахунку повинна пред'явити чинний (дійсний) паспорт або інший документ, що посвідчує особу. Законодавство не передбачає права іноземця, який **має намір проходити / проходить** військову службу за контрактом, подати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни, недружньої до України.

Водночас Національний банк України своєю постановою №18 від 24.02.2022 р. постановив, що банки України на період дії воєнного стану під час відкриття рахунків здійснюють ідентифікацію та верифікацію **військовослужбовців Збройних Сил України й осіб, які призиваються до Збройних Сил України й інших військових формувань** на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави на підставі військового квитка, посвідчення офіцера, посвідчення генерала (адмірала). Рахунок військовослужбовцю відкривається банком на підставі заяви про відкриття рахунку в довільній формі та укладення відповідного договору.

Однак є різна практика відкриття банківських рахунків іноземними військовослужбовцями, чие тимчасове проживання на території України підтверджується військово-обліковим документом (службовим посвідченням) і які не мають посвідки на тимчасове чи постійне проживання. У них виникають складнощі відкриття інших карток, крім карток для отримання грошового забезпечення, в державних банках.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ КОНТРАКТУ

З іноземцями, які добровільно вступають на військову службу, укладається контракт про проходження відповідного виду військової служби.

Іноземці можуть проходити військову службу за контрактом осіб рядового, сержантського й старшинського складу.

Контракт про проходження військової служби укладає командир військової частини (навчального центру). Військова частина зобов'язана повідомити ТЦК та вищий орган військового управління за підпорядкованістю про те, що було прийнято і призначено іноземця. Адміністрація Держспецтрансслужби й Головне управління НГУ протягом 5 робочих днів мають проінформувати ЦРІ про укладення з кандидатом контракту, якщо ЦРІ направив до них кандидатів для проходження медичного огляду й укладення контракту.

Перший контракт про проходження військової служби укладається з військовослужбовцями:

- для осіб рядового складу — на 3 роки;
- для осіб сержантського і старшинського складу — від 3 до 5 років;
- для осіб офіцерського складу — від 1 до 5 років.

З травня 2024 року іноземні бійці отримують право розірвати контракт за власним бажанням тільки після 6 місяців безперервної військової служби.

У контракті про проходження військової служби іноземців і осіб без громадянства встановлюється випробування строком 2 місяці (однак в затвердженій формі контракту цей момент є опційним). Командування має право звільнити бійця через те, що він не пройшов випробувальний строк.

Контракт укладається за затвердженою формою, вимоги перекладу тексту на мову іноземного добровольця законодавство не передбачає.

■ СТАТУС

Іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту й Національній гвардії України, прирівнюються до категорії військовослужбовців, тож мають однаковий статус з військовослужбовцями — громадянами України.

Підтвердженням цього статусу є військово-обліковий документ (військовий квиток або посвідчення НГУ), що не має особливостей для іноземних військовослужбовців. Він не перекладається на мову, якою володіє іноземець чи особа без громадянства.

■ КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ

Іноземцям, які вперше приймаються на військову службу за контрактом, незалежно від військового звання, отриманого раніше в іншій країні, присвоюється військове звання солдата (матроса).

З 30 жовтня 2024 законодавство передбачило можливості для кар'єрного зростання іноземних військовослужбовців:

- встановлено, що іноземці мають право обіймати посади офіцерського складу за наявності відповідної військової освіти й досвіду (хоча тут перепоною може бути незнання української мови);
- військове звання, отримане іноземцем у своїй країні, верифікується та може бути визнане в українській армії відповідно до встановлених процедур.
- у разі відсутності попереднього військового досвіду, після прийняття на службу іноземці направляються до навчальних центрів і військових частин для набуття відповідної військово-облікової спеціальності.

Водночас є перелік посад осіб рядового, сержантського, старшинського, офіцерського складу, які не можуть бути заміщені іноземцями чи особами без громадянства, він затверджений Міністерством оборони України.

■ ВІДПУСТКИ

Під час воєнного стану іноземним військовослужбовцям надаються такі ж види відпусток, як і військовим — громадянам України:

- щорічна основна (із збереженням грошового, матеріального забезпечення та наданням грошової допомоги на оздоровлення у розмірі місячного грошового забезпечення);
- за сімейними обставинами (без збереження грошового забезпечення),
- за станом здоров'я (із збереженням грошового й матеріального забезпечення на підставі висновку військово-лікарської комісії),
- відпустка жінкам-військовослужбовцям у зв'язку з вагітністю та пологами/по догляду за дитиною.

■ **ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ**

1. Така загальна вимога до кандидатів на військову службу, як відсутність судимости, унеможливило захист України для тих громадян Білорусі і росії, які притягнуті у себе на батьківщині до відповідальності за тероризм, екстремізм, агентурну діяльність тощо,

а насправді — покарані тоталітарним режимом за проукраїнську позицію і виступи проти діючої влади.

Можливий варіант врегулювання: надати можливість бути кандидатами на військову службу іноземцям і особам без громадянства, які зазнали переслідування за політичними мотивами (по аналогії з визначенням цього терміну в Законі України «Про громадянство»).

2. Законодавство слабо регулює питання організації перекладу (усного й письмового) на мову іноземного добровольця. Зокрема, не визначено, що забезпечується переклад (усний і письмовий) на мову іноземця під час проходження спеціальної перевірки (крім етапу психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа), а також не передбачено обов'язку перекладу контракту на мову іноземного добровольця. Різні військові частини мають різну практику щодо цього, частина з них забезпечує переклад.

Можливий варіант врегулювання: стандартизувати підхід, внести зміни в Положення про Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства, а саме те, що під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства первинна співбесіда з кандидатом, проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, основна співбесіда з кандидатом проводяться мовою, якою володіє іноземець та особа без громадянства. Також передбачити, що контракт укладається у двох примірниках (українською мовою та мовою, якою володіє іноземець та особа без громадянства).

3. Затверджені форми контрактів на проходження іноземцями та особами без громадянства військової служби на посадах осіб рядового складу, сержантського й старшинського складу містять недостатньо інформації про права і гарантії іноземного військовослужбовця в різних сферах.

Можливий варіант врегулювання: внести зміни до форми контрактів, додати більш розширену інформацію щодо прав, пільг, гарантій і компенсацій; підготувати, тримати в актуальному стані і надавати іноземним військовослужбовцям під час укладання контракту інформаційні матеріали мовою їх спілкування з описом конкретних прав і гарантій станом на день укладання контракту в форматі простої мови й легкого читання (в онлайн та/або паперовому форматі).

4. Законодавство передбачає, що час проходження військової служби зараховується громадянам України до їхнього страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» прямо не поширює це право на іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом.

Можливий варіант врегулювання: встановити, що час проходження військової служби зараховується до стажу не тільки громадянам України, але й іноземцям та особам без громадянства, які проходять військову службу за контрактом.

5. Законодавство не врегулювало поведінку з військово-обліковим документом військовослужбовця-іноземця після припинення (розірвання) контракту. Враховуючи, що цей документ підтверджує тимчасове проживання на території України іноземців певний час після завершення служби до оформлення посвідки на тимчасове чи постійне проживання, він пріоритетно має бути у іноземця на руках. Однак, наприклад, посвідчення військовослужбовців НГУ дійсно впродовж часу перебування військовослужбовця на військовій службі, але не після. А процедури заміни військового квитка (посвідчення) на інший військово-обліковий документ для іноземця не передбачено.

Можливий варіант врегулювання: розглянути можливість для іноземних військовослужбовців отримати статус ветерана війни й відповідне посвідчення через ТЦК, в якому вони оформлювались на службу.

3.2.4. ОКРЕМІ СТАТУСИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОЮ, ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВСТАНОВЛЕННЯ

■ БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО

- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (визначає рівне право на статус для всіх учасників бойових дій).
- Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (регулює питання служби іноземців за контрактом).
- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від від 19.11.1992 № 2801-ХІІ.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.2025 № 719 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни іноземцям та особам без громадянства, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» (основний документ, що затверджує Порядок надання статусу учасника бойових дій іноземцям та особам без громадянства).
- Постанова КМУ від 10 вересня 2024 р. № 1041 «Деякі питання надання в автоматичному режимі статусу учасника бойових дій у період воєнного стану».
- Постанова КМУ від 20 серпня 2014 р. № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України».
- Постанова КМУ від 15 листопада 2024 р. № 1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи».
- Постанова КМУ від 14 серпня 2019 р. № 700 «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни».

■ СТАТУС ПРИДАТНОСТІ / НЕПРИДАТНОСТІ (ВЛК)

Іноземці проходять ВЛК під час підписання контракту на проходження військової служби, після поранень (травм, контузій), у разі серйозних захворювань, які впливають на проходження служби. У низці підзаконних нормативних актів, які регулюють проходження військової служби іноземцями та особами без громадянства, зафіксовано, що кандидати-іноземці проходять обов'язковий медичний огляд ВЛК ТЦК чи ВЛК МВС. Водночас інша частина підзаконних актів, яка регламентує діяльність ВЛК, не виділяє іноземців в окрему категорію. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» також не поширює повноваження ВЛК на кандидатів з числа іноземців. Це створювало правову невизначеність, де ВЛК фактично працювали з іноземцями, однак — в невизначеному правовому полі.

КМУ 5 лютого 2026 року схвалив ініційований Міністерством оборони законопроект щодо медичного супроводу іноземців та осіб без громадянства, які захищають Україну. Документом, зокрема, пропонується внести зміни до статті 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які юридично закріплять повноваження ВЛК щодо роботи з іноземцями та особами без громадянства, зокрема, на етапі рекрутингу.

Ухвалення закону дозволить ВЛК:

- визначати придатність кандидатів з-поміж іноземців до проходження військової служби за контрактом;

- встановлювати причинний зв'язок захворювань, поранень і травм, отриманих ними під час захисту України, з проходженням військової служби;
- визначати необхідність і умови медико-соціальної реабілітації та надання допомоги таким особам.

■ СТАТУС УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ

У червні 2025 року уряд ухвалив рішення про уніфікацію умов надання статусу УБД для громадян України й іноземців. Тобто, до осіб без громадянства або іноземців застосовуються ті ж критерії, правила й підстави для відмови чи позбавлення статусу, що й для українців. Якщо іноземець або особа без громадянства брав участь в антитерористичній операції, виконував завдання з відсічі збройної агресії РФ в Донецькій і Луганській областях або долучався до оборони України під час повномасштабної війни, він має право на отримання статусу учасника бойових дій і відповідні соціальні гарантії. Виняток — особи, які проходили службу в розвідувальних органах Міноборони.

З 2025 року для військових існують два шляхи оформлення УБД:

- автоматичний (впроваджується, уповноважена особа військової частини вносить дані про виконання бойових завдань до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, система автоматично обробляє дані, статус УБД надається без залучення військовослужбовця, отримати витяг з ЄДРВВ можна у будь-якому ЦНАПі);
- інший — через межвідомчу комісію (через Мінветеранів).

Якщо не має можливості використати автоматичний шлях, подати пакет документів може командир військової частини або безпосередньо сам учасник бойових дій. В такому випадку документи подаються до Міністерства у справах ветеранів України: поштою, офіційною електронною поштою або особисто через ЦНАП. Рішення ухвалює міжвідомча комісія при Мінветеранів.

Якщо в заявника відсутні певні документи, необхідні для підтвердження участі у бойових діях, комісія має право витребувати їх самостійно у відповідних державних органів. Водночас, якщо запитані документи не надані — це може стати формальною підставою для відмови у призначенні статусу.

Для подачі заяви та оформлення посвідчення використовуються дані паспортного документа іноземця (або документа, що посвідчує особу без громадянства) та військового квитка. Можливості подати паспортний документ, строк дії якого закінчився чи він підлягає обміну, не передбачено.

■ СТАТУС ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Якщо поранення, отримане під час участі в бойових діях, призвело до інвалідності, військові, також і іноземні, мають право на отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни на загальних умовах.

До січня 2025 р. спочатку потрібно було звернутись в Медико-соціальну експертну комісію (далі — МСЕК), яка проводила медико-соціальну експертизу особам, в тому числі іноземцям.

З 1 січня 2025 р. експертиза щодо встановлення інвалідності відповідно до законодавства для повнолітніх осіб проводиться експертними командами з оцінювання повсякденного функціонування особи (далі — ЕКОПФО).

Оцінювання осіб з числа військовослужбовців проводиться, щоб встановити або переглянути групу, причини, строки інвалідності та визначити відсоток втрати працездатності. Лікуючий лікар чи голова ВЛК створюють електронне направлення на оцінювання, військовослужбовець має з'явитись на оцінювання особисто.

За результатами проведення оцінювання експертна команда ухвалює рішення щодо встановлення інвалідності, фіксації причин і часу її настання. Витяг з цього рішення іноземець

отримує на електронну пошту чи поштовим зв'язком. Витяг є підставою для нарахування одноразової грошової допомоги й оформлення інших соціальних пільг, а також — для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни.

Для отримання такого статусу до Міністерства у справах ветеранів України необхідно надати медичні документи (витяг з рішення експертної команди або довідку чи виписку з акту огляду МСЕК), а також документи, що підтверджують участь у бойових діях. Якщо вони відсутні — Мінветеранів офіційно звертається до уповноважених органів для отримання необхідних документів.

Заяву подає лише сам військовий — поштою, через центр надання адміністративних послуг або на електронну адресу.

Рішення про надання статусу ухвалює міжвідомча комісія, після чого у разі позитивного рішення заявник отримує відповідне посвідчення. У випадку відмови також передбачена можливість повторного звернення.

Для цієї послуги є можливість подати заявку і пакет документів через Дію з застосуванням Дія.Підпис. Враховуючи, що іноземці можуть отримати кваліфікований електронний підпис (КЕП) в Україні, маючи посвідку на проживання (тимчасову/постійну) й ідентифікаційний код (РНОКПП), можливість поки є малодоступною для іноземних добровольців, які законно перебувають на території України на підставі військово-облікового документа.

Інформація про ветеранів війни, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, зокрема й іноземців, вноситься в Єдиний державний реєстр ветеранів війни. Там відображаються, зокрема, реквізити документа, що посвідчує особу й підтверджує її спеціальний статус (посвідки на постійне проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Іноземні ветерани не в змозі отримати статус УБД після звільнення з військової служби через ТЦК, як це передбачено для громадян України.
2. Необхідність підтверджувати місце реєстрації може стати на заваді користуванню іноземцем зі статусом УБД належними йому / їй пільгами.
3. Надання іноземним добровольцям, які проходять військову службу, можливості отримати посвідку на тимчасове чи постійне проживання дозволить їм, зокрема, користуватись електронними сервісами отримання державних послуг.
4. Можуть бути серйозні проблеми з проходженням процедур і отримання медичної підтримки для осіб, котрі мають паспортний документ, який втрачено, строк дії якого закінчився чи він підлягає обміну, а ще для тих, хто не має тимчасової чи постійної посвідки на проживання. Переведення частини сервісів виключно в електронний формат створює для іноземців, які служать і мають такі особливі ситуації, суттєві бар'єри.
5. Є складнощі отримання направлення лікуючого лікаря на проходження оцінювання ЕКОПФО. По-перше, для отримання направлення іноземцю треба зареєструватись у медичній інформаційній системі для закладів охорони здоров'я України й укласти декларацію з лікарем. Під час реєстрації система приймає тільки паспорт громадянина України або номер посвідки на проживання іноземця, інші документи (закордонний паспорт іноземця, номер контракту, номер військово-облікового документу) не дозволяють пройти реєстрацію. По-друге, для проходження оцінювання іноземець має надати паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства. Можливості подати паспортний документ, строк дії якого закінчився чи він підлягає обміну, не передбачено.

Можливий варіант врегулювання: запровадити зміни в функціонування медичної інформаційної системи для закладів охорони здоров'я України щодо можливостей внесення даних про іноземців військово-облікового документа (службового посвідчення), яке відповідно до законодавства підтверджує законне тимчасове проживання на території України протягом дії контракту і 6 місяців після його припинення (розірвання), але не пізніше 10 листопада 2026 року. Це дозволить врегулювати таку ситуацію на перехідний період до отримання посвідки на тимчасове проживання.

6. В Єдиний державний реєстр ветеранів війни не вносяться реквізити посвідки на тимчасове проживання, що може стати на заваді реалізації ветеранами-іноземцями, які тимчасово проживають на території України, пільг та інших соціальних гарантій.

3.2.5. МЕДИЧНА ДОПОМОГА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Базове законодавство

- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII.
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII.
- Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168-VIII.
- Постанова КМУ від 20 серпня 2024 р. № 948 «Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей».
- Постанова КМУ від 05.04.2022 №411 «Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на лікування за кордон».
- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2005 № 261 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію».
- Наказ Міністерства оборони України від 29.01.2025 № 59 «Про затвердження Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України».
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.04.2022 №574 «Про затвердження критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та визначення закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану».

Військовослужбовці з числа іноземців та осіб без громадянства, **які уклали контракт**, користуються всіма правами щодо медичного забезпечення та медичного обслуговування на рівні з військовослужбовцями з числа громадян України.

Під час зарахування іноземців і осіб без громадянства на військову службу за контрактом кадровими органами в особову справу обов'язково додається довідка ВЛК. У подальшому всі довідки ВЛК і довідка про обставини травми (поранення, контузії, каліцтва), за наявності, кадровими органами додаються до особових справ.

На час проходження військової служби у ЗС України, іноземці та особи без громадянства, як військовослужбовці, перебувають під постійним наглядом медичного персоналу підрозділу, де вони проходять службу.

Для іноземців та осіб без громадянства — військовослужбовців в медичному супроводі не має винятків порівняно з українськими громадянами, вони:

- отримують необхідну поточну медичну допомогу без відриву від проходження служби;
- у разі погіршення самопочуття можуть звернутися до бойового медика роти, начальника медичної служби батальйону або бригади;
- отримують стаціонарне чи амбулаторне лікування;
- у разі поранень до них застосовуються такі ж процедури допомоги й документування;
- мають право проходити безоплатне лікування за кордоном через програму медичної евакуації MEDEVAC;
- мають право отримувати грошове забезпечення під час лікування; якщо перебувають на стаціонарному лікуванні або реабілітації через поранення — додаткову нагороду; якщо отримують висновок ВЛК, де поранення визнане як тяжке, — додаткову винагороду під час відпустки для лікування;
- можуть безоплатно здати й зберегти репродуктивні клітини.

Однак це не було однозначно зафіксовано нормативно на різних етапах військової служби. Позитивним кроком удосконалення системи медичної підтримки іноземних військовослужбовців може стати впровадження Закону України від 17.12.2025 № 4730-IX, що поширює законодавчі гарантії у сфері медичної допомоги і медичних послуг на військовослужбовців з числа іноземців та осіб без громадянства. З 10 травня 2026 року норми Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у частині, що стосується медичного забезпечення, застосовуватимуться також до іноземців та осіб без громадянства.

КМУ до 11 травня 2026 року повинен визначити особливості надання медичної допомоги й медичних послуг іноземцям і особам без громадянства, які проходять військову службу у ЗСУ, Держспецтрансслужбі та НГУ.

КМУ 5 лютого 2026 року схвалив ініційований Міністерством оборони законопроект щодо медичного супроводу іноземців та осіб без громадянства, які захищають Україну. Він гарантуватиме іноземним захисникам належний соціальний і правовий захист і доступ до медичних послуг нарівні з українськими воїнами.

Попри те, що КМУ ухвалив Постанову №9483 від 20 серпня 2024 року, яка створила умови для запровадження служби супроводу для Сил безпеки та оборони, і в 2025 році Міністерство оборони України затвердило відповідне положення, в ЗСУ досі не створена патронатна служба для супроводу поранених іноземних добровольців, що ускладнює доступ іноземних бійців до якісної медичної допомоги, а також ускладнює організацію підтримки іноземних військовослужбовців, які отримали поранення (травму, контузію, каліцтво), захворювання, членів їх сімей, а також сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, потрапили в полон, загинули (померли) під час виконання бойових (службових) завдань.

Найсерйозніше переривання в медичній підтримці стається за час від розриву (припинення) контракту до отримання статусу УБД. Отримання медичної допомоги іноземними військовими, які завершили військову службу, окремо не регулюється українським законодавством. Тож медична допомога й послуги в цей період надаються на загальних засадах — як для всіх інших іноземців, і для повноцінного користування ними іноземцеві потрібні посвідка на тимчасове або, частіше, — на постійне проживання.

Зокрема, зареєструватися у медичній інформаційній системі для закладів охорони здоров'я України й укласти декларацію з лікарем може тільки іноземець, який постійно проживає на території України. Для реєстрації система приймає тільки паспорт громадянина України або номер посвідки на проживання іноземця, інші документи (закордонний паспорт іноземця, номер військово-облікового документу) не дозволяють пройти реєстрацію.

Також тільки наявність посвідки на постійне проживання дає право іноземцям на повну оплату необхідних їм медичних послуг і лікарських засобів за рахунок коштів Державного бюджету України у межах програми медичних гарантій.

Іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, у межах програми медичних гарантій держава забезпечує оплату необхідних медичних послуг і лікарських засобів, пов'язаних з наданням екстреної медичної допомоги. Такі особи зобов'язані компенсувати державі повну вартість наданих медичних послуг і лікарських засобів. Медичні послуги й лікарські засоби, пов'язані з наданням інших видів медичної допомоги, оплачуються іноземцями й особами без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, за рахунок власних коштів, коштів добровільного медичного страхування чи інших джерел, не заборонених законодавством.

Якщо іноземець тимчасово перебуває в Україні, він може отримати реабілітацію та соціальну допомогу відповідно до міжнародних договорів, укладених між Україною та країною його громадянства.

З отриманням статусу УБД іноземці, як і українські ветерани, отримують право на певні медичні пільги й безоплатні медичні послуги, перелік яких постійно розширюється, зокрема:

- безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів і виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- першочергове безоплатне зубопротезування,
- щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів,
- першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках і першочергова госпіталізація.
- право на безоплатне протезування кінцівок чи інших частин тіла, тощо.

Однак можливість скористатися медичними послугами й пільгами все одно залежить від наявності посвідки на постійне проживання. До моменту отримання посвідки чинне законодавство не надає можливості лікуватися та отримувати медичні послуги безоплатно.

Алгоритм отримання більшості безоплатних медичних послуг іноземними ветеранами зі статусом УБД є загальним: зареєструватися в електронній системі і укласти декларацію з сімейним лікарем — звернутися до нього — отримати електронне направлення — пройти лікування.

Однак на першому етапі, для підписання декларації з лікарем, пацієнт-іноземець з УБД, як і інші іноземці, має надати посвідку на постійне проживання в Україні, посвідчення біженця або посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту. Виключень для такої категорії іноземців законодавство не передбачає.

Тому отримати первинну медичну допомогу, отримати лікування онкологічних захворювань, паліативну медичну допомогу, операції та видалення катаракти з імплантацією кришталика, лікування методом трансплантації органів та клітин, спеціалізовану медичну допомогу у сфері гінекології та урології, ендпротезування, слухопротезування, скористатись програмою «Доступні ліки», пацієнт-іноземець зі статусом УБД, який тимчасово перебуває / проживає на території України, не зможе.

Така ж ситуація з отриманням безоплатних послуг з охорони психічного здоров'я у державних і комунальних медичних закладах. Дістати її на всіх рівнях (соціально-психологічну підтримку й надання соціальних послуг, фахову психологічну допомогу, комплексну медико-психологічну допомогу, яку надають мультидисциплінарні команди (психолог, психіатр, психотерапевт та інші) пацієнту-іноземцю зі статусом УБД, який тимчасово перебуває / проживає на території України, складно, адже вона теж надається за направленням сімейного лікаря, з яким укладена декларація (а тут є бар'єр), терапевта або педіатра (треба скористатися їхніми платними послугами).

З позитивних точкових рішень в умовах певної правової невизначеності можна назвати окремі пілотні проекти, що поширюють медичну підтримку й на іноземних ветеранів, які на різних законних підставах перебувають на території України.

Наприклад, спеціальний урядовий пілотний проект «Зубопротезування окремих категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України». Завдяки

державному фінансуванню можливість встановити зубні протези безоплатно є у УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни й військовослужбовців. З 2025 року програма поширена і на іноземців, вони пред'являють паспортний документ іноземця чи інший документ, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства.

Також для іноземних ветеранів зі статусом УБД, які тимчасово перебувають на території України, доступне обстеження очей у межах проекту «Повернемо зір Захисникам та Захисницям України».

Іноземці та особи без громадянства, **які постійно проживають в Україні, мають ті самі права на реабілітацію та соціальну допомогу**, що й громадяни України. Після отримання витягу з рішення експертної команди людина може:

- звернутися до Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю для отримання допоміжних засобів реабілітації;
- звернутися до органів Пенсійного фонду України для оформлення або продовження пенсійних виплат (за наявності права);
- звернутися до управління соціального захисту населення для отримання державної соціальної допомоги, якщо немає права на пенсію.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Неурегульованість порядку й умов надання медичного супроводу іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на службі (особливо коли контракт припинено (розірвано)) та / або іноземці потребують подальшої медичної допомоги та реабілітації, викликає багато проблем з доступом до життєво необхідних послуг.

Можливий варіант врегулювання: Кабінету міністрів України під час визначення особливостей надання медичної допомоги й медичних послуг іноземцям та особам без громадянства, які проходять військову службу у ЗСУ, Держспецтрансслужбі та НГУ, поширити дію медичних гарантій на іноземних ветеранів, які завершили військову службу й протягом 6 місяців після припинення контракту звернулися за наданням дозволу на імміграцію — до дня отримання посвідки на постійне проживання.

А також — надати можливість укласти декларації з лікарем особам, законність перебування яких на території України підтверджується військово-обліковим документом (службовим посвідченням) або посвідкою на тимчасове проживання.

2. Відсутність патронатної служби для супроводу поранених іноземних добровольців в таких умовах посилює їх вразливість, негативно впливає на їхній фізичний та морально-психологічний стан.
3. Процедура лікування за кордоном є дуже складною і занадто дискретною, що ускладнює користування цією можливістю.
4. Обмежений доступ до послуг реабілітації та соціальної допомоги для тих іноземців, які тимчасово перебувають / проживають на території України.

3.2.6. ВИПЛАТИ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ТА ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

- Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ.
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-ХІІ.

- Указ Президента України від 10 червня 2016 року № 248/2016 «Про Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства».
- Указом Президента України від 21.02.2024 № 84/2024 «Про Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства».
- Постанова КМУ від 25.12.2013 № 975 «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві».

Законодавство декларує, що іноземні добровольці отримують **грошове забезпечення** на рівні, встановленому для військовослужбовців ЗСУ — українських громадян, які проходять службу за контрактом. Це передбачає:

- основні виплати: посадовий оклад, оклад за військовим званням, надбавка за вислугу років;
- додаткові виплати: підвищення посадового окладу, надбавки, постійні доплати й винагороди, преміювання;
- одноразові виплати: винагороди й допомоги, що надаються за певних обставин.

Тобто, фінансове забезпечення військовослужбовців-іноземців формально цілком відповідає забезпеченню українських бійців. Крім того, для іноземців всі **інші види забезпечення** (речове, продовольче, озброєння) передбачені відповідно до встановлених загальних норм для військових.

На іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проходять військову службу за контрактом, поширюються умови та порядок **виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців**, передбачені для військовослужбовців-громадян України та членів їх сімей.

Втім однакова з громадянами України процедура отримання виплат не бере до уваги місце перебування осіб, які мають право на виплати, за межами України та їхній статус нерезидента. Тож отримання таких виплат для іноземців-нерезидентів пов'язано з додатковими ускладненнями, які важко подолати самотійно.

Так, особи, які мають право на отримання такої грошової допомоги, мають подати заяву за місцем проходження служби військовослужбовця у паперовій або електронній формі засобами електронної пошти. До паперової заяви додаються копії документів разом з оригіналами (для посвідчення цих копій), а у разі подання заяви засобами електронної пошти заява та копії документів подаються з електронною ідентифікацією та цифровим підписом. До заяви додається пакет документів, значна частина якого формується українськими державними органами й організаціями. Документи, видані іноземними державами, потрібно перекласти, належно завірити й проставити апостиль.

Також іноземному заявнику, який претендує на отримання такої грошової допомоги, потрібно зареєструватись у Державному реєстрі фізичних осіб — платників податків України і отримати відповідну довідку, а ще отримати витяг з інформаційно-аналітичної системи «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості» щодо військовослужбовця і відкрити рахунок в українському банку.

Повний комплекс дій неможливо зробити без особистої присутності в Україні протягом тривалого часу. Особливо проблемною стає ситуація, коли військовослужбовець зник безвісти. Тож на практиці у членів родин є 2 варіанти дій:

- представник родини з довіреностями від інших членів родини самостійно приїжджає в Україну, де робить нотаріально завірений переклад усього пакету документів українською мовою, пише заяву на отримання коштів і відкриває банківський рахунок в українському банку;
- представники родини надсилають пакет документів разом з довіреністю на родича/адвоката/іншого представника родини в Україні, який здійснює ідентичну процедуру.

Таку представницьку допомогу наразі надають адвокати, благодійні та громадські організації, патронатні служби, безпосередньо командування підрозділів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ:

1. В Україні немає ефективного механізму здійснення виплат родинам загиблих іноземних військовослужбовців, який існує для громадян України. Проходження загальної з українськими громадянами процедури виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців є занадто складною для заявників, які перебувають за межами України, передусім через брак процедурної ясності.

Можливий варіант врегулювання: розробити окремий порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців-іноземних громадян та осіб без громадянства, які проходили службу за контрактом, провести аудит діючих процедур і напрацювати варіант їх спрощення для заявників, передусім через переведення окремих процедур в дистанційний формат, узгодити регуляцію цього питання з процедурою репатріації тіл.

2. Для членів сім'ї загиблих (померлих) іноземних військовослужбовців, які є громадянами або постійно проживають на території країн, недружніх до України, зверненню за отриманням зазначеної вище грошової допомоги може завадити неможливість подати дійсний паспортний документ.

Можливий варіант врегулювання: надати право подати під час оформлення заяви на виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни, недружньої до України.

3.2.7. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

- Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII.
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII.
- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII.
- Постанова КМУ від 24.03.2023 № 264 «Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних».
- Постанова КМУ № від 20.03.2013 № 207 «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці» передбачено, що треба подати паспорт громадянина України».
- Постанова КМУ від 30.03.2023 № 446 «Про затвердження Порядку реєстрації, переєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу».

- Постанова КМУ від 15.09.2023 № 984 Про реалізацію «Експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості».
- Наказ Міністерства оборони України від 14.08.2014 N 530 «Про затвердження Положення про організацію в Міністерстві оборони України роботи з обчислення вислуги років для призначення пенсій військовослужбовцям і забезпечення соціальними виплатами осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей».

Закон України «Про соціальні послуги» поширюється як на громадян України, так і на іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають або перебувають на території України і належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах.

Зокрема, центри соціальних служб надають соціально-психологічну підтримку учасникам антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях і членам їхніх сімей, для чого створюють денні служби (відділення).

Іноземці, **які тимчасово або постійно проживають в Україні**, також можуть отримувати:

- компенсацію за надання соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (потрібен паспортний документ іноземця та посвідка на тимчасове / постійне проживання);
- субсидію для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг (при умовах законного перебування на території України);
- одноразову винагороду жінкам, яким присвоєно почесне звання «Мати-героїня»;
- пільги та/або компенсації відповідно до Законів України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

Однак частина нормативних актів, які регулюють особливості надання різних видів державної допомоги, передбачають таку можливість лише для іноземців, які **постійно проживають на території України**. Умова постійного проживання застосовується до іноземців та осіб без громадянства для надання:

- державної допомоги для сімей з дітьми;
- державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю, державну соціальну допомогу на догляд (надається іноземцям та особам без громадянства, які переселилися з інших держав на постійне проживання в Україну).

Іноземці зі статусом учасника бойових дій мають рівні з громадянами права на широкий спектр державних соціальних послуг, визначений законодавчо, зокрема:

- 75 % знижка плати за користування житлом, комунальними послугами й скрапленим балонним газом, вартості палива для опалення будинку;
- безоплатний проїзд певними видами громадського транспорту;
- виплата допомоги з тимчасової непрацездатності в розмірі 100 % середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи,
- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також отримання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати,
- переважне право на залишення на роботі в ситуації скорочення чисельності чи штату працівників,

- учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання або державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються в розмірі 25 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність тощо.

Втім деякі з пільг для учасників бойових дій передбачають підтвердження зареєстрованого/задекларованого чи фактичного місця проживання в Україні, що не завжди доступно для іноземних добровольців.

Для отримання пільг іноземцю зі статусом УБД потрібно зареєструватись в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, надавши паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства, посвідку на постійне/тимчасове проживання, посвідчення біженця або інший документ, що підтверджує законність перебування іноземця чи особи без громадянства на території України. Це формулювання офіційно дозволяє реєструватись зокрема й за військово-обліковим документом протягом визначеного законодавством часу після розірвання (припинення) контракту.

Деякі послуги можна отримати тільки через заяву в Дії, наприклад, подати заявку на програму «Ветеранський спорт». Але зареєструватися може тільки особа, яка має біометричну посвідку на тимчасове чи постійне проживання. Ветерани, які тимчасово проживають на території України після припинення (розірвання) контракту і мають на підтвердження цього військово-обліковий документ, не зможуть скористатися сервісом.

Іноземні ветерани мають ускладнений доступ до державних послуг перекваліфікації:

- Ваучери на освіту можуть отримати тільки громадяни України. Тому українські ветерани можуть пройти перекваліфікацію з використанням ваучерів від центрів зайнятості, а іноземні — ні.
- Центри зайнятості можуть направити на професійну підготовку тільки іноземців, які постійно проживають в Україні. Послуги перепідготовки й підвищення кваліфікації доступні лише для зареєстрованих безробітних. А обліку як безробітні підлягають тільки громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, визнані в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, яким надано в Україні притулок чи тимчасовий захист, а також ті, що мають дозвіл на імміграцію. Тож іноземні ветерани, які тимчасово перебувають або тимчасово проживають в Україні на підставі посвідки на тимчасове проживання, не можуть стати на облік як безробітні і, як наслідок, — скористатися послугами професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Водночас з 2023 року учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни можуть пройти професійне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості. Відповідно до Постанови КМУ від 15.09.2023 № 984, можливості поширюються на учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, які є застрахованими особами. Для проходження навчання здобувач освіти подає центру зайнятості, зокрема, документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України або спеціальний статус особи. Відповідно до ст.13 ЗУ «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.11.2012 № 5492-VI, документами, що посвідчують особу й підтверджують її спеціальний статус, є посвідчення водія; посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; посвідка на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання; картка мігранта; посвідчення біженця; проїзний документ біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; проїзний документ особи, якій надано додатковий захист.

Тож гіпотетично іноземець зі статусом УБД або з інвалідністю внаслідок війни, незалежно від підстав законного перебування на території України, якщо він є застрахованою особою, може звернутися за отриманням такої послуги до центрів зайнятості.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Частину соціальних послуг, на які мають право іноземці зі статусом УБД, надають за умови підтвердження постійного проживання в Україні, що погіршує їхній статус.
2. *Можливий варіант врегулювання*: надати можливість отримання соціальних послуг іноземцям зі статусом УБД, які тимчасово проживають на території України і мають посвідку на тимчасове проживання.
3. Розглянути можливості розширення соціальних гарантій для військовослужбовців-іноземців, зокрема й щодо врахування стажу й державного пенсійного забезпечення.

3.2.8. ДОСТУП ДО ЖИТЛА

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО

- Постанова КМУ від 19 жовтня 2016 р. № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей».
- Постанова КМУ від 3 березня 2022 р. № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації».
- Постанова КМУ від 7 березня 2025 р. № 252 «Деякі питання виплати грошової компенсації особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, за найм (оренду) ними житлових приміщень».
- Постанова Ради міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. N 470 «Про завершення Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР».
- Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

Іноземці, які на законних підставах перебувають в Україні, мають **право орендувати** житло за загальними правилами — короткостроково чи довгостроково. За довгострокової оренди для укладання письмового договору потрібні паспорт іноземця для виїзду за кордон; реєстраційний номер облікової картки платника податків; підтвердження легальності перебування на території України (наприклад, військовий квиток чи контракт), може знадобитися нотаріальний переклад паспорту.

Іноземці, які мають статус УБД, звільнені зі служби і не мають власного житла, можуть отримати грошову компенсацію за найм (оренду) ними житлових приміщень, подаючи заяву, вони пред'являють будь-який документ, що посвідчує особу.

Іноземці, які на законних підставах перебувають в Україні, мають право без обмежень **придбати житло** у власність. Для реєстрації права власності потрібен закордонний паспорт іноземця та ідентифікаційний код. Для реєстрації права власності необхідно надати дійсний паспортний документ, винятків не передбачено. Також є обмеження для громадян РФ: з 2022 року встановлений мораторій (заборона) на відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, що мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, вони можуть набути право власності на житло тільки на підставі рішення суду або свідоцтва про право на спадщину.

Держава передбачає **різні механізми житлової підтримки** для військовослужбовців і ветеранів війни, зокрема, надання житла, грошову компенсацію, пільгове кредитування.

Державна програма Є-оселя надає такі преференції громадянам України і поширюється на військовослужбовців за контрактом, ветеранів війни та членів їхніх сімей — громадян України, заявка подається через Дію.

Програма Мінветеранів з виплати грошової компенсації на придбання житла надає право отримати грошову компенсацію на придбання житла, зокрема, ветеранам війни з інвалідністю I–II групи й членам сімей загиблих (зниклих безвісти, померлих внаслідок поранень/контузії/захворювання). Щоб скористатися програмою, потрібно обов'язково стати на квартирний облік. Ця процедура потенційно доступна для іноземних громадян, які постійно проживають в Україні, адже в Правилах обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень, не зазначено, що їхня дія поширюється виключно на громадян України. Однак процедура є дуже складною і бюрократизованою.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Іноземні військовослужбовці та ветерани, які законно перебувають на території України, але мають паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна є недружньою до України, не мають можливості придбати житло і зареєструвати право власності на нього, а також укласти інші угоди щодо нерухомого майна.

Можливий варіант врегулювання: передбачити порядком вчинення нотаріальних дій, що такі особи можуть надати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна є недружньою до України.

2. Запровадити зміни в Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень щодо уточнення, чи поширюються їх норми на іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні.

3.2.9. СІМЕЙНІ ПРАВА

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО

- Сімейний кодекс України, Закон від 10.01.2002 № 2947-III.
- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI.

Сімейні права іноземних військовослужбовців і ветеранів регулюються загальними нормами сімейного права щодо іноземних громадян.

Іноземні військовослужбовці мають право подати заяву на реєстрацію шлюбу до відділу ДРАЦС або застосувати спрощений порядок через застосунок Дія (якщо мають біометричну посвідку на тимчасове чи постійне проживання).

Члени сім'ї іноземця мають право на возз'єднання з родиною — в'їхати й тимчасово або постійно проживати в Україні.

Зміни до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», які набудуть чинності 10 травня 2026 року, покращують їхній статус в складних ситуаціях:

- для продовження строку перебування, оформленні посвідки на тимчасове проживання, зверненні за дозволом на імміграцію отримують право подати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо за отриманням нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна є недружньою до України;

- якщо в родині є одне з подружжя, а також дитина, яка не досягла 18 років загиблого (померлого) військовослужбовця, батьки подружжя загиблого (померлого) контрактика, незалежно від строку його служби, їм надано дозвіл на імміграцію та вони отримали посвідку на постійне проживання, то вони вважатимуться такими, котрі перебувають на території України на законних підставах, також у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну. Також вони не зобов'язані подавати документ про відсутність хвороб і довідку про відсутність судимості.

Утім граничний строк дії посвідки на тимчасове проживання членам сім'ї іноземця лишається стандартним — 1 рік, тоді як зі змінами від 10.05.2026 року строк дії посвідки на тимчасове проживання іноземця-військовослужбовця складатиме строк дії контракту про проходження військової служби й шість місяців з дня його припинення (розірвання).

Для прийняття до громадянства одного із подружжя, дитини або дитини одного з подружжя, батьків іноземця, який служить за контрактом, проходив військову службу і його контракт було припинено (розірвано) з переліку об'єктивних причин або загинув при виконанні військових обов'язків, встановлено спрощений порядок подання документів, а саме:

- вони подають декларацію про відмову від іноземного громадянства й визнання себе лише громадянином України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ:

1. Послідовні зміни в законодавстві покращують статус членів сімей іноземних добровольців, спрощують порядок їх перебування на території України. Водночас можна прибрати зайві бар'єри, які ще лишаються, наприклад, зменшити кількість звернень для легалізації тимчасового проживання.

Можливий варіант врегулювання: встановити для членів сім'ї іноземного військовослужбовця однаковий з ним строк дії посвідки на тимчасове проживання — строк дії його контракту про проходження військової служби й шість місяців з дня його припинення (розірвання).

3.2.10. ДОСТУП ДО ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Під час перебування на території України, також і після завершення служби, іноземці мають право на безоплатну первинну та вторинну правничу допомогу від держави на підставі Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Держава гарантує всім іноземцям доступ до первинної правничої допомоги в повному обсязі, а безоплатна вторинна правнича допомога надається певній категорії осіб іноземців та осіб без громадянства в певних випадках.

Зокрема, ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (незалежно від громадянства), мають право на всі види правничих послуг.

Особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», мають право на безоплатне представництво інтересів і складання документів процесуального змісту. Це може бути актуально для іноземних добровольців, які мають проблеми з отриманням статусу УБД або особи з інвалідністю внаслідок війни.

Також іноземці мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, якщо не мають документів, що посвідчують особу й підтверджують громадянство України.

3.2.11. ПОВЕРНЕННЯ, ВИЇЗД, РЕПАТРІАЦІЯ

БАЗОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО

- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI.
- Закон України від 10.07.2003 № 1102-IV «Про поховання та похоронну справу».
- Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України».
- Постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України».
- Розпорядження КМУ від 25 березня 2025 р. № 259-р «Про затвердження переліку заходів, пов'язаних з організацією і забезпеченням проведення поховання загиблих (померлих) осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України».

ВИЇЗД В УКРАЇНУ Й ВИЇЗД З УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Виїзд в Україну та виїзд з України іноземців, які проходять військову службу за контрактом, здійснюється за паспортним документом і військово-обліковим документом (службовим посвідченням) військовослужбовців.

З набуттям чинності змін, внесених Законом України від 17.12.2025 № 4730-IX, виїзд / виїзд відбуватиметься за паспортним документом і посвідкою на тимчасове проживання.

У разі, якщо паспортний документ втрачено, строк дії якого закінчився або він підлягає обміну, виїзд та виїзд з України іноземних військовослужбовців є неможливим.

ПОВЕРНЕННЯ ПІСЛЯ СЛУЖБИ

Після завершення служби й усіх процедур оформлення цього факту іноземець може вільно залишити територію України або залишитися в Україні і легалізуватись вже в новому статусі. Повернення до країн, які передбачають кримінальну відповідальність за найманство, загрожує ризиками.

РЕПАТРІАЦІЯ ТІЛ АБО ПРАХУ ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У процесі передачі та репатріації тіл (останків) загиблих (померлих) іноземних військовослужбовців беруть участь: МЗС, Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, МВС, Офіс Генерального прокурора, Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України, який функціонує при СБУ, Віце-прем'єр-міністр України — Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, ЗСУ, місцеві адміністрації, група з передачі та репатріації тіл (останків) загиблих (померлих) осіб.

МЗС забезпечує організацію зовнішніх зв'язків з іноземними державами й міжнародними організаціями. Центральне управління цивільно-військового співробітництва Генштабу ЗСУ виконує ключову роль в координації та організації проведення пошукових робіт, ексгумації та транспортування тіл (останків) загиблих.

Про статус загиблого військовослужбовця-іноземця українська сторона повідомляє дипломатичне представництво держави, з якої походив борець. Обов'язок повідомити родину покладається на органи держави, з якої походить борець.

Перевезення військовослужбовця, який загинув або помер під час виконання обов'язків військової служби, до місць прощання, вшанування та поховання (кремації) здійснюється за кошти державного бюджету.

Під час поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час виконання ними обов'язків військової служби (проходження служби), учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни проводиться урочистий **військовий поховальний ритуал**.

- **Якщо родина погоджується на поховання в Україні**, проводиться церемонія прощання і поховання іноземного військовослужбовця або його праху з військовими почестями, передбаченими для всіх військовослужбовців Сил Оборони України.
- Збройні Сили України, інші утворені відповідно до закону військові формування надають допомогу в проведенні поховання померлих сім'ям, батькам або іншим особам, які зобов'язалися поховати померлих військовослужбовців, компенсують матеріальні витрати на ритуальні послуги й на спорудження надгробків.
- **Якщо родина обирає процес репатріації (передачі тіла за кордон)**, тоді військова частина організовує церемонію прощання в Україні, а далі передає труну з тілом або урну з прахом за кордон за допомогою ритуальних компаній.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ:

1. В затвердженій формі контракту, який укладає іноземець під час прийому на службу, немає жодної інформації про питання репатріації.

Можливий варіант врегулювання: внести зміни в форми контрактів на проходження іноземцями та особами без громадянства військової служби на посадах осіб рядового складу, сержантського й старшинського складу інформацію про права іноземця та членів його сім'ї та обов'язки України в частині поховання та репатріації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Протягом 2015–2025 років законодавець урегулював багато питань правового статусу іноземців, які проходять військову службу, й членів їхніх сімей. Водночас усе ще існують проблеми, що ускладнюють легалізацію іноземних захисників України й членів їхніх родин і доступ до необхідних послуг. Подальше впорядкування процедур легалізації іноземців та осіб без громадянства, які проходять чи проходили військову службу в Україні, та членів їхніх сімей вимагає внесення змін до цілої низки законів і підзаконних актів.

- Норми, що визначають їхній правовий статус, розпорошені між законодавством про військову службу, міграційним законодавством, законодавством про громадянство, актами у сфері соціального захисту. Наявні норми часто не містять чітких процедур, допускають множинне тлумачення, не забезпечують передбачуваність правового результату для особи. Це суперечить принципу правової визначеності як складника верховенства права й ускладнює реалізацію прав іноземців на практиці.

Зменшити фрагментарність, неузгодженість і складність регулювання залучення іноземних добровольців можливо через розробкою спеціального **закону про іноземних добровольців**, який би регламентував увесь шлях іноземного військовослужбовця — від рекрутингу до статусу ветерана.

- **Варто практикувати наскрізні підходи для спрощення бюрократичних процедур там, де вони доцільні.** Наприклад, передбачити можливість подати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо для отримання нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади недружньої до України країни, на всіх етапах рекрутингу, військової служби й подальшого законного перебування, а також — у всіх установах і організаціях: від податкової служби, банків і нотаріуса до міграційної служби й медичних закладів. Або використати підходи, які застосовуються для біженців, осіб, котрі потребують

додаткового захисту, а також для осіб без громадянства, — видавати в таких випадках проїзні документи, що посвідчують особу, дають можливість подорожувати за кордон і повертатися в Україну та оформлюються через такі саме обставини, тобто тоді, коли неможливо звернутися до офіційних органів країни громадянства, що є типовими й для іноземних добровольців з недружніх до України країн.

- Законодавство поки що не формує послідовного правового ланцюга: *в'їзд* → *служба* → *перебування* → *соціальний статус* → *імміграція* → *громадянство*. Натомість кожен етап регулюється окремо, між етапами відсутні автоматичні або спрощені переходи. Це знижує ефективність системи та створює адміністративні бар'єри для осіб, які вже інтегровані у сектор безпеки й оборони України. **Підхід до підтримки іноземних ветеранів і членів їхніх сімей, які виявили бажання лишитись в Україні, має бути послідовним, логічним і комплексним, спрямованим на те, щоб вони залишилися в Україні як її постійні мешканці.** Вони мають отримувати допомогу на всьому шляху — від тимчасового перебування на території України до прийняття громадянства. Не має бути розривів, коли іноземці, які захищали Україну, не можуть реалізувати свої права й втрачають наявні гарантії. З подовженням терміну перебування в Україні й збільшенням військового внеску пакет можливостей має передбачувано розширюватись. Переломним моментом для суттєвого розширення прав і можливостей повинно стати подання дозволу на імміграцію або заяви на прийняття громадянства.

4

АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНИХ ДАНИХ

4.1. ІНОЗЕМНІ ДОБРОВОЛЬЦІ: ДОСВІД СЛУЖБИ, ДОСТУП ДО ПРАВ І СИСТЕМНІ БАР'ЄРИ (ЯКІСНІ І КІЛЬКІСНІ ДАНІ)

4.1.1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на змішаному підході, що поєднує кількісні та якісні методи збору й аналізу даних. Такий дизайн дозволяє одночасно оцінити масштаб поширення певних явищ і глибше зрозуміти механізми їх формування. Кількісне опитування спрямовувалося на виявлення основних тенденцій і частоти проблем, з якими стикаються іноземні добровольці. Якісні інтерв'ю, своєю чергою, дали змогу пояснити ці тенденції, розкрити індивідуальний досвід респондентів і виявити взаємозв'язки між різними типами бар'єрів.

Поєднання двох методів дозволило перейти від опису окремих проблем до аналізу системних закономірностей у досвіді іноземних добровольців в Україні.

КІЛЬКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах дослідження було проведено онлайн-опитування іноземних добровольців (37 осіб, як жінок, так і чоловіків), які брали або беруть участь у захисті України. Анкета була доступна

п'ятьма мовами — українською, англійською, російською, іспанською та португальською — для забезпечення широкого охоплення респондентів.

Опитувальник складався з 54 структурованих запитань і охоплював ключові аспекти досвіду служби й перебування в Україні. Зокрема, досліджувалися:

- соціально-демографічні характеристики,
- процес вступу на службу й інформування про умови контракту,
- доступ до медичної допомоги (а саме — евакуація, лікування і проходження ВЛК),
- оформлення правового статусу (посвідка на проживання, громадянство, статус учасника бойових дій),
- доступ до фінансових, соціальних і адміністративних послуг,
- житлові умови,
- досвід дискримінації та взаємодії з державними інституціями,
- психологічний стан і доступ до підтримки,
- плани на майбутнє та бачення необхідних змін.

■ ЯКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якісна частина дослідження склала 26 глибоких інтерв'ю з іноземними добровольцями й ветеранами, які служили або служать у Збройних силах України після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Усі інтерв'ю були проведені вживу.

Вибірка охоплює як діючих військовослужбовців, так і ветеранів, разом з особами, котрі перебувають на лікуванні або реабілітації, жінок і чоловіків.

Для аналізу інтерв'ю було застосовано системний підхід із використанням 36 тематичних кодів, які охоплювали адміністративні та правові проблеми, доступ до послуг, соціально-економічні труднощі, медичні та психологічні потреби, інтеграційні плани й рекомендації респондентів.

Аналіз поєднував кілька рівнів інтерпретації: частотний аналіз кодів, порівняння профілів респондентів, кластеризацію типів досвіду й аналіз співзвучності кодів. Це дозволило не лише описати окремі проблеми, а й виявити типові поєднання бар'єрів і стійкі траєкторії взаємодії іноземних добровольців з українськими інституціями.

■ ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отримані результати слід інтерпретувати з урахуванням низки методологічних обмежень, спільних для обох частин дослідження.

Передусім, обидві вибірки є відносно невеликими (37 респондентів у кількісному опитуванні та 26 інтерв'ю), що обмежує можливість узагальнення результатів на всю сукупність іноземних добровольців. Вибірка сформована за принципом добровільної участі, що створює ризик само-відбору: у дослідженні могли брати участь переважно особи з більш вираженим або проблемним досвідом.

Додатковим обмеженням є нерівномірна репрезентація країн походження. У кількісному опитуванні майже половина респондентів є громадянами Колумбії, тоді як у якісній вибірці, попри ширшу географію, також простежується перевага окремих регіонів. Обидві вибірки характеризуються значним гендерним дисбалансом, що обмежує можливість аналізу досвіду жінок.

Специфіка онлайн-формату опитування також впливає на склад вибірки, оскільки участь була доступна лише особам із доступом до інтернету й достатнім рівнем цифрової грамотності. Попри використання кількох мов, мовний бар'єр міг впливати на точність розуміння запитань і повноту відповідей. В обох масивах дані базуються на самооцінці респондентів, що може відображати індивідуальний, іноді емоційно забарвлений досвід.

Водночас важливою особливістю дослідження є узгодженість результатів, отриманих за допомогою різних методів. Повторюваність ключових проблем і патернів у кількісних і якісних даних свідчить про наявність системних викликів у досвіді іноземних добровольців, що підсилює аналітичну цінність отриманих результатів, попри обмеження вибірки.

4.1.2. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ

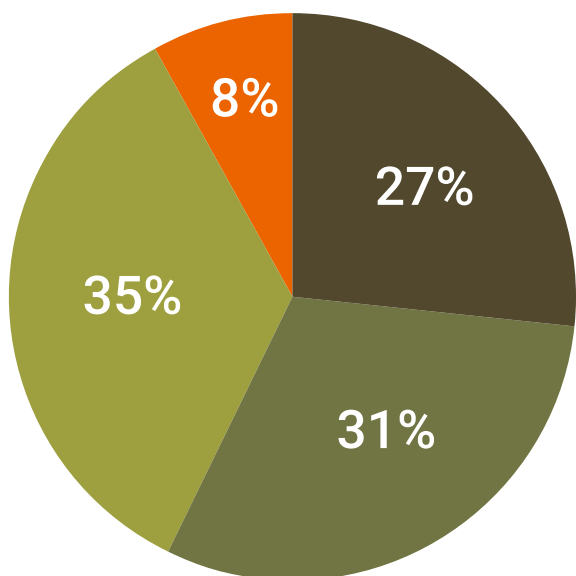
Соціально-демографічний профіль респондентів засвідчує, що іноземні добровольці не є однорідною групою: вони різняться за віком, країною походження, статусом у війську й часом входу в систему. Саме ця внутрішня неоднорідність є важливою для подальшого аналізу, оскільки досвід служби, доступу до прав і взаємодії з інституціями залежить не лише від самого статусу іноземця, а й від поєднання кількох факторів — року вступу, мовних ресурсів, правового становища, досвіду поранення та етапу військової біографії.

ГЕНДЕР І ВІК

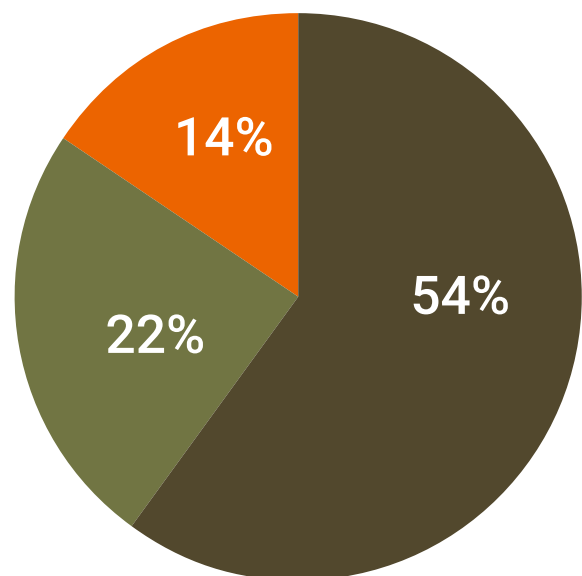
Обидва масиви даних демонструють майже повну гендерну однорідність вибірки. У кількісному опитуванні 97% респондентів становлять чоловіки (36 із 37), у якісному — 25 із 26 інтерв'ююваних. Жінки представлені мінімально, що загалом відповідає структурі іноземних добровольчих підрозділів, але водночас не дозволяє повноцінно простежити специфіку жіночого досвіду.

Віковий профіль у двох масивах дещо відрізняється, але саме це дає змогу точніше окреслити загальну картину. У кількісному дослідженні домінує молодша вікова група: 54% респондентів — це особи віком 26–35 років, ще 22% — 36–45 років і 14% — 46–55 років. У якісній вибірці респонденти є старшими: вік коливається від 21 до 54 років, середній становить 37,3 року, а найбільш представлена група — 40–49 років. У сукупності це дозволяє припустити наявність щонайменше двох помітних груп іноземних добровольців: молодших учасників служби й старших, часто більш досвідчених респондентів із попереднім військовим або професійним досвідом.

Розподіл респондентів за віковими групами (якісний аналіз)

Розподіл респондентів за віковими групами (кількісний аналіз)

0-29 30-39 40-49 50+

26-35 36-45 46-55

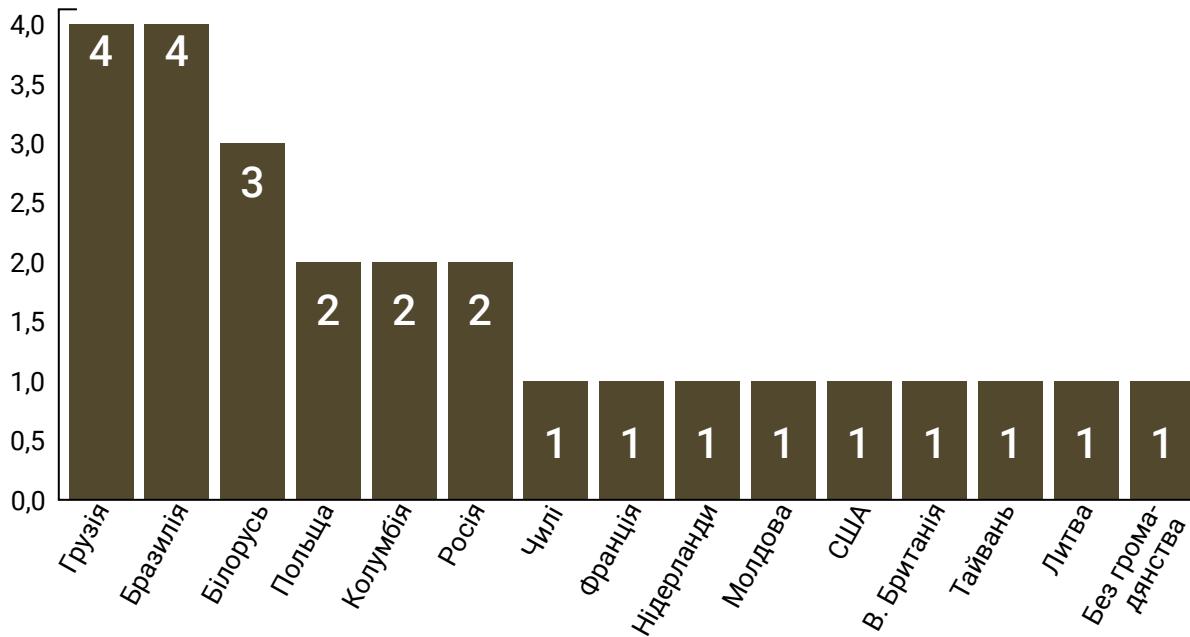
Малюнок 1. Розподіл респондентів за віком (якісне й кількісне дослідження)

ГЕОГРАФІЯ ПОХОДЖЕННЯ

Результати кількісного й якісного досліджень показують різний рівень географічного охоплення. У кількісному опитуванні вибірка має виражену концентрацію: майже половина респондентів є громадянами Колумбії (46%, 17 осіб). Інші країни представлені значно менше: Грузія — 14% (5 осіб), США — 11% (4 особи), Велика Британія — 5% (2 особи), тоді як решта країн фігурують поодиноким.

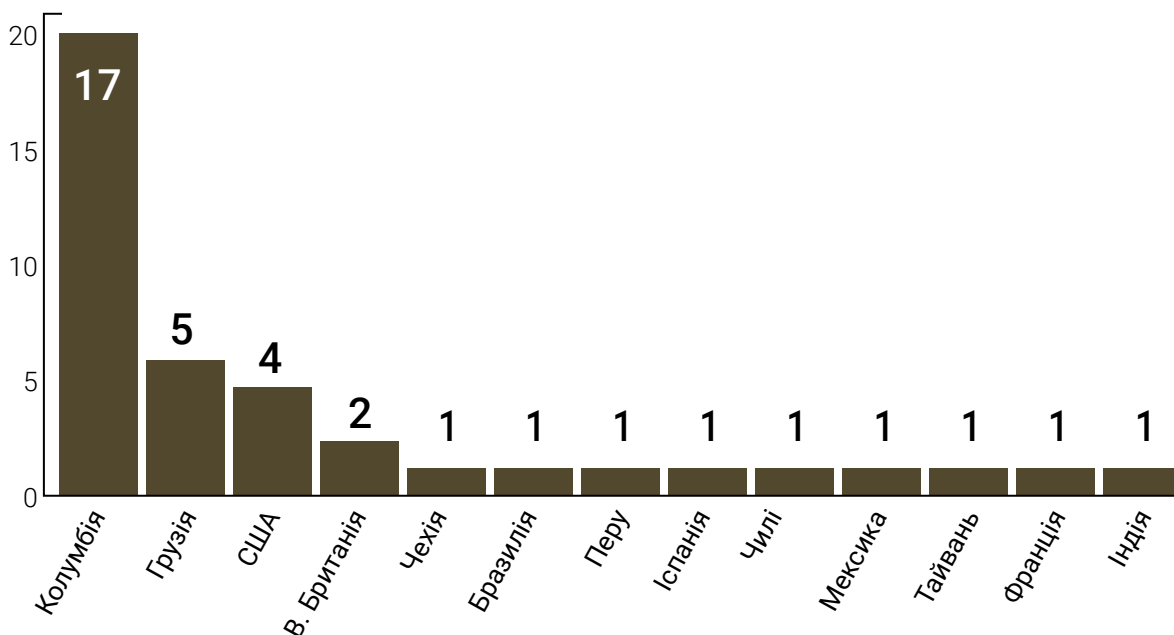
Натомість якісна вибірка охоплює 15 країн і дає ширше уявлення про регіональне різноманіття іноземних добровольців. У ній найбільш помітними є дві великі групи — представники пострадянського простору й Латинської Америки. Тобто, кількісні дані добре відображають вагу окремих національних груп, але інтерв'ю показують, що реальний корпус іноземних добровольців є більш строкатим, ніж це демонструє опитування.

Розподіл респондентів за громадянством (якісне)

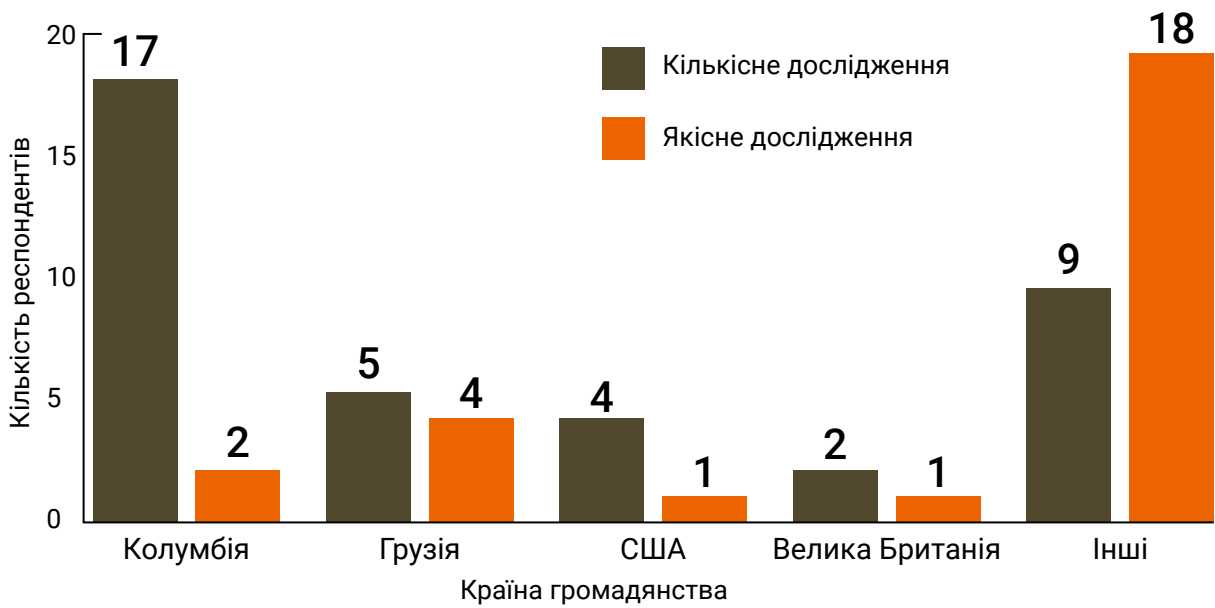
Малюнок 2. Розподіл респондентів за громадянством (якісне дослідження)

Розподіл респондентів за громадянством (кількісне)

Малюнок 3. Розподіл респондентів за громадянством (кількісне дослідження)

Порівняння громадянства респондентів (кількісне та якісне)

Малюнок 4. Порівняння розподілу респондентів за громадянством (якісне та кількісне дослідження)

СТАТУС І ВІЙСЬКОВА ТРАЄКТОРІЯ

Обидва масиви даних фіксують високу частку респондентів, які безпосередньо залучені до служби або пов'язані з нею через досвід поранення, реабілітації чи ветеранського переходу. У кількісному дослідженні 41% становлять діючі військовослужбовці, 24% — особи у процесі реабілітації після поранення, 24% — ветерани, ще 11% — демобілізовані. У сукупності 65% опитаних – або діючі військові, або ті, які відновлюються після поранення.

У якісній вибірці 16 респондентів (62%) є діючими військовослужбовцями, а 10 (38%) — ветеранами; 85% мають статус учасника бойових дій. Частина ветеранів завершила службу через поранення, інші — після завершення контракту. Це означає, що досвід респондентів охоплює не лише період активної служби, а й перехід до лікування, реабілітації або цивільного життя.

Розподіл респондентів за статусом у військовій службі (кількісне та якісне дослідження)

Малюнок 5. Розподіл респондентів за статусом у військовій службі (кількісне й якісне дослідження)

У якісному дослідженні окремі категорії (реабілітація, демобілізація) не позначаються як самостійні, а входять до ширших груп («діючі» або «ветерани»). Тому для коректного порівняння доцільно використовувати як детальну, так і агреговану структуру.

Досить важливим є час входу в систему. У якісному дослідженні 46% респондентів розпочали службу у 2022 році, 31% — у 2023 році, ще 23% — у 2024–2025 роках. Найбільша хвиля входження припала на 2022 рік, коли після початку повномасштабного вторгнення відбувалося активне формування підрозділів. Це є надважливим для подальшого аналізу, оскільки досвід іноземних добровольців суттєво залежить від року вступу: ті, хто потрапив у систему раніше, частіше стикалися з менш усталеними процедурами, слабшою інституційною визначеністю та вищим рівнем невизначеності.

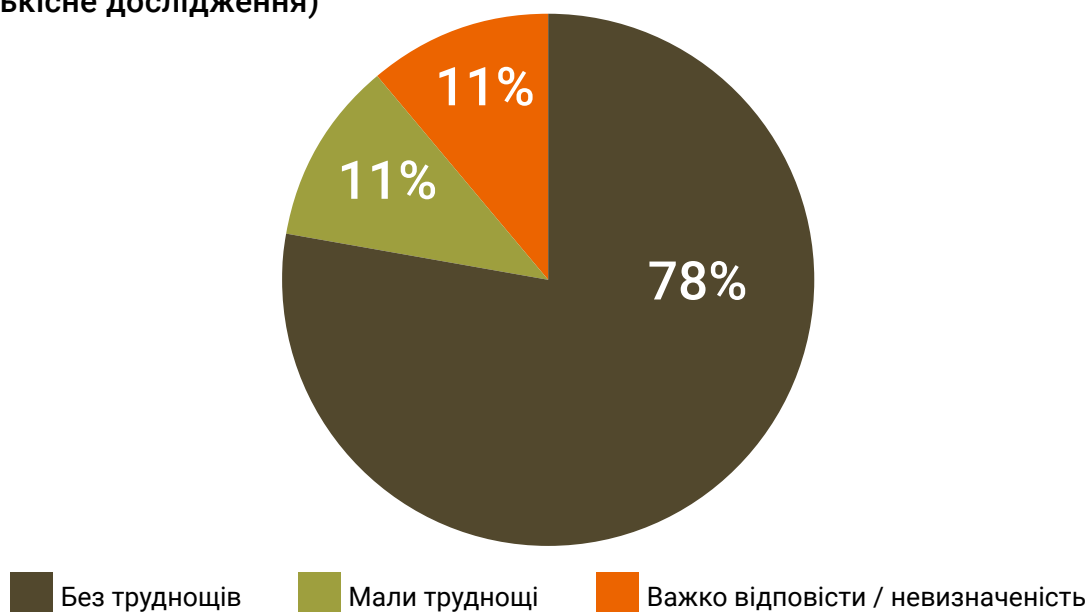
4.1.3. ДОСВІД ВХОДУ В СИСТЕМУ: РЕКРУТИНГ, КОНТРАКТ І ІНФОРМАЦІЯ

Перший етап взаємодії іноземних добровольців з українською системою загалом має ознаки функціональності, однак не є однаково зрозумілим і передбачуваним для всіх. Кількісні та якісні дані демонструють, що формальна можливість вступу на службу існує, але практичний досвід значною мірою залежить від часу входу в систему, конкретної військової частини та якості супроводу.

ВСТУП ДО СЛУЖБИ

За результатами опитування, більшість респондентів не повідомили про труднощі під час вступу до військової частини: 29 осіб, або 78%, оцінили цей етап як такий, що минув без проблем. Водночас 4 особи (11%) прямо вказали на труднощі, ще 4 (11%) не змогли однозначно оцінити свій досвід. Отже, сукупно близько 22% респондентів або зіткнулися з бар'єрами, або перебували в ситуації невизначеності, що вказує на наявність системних недоліків уже на стартовому етапі.

Досвід вступу на службу: формальна доступність та наявність бар'єрів (кількісне дослідження)

Малюнок 5. Досвід вступу на службу: формальна доступність і наявність бар'єрів (кількісне дослідження)

Кількісні дані показують, що основними проблемами були бюрократія, відсутність чітких процедур для іноземців, повторне підписання контрактів, тривале очікування оформлення без фінансової підтримки та збої координації між підрозділами, разом із втратою документів і потребою повторно проходити частину процедур. Відповіді тих, хто не зміг чітко оцінити свій досвід, додатково вказують на існування «сірої зони», де процес формально працює, але залишається нестабільним і непередбачуваним.

Інтерв'ю уточнюють цю картину: найбільш хаотичний і непрозорий досвід описують ті, хто вступав на службу у 2022–2023 роках, коли процедури були менш усталеними. Водночас респонденти, які переходили до інших частин, часто говорили про суттєве покращення умов, інформування та ставлення. Це свідчить, що проблема полягає не лише у формальних правилах, а й у нерівномірності їх застосування між підрозділами. Іншими словами, система працює, але не є стандартизованою.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО КОНТРАКТ

Проблеми стартового етапу продовжуються і в частині інформування про умови служби. У кількісному дослідженні 25 респондентів (68%) зазначили, що отримали достатньо інформації про умови контракту, однак 9 осіб (24%) вказали на її відсутність, а ще 3 (8%) — на частковість. Себто, 32% респондентів не отримали повної та чіткої інформації, що свідчить про суттєві прогалини в комунікації.

Доступ до інформації про умови служби: повнота та прогалини (кількісне дослідження)

Малюнок 7. Доступ до інформації про умови служби: повнота й прогалини (кількісне дослідження)

Найбільший дефіцит інформації стосувався фінансових умов служби: рівня та порядку нарахування виплат, змін у виплатах після поранення, затримок або невиконання фінансових зобов'язань. Окремо респонденти згадували нестачу інформації про компенсації та соціальні гарантії, підтримку родин, тривалість і припинення контракту, страхування життя, медичне забезпечення та умови відпусток. Значною проблемою також виявився дефіцит інформації про права військовослужбовців, особливо іноземців, а мовний бар'єр ускладнював розуміння самого змісту контракту.

Інтерв'ю показують, що проблема полягає не лише в обсязі інформації, а й у способі її передачі. Частина респондентів не отримувала власний примірник контракту або не мала перекладу зрозумілою мовою; особливо це актуально для іспаномовних добровольців і тих, хто вступав у перші роки повномасштабної війни. У результаті доступ до практичної інформації часто забезпечувався не інституційно, а через неформальні мережі — побратимів, знайомих, волонтерів або юристів. Це добре ілюструє одна з відповідей:

«Інформацію отримував частково, переважно від знайомих, побратимів чи волонтерів. Офіційна інформація не завжди була зрозуміла, особливо щодо прав іноземців. Багато моментів доводиться з'ясувати самотійно. Наприклад: дізнався, що можна ходити у відпустку після 1,5 років служби».

Отже, інформація про умови служби формально існує, але не завжди доходить до користувача у зрозумілій, своєчасній і придатній для практичного використання формі. Це підвищує ризики непорозумінь, посилює залежність від неформальної допомоги й знижує довіру до інституцій.

■ ДОСТУП ДО ВІДПУСТОК

Доступ до відпусток серед іноземних військовослужбовців є формально забезпеченим, однак на практиці реалізується нерівномірно. За результатами опитування, 68% респондентів мали можливість скористатися відпусткою, проте лише 46% змогли зробити це без труднощів, тоді як 22% стикалися з різними перешкодами. Водночас 32% опитаних фактично не користувалися відпусткою через відсутність можливості, брак подання запиту або сприйняття її як непридатної в їхніх умовах служби.

Основними бар'єрами є бюрократичні процедури, залежність від рішень командування, кадрові обмеження, що ускладнюють ротацію, а також невелика тривалість відпустки, коли не враховано потреби іноземців, зокрема час на дорогу. Додатковим важелем є фінансові труднощі, що іноді унеможливають використання відпустки, а також практика, за якої вона нерідко постає не гарантованим правом, а привілеєм, доступним переважно після поранення або під час лікування.

Окремо варто зазначити, що 16% респондентів не зверталися за відпусткою, що може свідчити про недостатню поінформованість, недовіру до системи або об'єктивні обмеження служби. У поєднанні з даними інтерв'ю це вказує на те, що навіть базові права часто реалізуються не через формалізовані механізми, а через індивідуальні можливості та неформальні практики.

Тобто, випадок відпусток ілюструє ширшу закономірність: формальна наявність права не гарантує його фактичної реалізації, особливо для іноземних військовослужбовців, чия ситуація ускладнюється додатковими адміністративними й організаційними бар'єрами.

4.1.4. ПРАВОВИЙ СТАТУС І ДОКУМЕНТИ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ БАР'ЄР

Проблема документів і правового статусу є не окремим адміністративним епізодом, а центральним вузлом, навколо якого формуються інші труднощі іноземних добровольців. І кількісні, і якісні дані свідчать, що саме в цій сфері концентруються найбільш стійкі бар'єри — від невизначеності процедур до залежності від командування та обмеження доступу до базових послуг.

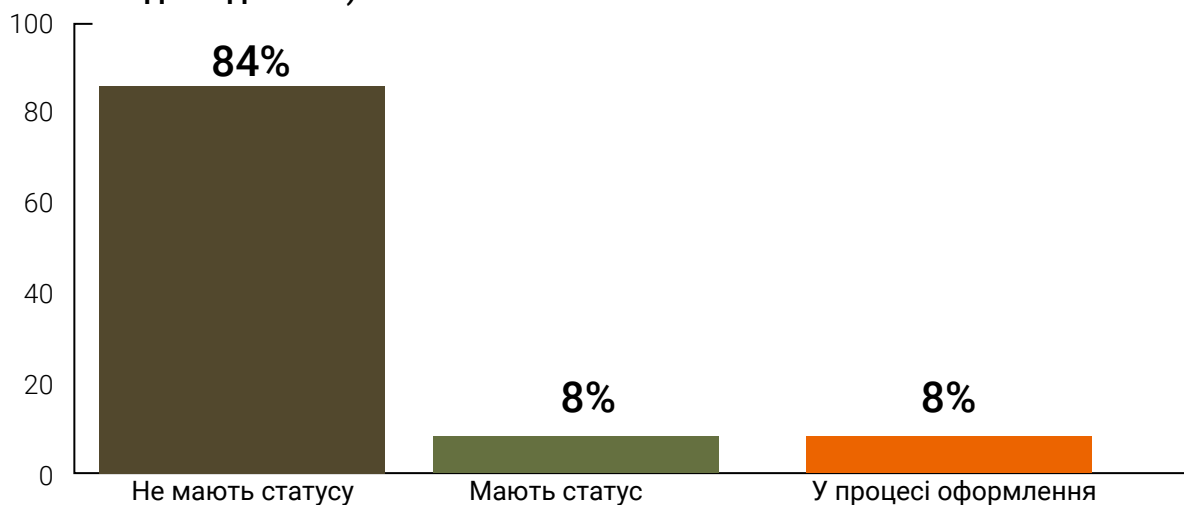
■ МАСШТАБ ПРОБЛЕМИ

За результатами опитування, 84% респондентів (31 особа) не отримали посвідку на проживання або громадянство, лише 8% (3 особи) повідомили про наявність такого статусу, ще 8% (3 особи) перебувають у процесі оформлення. Тобто, лише 16% респондентів мають або потенційно можуть отримати оформлений правовий статус, що свідчить про обмежений доступ до процедур легалізації. (Див. малюнок 8).

Ширший аналіз документарних процедур підтверджує системність проблеми. Лише 22% респондентів (8 осіб) не стикалися з труднощами з документами, тоді як 41% (15 осіб) мали часткові труднощі, а 38% (14 осіб) — суттєві. Отже, 78% опитаних повідомили про наявність проблем у цій сфері. Рівень розуміння процедур також залишається низьким: лише для 19% (7 осіб) вони є зрозумілими, для 22% (8 осіб) — частково зрозумілими, тоді як 49% (18 осіб) оцінюють їх як незрозумілі. (Див. малюнок 9).

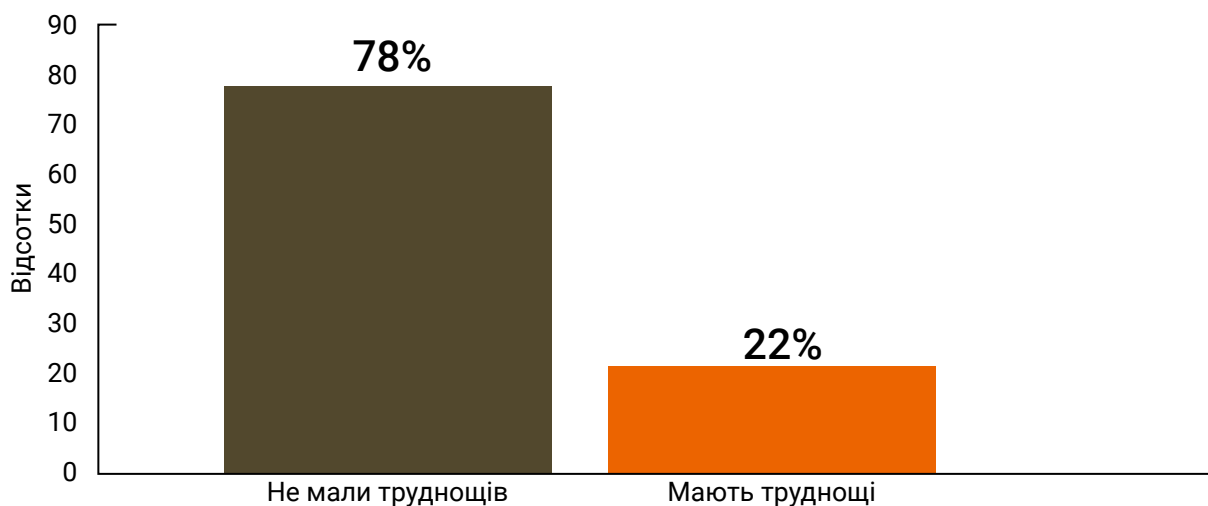
Окремим вузлом проблеми є статус учасника бойових дій (УБД). Лише 16% респондентів змогли його отримати, 30% перебувають у процесі набуття або наразилися на труднощі щодо цього, а 54% не мають цього статусу. (Див. малюнок 10).

Наявність правового статусу (посвідка/громадянство) серед респондентів (кількісне дослідження)

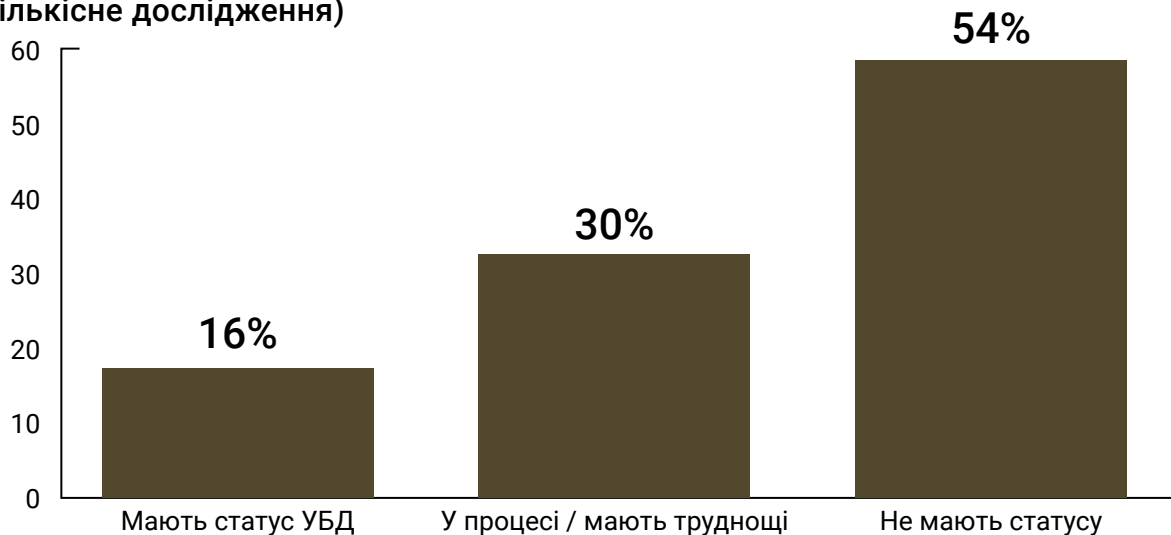
Малюнок 8. Наявність правового статусу (посвідка/громадянство) серед респондентів

Рівень труднощів у документарних процедурах (кількісне дослідження)

Малюнок 9. Рівень труднощів у документарних процедурах (кількісне дослідження)

Оформлення статусу УБД: доступ та бар'єри серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 10. Оформлення статусу УБД: доступ і бар'єри серед іноземних добровольців

Додатково респонденти ілюстрували цю ситуацію такими відповідями:

«Система документів тут складна. Мені знадобилося майже 2 роки, щоб отримати УБД...»

«Підрозділ не видавав цих документів — лише контракт і документ про належність до Збройних сил України»

«Протягом останніх місяців мої командири вводили мене в оману... але врешті цього не зробили»

Це вказує, що навіть одна з ключових форм правового визнання служби для значної частини іноземних добровольців залишається недосяжною або відкладеною.

ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ НА ПРАКТИЦІ

Інтерв'ю показують, що документарні труднощі стосуються не лише посвідки на проживання чи громадянства, а й статусу учасника бойових дій, медичних документів, документів про поранення та інших форм легалізації становища. У частині випадків документи втрачалися, оформлювалися з помилками або їх фактично утримувало командування та не передавало самому військовослужбовцю.

Ключова практична проблема полягає в тому, що бюрократія часто працює як «замкнене коло», де відсутність одного документа блокує отримання іншого. Це добре ілюструє цитата одного з респондентів:

«МСЕК надали 2 групи інвалідності, але не дали свідоцтва, бо немає місця реєстрації, а місця реєстрації немає, бо немає посвідки на проживання, бо протермінований білоруський паспорт».

Ще один вимір проблеми — це залежність від людського фактора, зокрема, від командування. У кількісних даних це проявляється в труднощах із отриманням УБД і інших документів, які залежать від рішень і дій підрозділу. В інтерв'ю ця залежність набуває ще жорсткіших форм, підсилюючись відчуттям безсилля. Один із респондентів описував це так:

«Коли я просив відновити загублені документи, мені спочатку обіцяли зробити це, але потім сказали, що відправлять мене на гарячу точку вмирати, якщо я буду продовжувати питати про документи».

Для частини респондентів ситуацію ускладнюють політичні й безпекові обмеження. Особливо це актуально для вихідців із Білорусі, Росії та Грузії, які не можуть безпечно повернутися до країни походження, щоб поновити документи у стандартний спосіб. Через це правовий статус стає ще більш нестійким, а проходження формальних процедур є фактично заблокованим або залежним від зовнішньої допомоги.

Водночас і кількісні, і якісні дані показують брак прозорості та пояснень щодо процедур. У кількісному опитуванні це проявляється у відповідях про відсутність пояснень причин затримки й загальну незрозумілість процесу, зокрема, узагальнюється у відповіді:

«Ніхто мені не називає зрозумілої причини затримки чи не дає жодної інформації з цього приводу».

В інтерв'ю це проявляється у негативному досвіді взаємодії з бюрократичною системою. Загалом, у інтерв'ю 9 респондентів оцінили свої контакти з представниками держави й бюрократичною системою як негативні: найчастіше це міграційна служба, але є й інші інституції — РАЦСи, податкова, поліція, Міністерство у справах ветеранів України. Найчастіше вони скаржилися на некомпетентність чиновників, які не допомогли вирішити питання. Один із респондентів підсумував цей досвід так:

«Деякі люди намагаються допомогти, але система складна й бюрократична. Основні труднощі — черги, незрозумілі процедури й різне трактування законів для іноземців».

СИСТЕМНИЙ ЕФЕКТ: ДОКУМЕНТИ ЯК ТОЧКА РОЗРОСТАННЯ ІНШИХ ПРОБЛЕМ

Документарна невизначеність має кумулятивний ефект і не обмежується правовим статусом як таким. Саме відсутність або нестійкість документів часто стає точкою, з якої постають інші бар'єри, а саме у медицині, фінансовій сфері, житловому питанні та доступі до соціальних послуг.

У медичній сфері відсутність документів або оформленого статусу безпосередньо обмежує доступ до лікування, реабілітації та подальшого оформлення інвалідності. У фінансовій сфері проблеми з документами поєднуються з банківськими обмеженнями через статус нерезидента. У житловій та соціальній сферах документарна нестійкість зменшує можливість орендувати житло, оформити власність, скористатися ветеранськими чи житловими програмами, соціальними виплатами, кредитами або іпотекою.

Отже, документи і правовий статус є не просто окремою темою, а базовою умовою доступу до інших прав і сервісів. Саме тому ця проблема є ядром усього масиву зафіксованих труднощів: коли правовий статус лишається нестійким, іноземний доброволець опиняється у ситуації, де військовий внесок не перетворюється на гарантований доступ до лікування, виплат, житла чи соціального захисту.

4.1.5. ДОСТУП ДО БАЗОВИХ ПРАВ І ПОСЛУГ

Доступ до базових прав і послуг є ключовим виміром інтеграції іноземних добровольців у систему соціального захисту й державних інституцій. Отримані кількісні та якісні дані свідчать про наявність системних бар'єрів, що обмежують можливість реалізації формально гарантованих прав.

У цьому розділі розглядаються основні сфери доступу до прав і послуг, зокрема: соціальні та адміністративні послуги, фінансові та банківські сервіси, житлові умови, а також інші механізми соціальної підтримки. Аналіз фокусується на взаємозв'язку між цими сферами та їх залежності від правового статусу, рівня інформування та інституційної доступності.

СОЦІАЛЬНІ Й АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ

Доступ до соціальних і адміністративних послуг є одним із найбільш проблемних напрямів для іноземних добровольців і демонструє глибокий розрив між формальним визнанням служби та фактичним доступом до прав і підтримки.

Результати опитування свідчать про критично низький рівень інформування: 84% респондентів (31 особа) не отримували жодної інформації про доступні соціальні чи адміністративні послуги, лише 8% (3 особи) повідомили, що отримували її, і ще 8% (3 особи) — що отримували частково. Це один із найнижчих показників у дослідженні й ознака системного провалу комунікації.

Якісні дані підтверджують, що йдеться не про фрагментарний дефіцит, а про фактичний інформаційний вакуум: респонденти часто не мають навіть базового уявлення про свої права і можливості. Це відображено у відповідях:

«Я нічого не знаю про нас, іноземців».

«Жодної інформації з цього приводу не надавали, і ніхто нас не інформував».

«Усе. Я не маю жодної інформації про ці програми або як вони працюють».

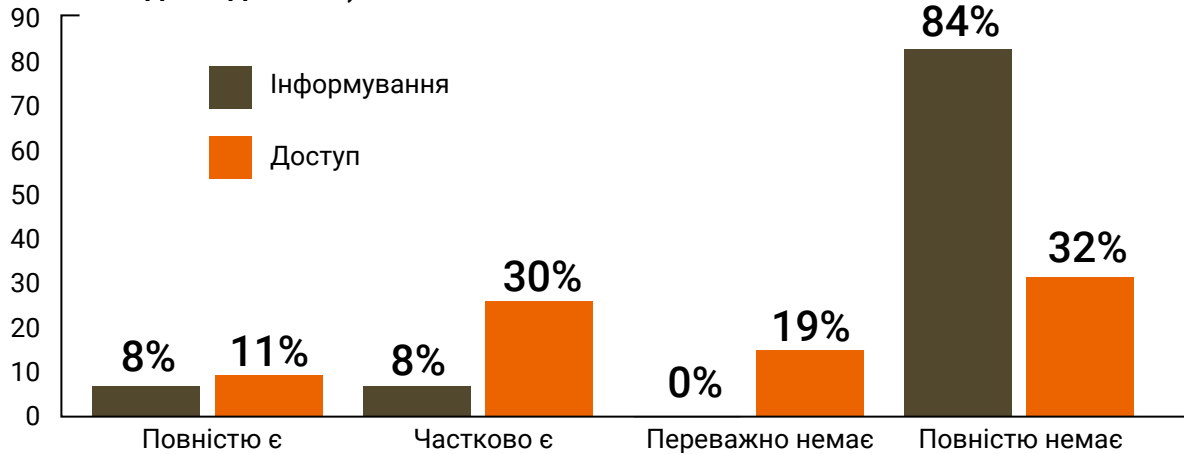
Окремо наявна неадаптованість системи до потреб іноземців, коли формальні норми або не застосовуються на практиці, або залишаються незрозумілими:

«Закон про ветеранів написано для громадян України!»

«Я досі не знаю, як отримати дозвіл на проживання».

Відсутність інформації безпосередньо обертається відсутністю доступу. Лише 11% респондентів оцінюють соціальні та адміністративні послуги як цілком доступні, ще 8% — як переважно доступні. Натомість 32% вважають їх зовсім недоступними, 19% — переважно недоступними, а 30% оцінюють доступ як частковий. Таким чином, 51% респондентів фактично не мають доступу або мають обмежений доступ до послуг, тоді як лише 19% можуть ними користуватися більш-менш повноцінно.

Інформування та фактичний доступ до соціальних і адміністративних послуг (кількісне дослідження)

Малюнок 11. Інформування та фактичний доступ до соціальних і адміністративних послуг

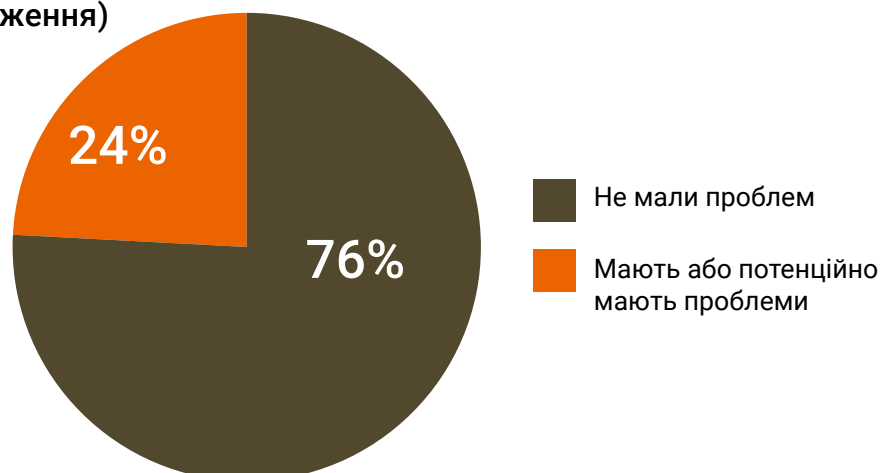
Інтерв'ю дозволяють уточнити зміст цієї недоступності: практично всі респонденти зазначають, що не мають доступу до ветеранських програм, житлових програм, соціальних виплат, кредитів чи іпотеки. Це вказує на структурну проблему — участь у бойових діях не трансформується автоматично у доступ до цивільних механізмів підтримки.

У результаті утворюється системна ситуація, коли іноземні добровольці залишаються поза повноцінною системою соціального захисту: відсутність інформації, складність процедур і неадаптованість політик підсилюють одна одну, підвищують вразливість і ускладнюють інтеграцію після служби.

ФІНАНСИ Й БАНКИ

Доступ до фінансових і банківських сервісів є однією з ключових зон «адміністративного тертя» для іноземних добровольців і демонструє розрив між військовим статусом і цивільною фінансовою дієздатністю. Кількісні та якісні дані узгоджено показують, що навіть за формальної можливості користування банківськими послугами респонденти переважно наражаються на системні бар'єри.

Досвід користування банківськими послугами серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 12. Досвід користування банківськими послугами серед іноземних добровольців

За результатами опитування, 76% респондентів (28 осіб) не повідомили про труднощі у користуванні банківськими послугами, однак 22% (8 осіб) зазначили наявність проблем, ще 3% (1 особа) не змогли однозначно оцінити свій досвід. Попри доволі невелику частку, ці явища мають глибокий і системний характер і безпосередньо впливають на доступ до виплат, лікування та підтримки родин.

Кількісний аналіз виявляє шість ключових груп бар'єрів: обмеження через статус нерезидента, блокування міжнародних переказів, раптове блокування рахунків, цифрову й бюрократичну десинхронізацію, відсутність доступу до кредитних інструментів і фінансові обмеження, що впливають навіть на доступ до медичної допомоги. Це проявляється у відповідях респондентів:

«Мій рахунок працює лише на платежі, а на зарахування — ні, бо я нерезидент».

«Ми не можемо надсилати гроші своїм родинам за кордон».

«Я не можу перевести гроші на свій рахунок у США».

«Картку заблокували на місяць, бо я надіслала велику суму».

«У додатку постійно пише, що документи неповні, навіть після оформлення в банку».

«Було складно оплатити операцію — довелося позичати гроші».

Якісні дані деталізують ці проблеми й демонструють їхній зв'язок із документами й інформацією. Респонденти описують труднощі з відкриттям рахунків, затягування банківських процедур, обмеження переказів і недоступність кредитних продуктів, що безпосередньо впливає на отримання виплат за службу. Зокрема, вони зазначають:

«З інформацією щодо виплат взагалі каша. Багато хто зовсім відмовлявся давати якусь інформацію, все вирішував через юриста».

«Банк не реєстрував і не видавав карту 4 місяці, й оскільки респондент не мав карти для виплат, йому так досі і не оплатили службу за перші 4 місяця».

Як бачимо, фінансові проблеми не є ізольованими: вони виникають на перетині статусу нерезидента, складності оформлення документів і дефіциту інформації. Врешті-решт виникає ситуація, коли виконання військової функції не супроводжується повноцінним доступом до фінансової інфраструктури.

Можна узагальнити, що доступ до фінансових послуг має «бінарний» характер: або він забезпечується через індивідуальні зусилля та неформальні мережі, або геть відсутній. Це свідчить про структурну невідповідність між військовим статусом іноземних добровольців і їхнім залученням до цивільної фінансової системи, а це безпосередньо впливає на їхню соціальну вразливість і здатність реалізовувати базові права.

ЖИТЛО: СТРУКТУРНА НЕСТАЧА ТА НЕРІВНИЙ ДОСТУП

Доступ до житла є базовою потребою, однак для іноземних добровольців він часто набуває ознак системної проблеми через поєднання інституційних, фінансових і правових бар'єрів. Кількісні та якісні дані показують, що навіть за формальної відсутності труднощів у більшості осіб, респонденти доволі часто стикаються з обмеженнями, що мають непропорційний вплив на вразливі групи.

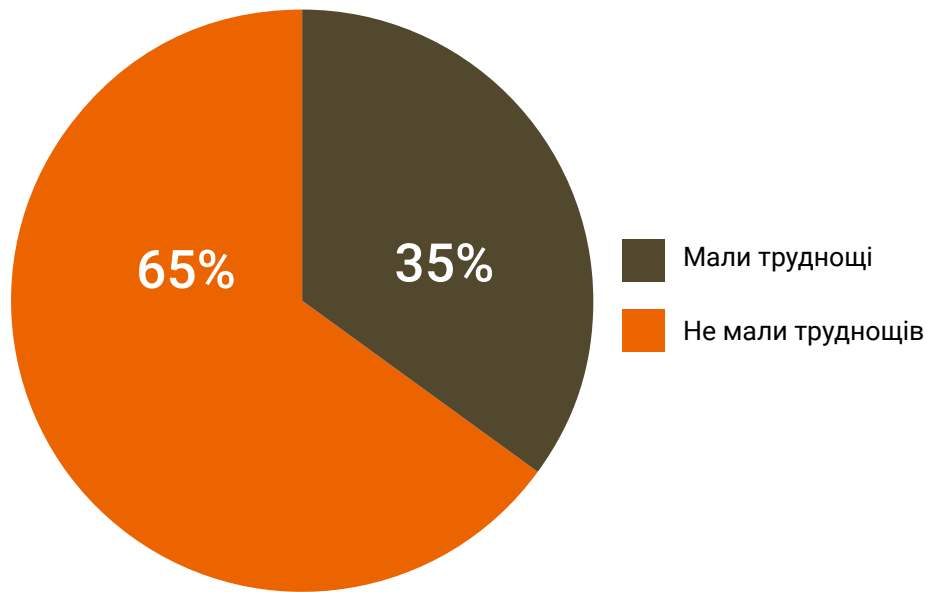
За результатами опитування, 35% респондентів (13 осіб) повідомили про труднощі з орендою житла, тоді як 65% (24 особи) зазначили, що таких проблем не мали. Водночас ці труднощі частіше загрожують особам без стабільного правового статусу, пораненим і тим, хто є доволі мобільним — часто переміщується між підрозділами або медичними закладами.

Ключовою проблемою є відсутність системного забезпечення житлом з боку держави або військових структур, що фактично перекладає відповідальність за пошук і оплату житла на самих військовослужбовців. Респонденти зазначають:

«Я ніколи не отримував такої підтримки від військових»

«Під час виконання бойових завдань ми були змушені самотійно оплачувати житло»

Досвід доступу до житла серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 13. Досвід доступу до житла серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Тому житло стає не лише побутовою, а й фінансовою проблемою, оскільки витрати на оренду не компенсуються або покриваються лише частково. Ця ситуація посилюється нестабільністю умов служби й необхідністю частих переміщень:

} «Мені доводилося самотійно переміщатися між лікарнями й оплачувати житло»

Для іноземних добровольців ці загальні проблеми додатково ускладнюються правовим статусом і ринковими бар'єрами. Якісні дані фіксують випадки дискримінації під час оренди, завищення вартості житла, а також вимоги додаткових гарантій (наприклад, поручителя-громадянина України). У деяких випадках респонденти змушені винаймати житло через незадовільні умови в казармах.

Окремо варто відзначити, що навіть тоді, коли іноземні добровольці намагаються вирішити житлове питання самотійно, структурні обмеження зберігаються: двоє респондентів повідомили, що придбали житло в Україні, однак не можуть оформити право власності чи зареєструватися через свій статус іноземця.

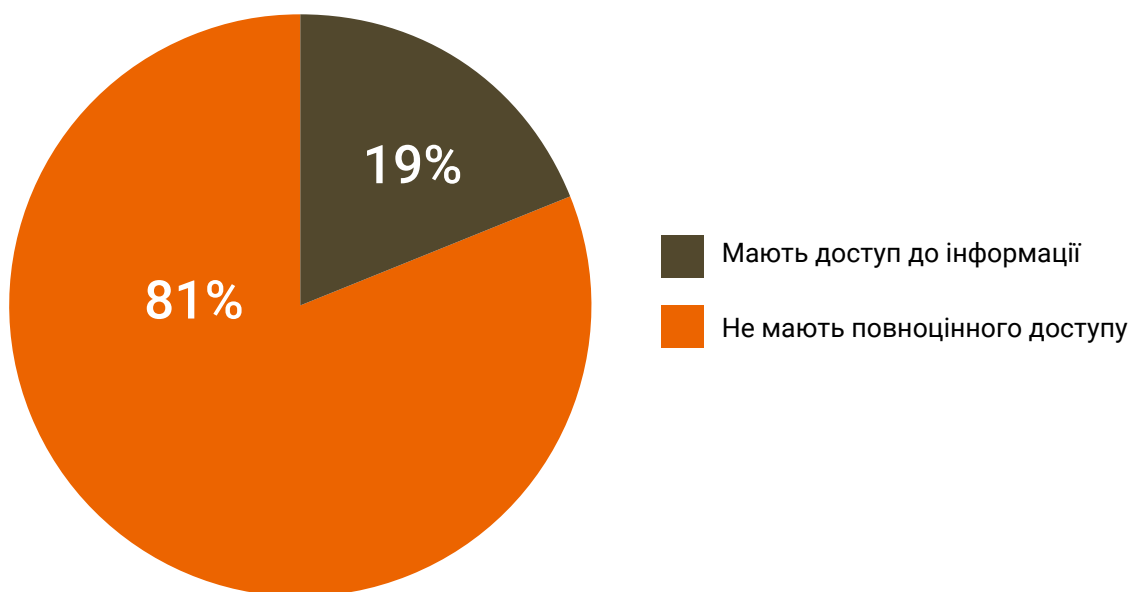
Тобто, житлова проблема є системною та вказує на більші ризики, передусім — на відсутність цілісної політики забезпечення військовослужбовців житлом. Водночас для іноземних добровольців вона є складнішою через поєднання правових, мовних і ринкових бар'єрів, що призводить до нерівного доступу до базового ресурсу, а саме житла, навіть у порівнянні з іншими військовими.

РОБОТА, ОСВІТА Й ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

Доступ до працевлаштування, освіти й професійної реалізації є критично обмеженим для іноземних добровольців і безпосередньо залежить від правового статусу й рівня інформування. Кількісні та якісні дані узгоджено показують, що ця сфера характеризується одночасно високим попитом і системною недоступністю.

За результатами опитування, доступ до інформації про освітні можливості є вкрай обмеженим: лише 19% респондентів (7 осіб) повідомили, що отримували таку інформацію, тоді як 76% (28 осіб) не отримували її взагалі, і ще 5% (2 особи) — частково. Тобто, 81% респондентів (30 осіб) фактично не мають повноцінного доступу до інформації про навчання, перекваліфікацію та розвиток після служби — це один із найнижчих показників у дослідженні.

Доступ до інформації про освітні можливості та перекваліфікацію (кількісне дослідження)

Малюнок 14. Доступ до інформації про освітні можливості та перекваліфікацію (кількісне дослідження)

Якісні дані підтверджують, що йдеться не лише про обмежений доступ, а про повну відсутність системи інформування:

- «Я не отримував жодної інформації»
- «Ніхто не розповідав»
- «Я ніколи не чув про ці програми»
- «Ніколи не надають інформацію, бо ми іноземці»

Водночас навіть за наявності окремих програм, їхня фактична доступність для іноземців обмежена нормативно. Зокрема, ключові механізми підтримки — ваучери на освіту й програми перекваліфікації через центри зайнятості — доступні переважно громадянам України або особам зі стабільним правовим статусом. Іноземні ветерани з тимчасовим статусом не можуть стати на облік як безробітні і, відповідно, скористатися програмами професійної підготовки. Хоча окремі програми для учасників бойових дій формально допускають участь іноземців за наявності відповідного статусу, на практиці доступ до них залишається обмеженим і непрозорим.

Проблеми з освітою безпосередньо пов'язані з обмеженням можливостей працевлаштування. За відсутності документів іноземні ветерани часто змушені працювати неофіційно, покладаючись на допомогу знайомих або побратимів, що підвищує ризик експлуатації та залучення до нелегальних або криміналізованих сфер зайнятості. У такий спосіб правова невизначеність трансформується в економічну вразливість. Серед ключових незакритих потреб респонденти називають легалізацію статусу, доступ до працевлаштування, а також підтримку у сфері освіти, реабілітації та започаткування бізнесу.

4.1.6. МЕДИЦИНА Й РЕАБІЛІТАЦІЯ

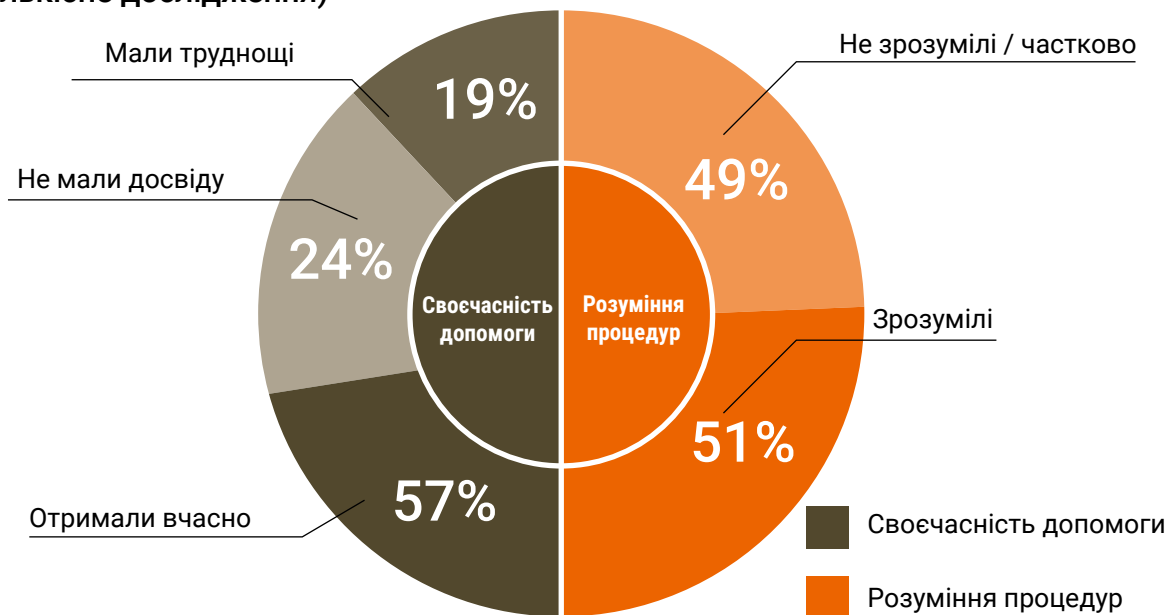
Сфера медичного забезпечення є однією з найбільш критичних для іноземних добровольців і водночас демонструє суперечливу картину: базова функціональність системи поєднується з суттєвими структурними обмеженнями. Кількісні та якісні дані узгоджено показують, що проблеми виникають на всіх етапах — від евакуації до встановлення медико-правового статусу й доступу до реабілітації.

ЕВАКУАЦІЯ І ЛІКУВАННЯ

За результатами опитування, 57% респондентів отримали медичну допомогу вчасно, однак 19% повідомили про часткові або тотальні труднощі (14% — частково, 5% — не отримали), ще 24% не мали такого досвіду через відсутність поранень. Тобто, серед тих, хто потребував допомоги, майже кожен п'ятий стикався з проблемами своєчасності, що вказує на системні збої у критичних ситуаціях.

Рівень розуміння процедур евакуації також є нестабільним: 51% респондентів вважають їх зрозумілими, тоді як 49% повідомляють про часткове або повне нерозуміння, що свідчить про відсутність уніфікованого підходу до інформування.

Своєчасність медичної допомоги та зрозумілість процедур евакуації (кількісне дослідження)

Малюнок 15. Своєчасність медичної допомоги й зрозумілість процедур евакуації (кількісне дослідження)

Бар'єри доступу до лікування формально не є масовими (68% не повідомили про проблеми), однак 16% прямо вказали на їх наявність, ще 16% не змогли оцінити свій досвід. Якісні дані засвідчують, що за умови виникнення ці бар'єри є доволі помітними: йдеться про затримки евакуації, відмови у проведенні операцій, бюрократичні перешкоди, залежність від командування та випадки дискримінації.

Це підтверджується свідченнями респондентів:

«Стабпункт був в одній траншеї з нами, де я отримав поранення. Медики не хотіли до мене йти, поки їм не пригрозив старший по позиції українець».

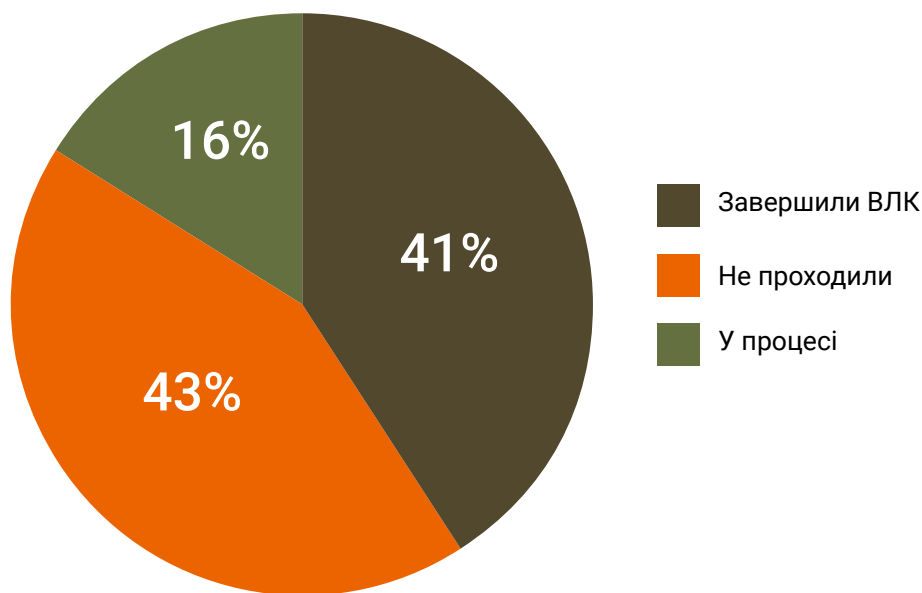
«На початку медики надали некваліфіковану допомогу, неправильно зафіксували поранену кисть, що призвело до втрати пальців і порушення функціонування руки. Потім лікарі відмовлялись робити операції, бо іноземець з розірваним контрактом з боку командування».

ВЛК І МЕДИЧНИЙ СТАТУС

Проходження військово-лікарської комісії є одним із ключових вузлів проблем. Лише 41% респондентів завершили цей процес, тоді як 43% не проходили його взагалі, а 16% перебувають у процесі. Таким чином, 59% не мають завершеного медико-правового статусу.

Основними бар'єрами є бюрократія, тривалі строки, мовний бар'єр, формальний підхід до оцінки стану здоров'я та залежність рішень від командування. У низці випадків фіксуються відмови у встановленні інвалідності навіть за тяжких травм:

Проходження військово-лікарської комісії (ВЛК) (кількісне дослідження)

Малюнок 16. Проходження військово-лікарської комісії (ВЛК) (кількісне дослідження)

«Мій підрозділ ніколи не подав документи про моє поранення на «нулі» і відмовився платити мені, поки я був у лікарні».

«Мені провели ВЛК, але відмовилися проводити МСЕК, де визначають відсоток втрати працездатності через втрату руки».

Це означає, що навіть після отримання поранення військовослужбовці можуть залишатися без офіційного визнання стану здоров'я, а відповідно — без доступу до подальших прав і компенсацій.

СИСТЕМНИЙ ВИМІР: МЕДИЦИНА ЯК ТОЧКА ПЕРЕТИНУ ПРАВ

Отримані дані показують, що медичне забезпечення для іноземних добровольців не обмежується сферою лікування. Воно безпосередньо пов'язане з правовим статусом, документами й доступом до соціальних прав.

Проблеми з лікуванням, реабілітацією та проходженням ВЛК формують кумулятивний ефект: відсутність документів обмежує доступ до допомоги, а відсутність медичного статусу — можливість отримання компенсацій, соціальних послуг і подальшої інтеграції. Особливо гостро це проявляється після демобілізації або розірвання контракту, коли іноземні ветерани можуть втратити доступ до безкоштовного лікування та залишатися без системної підтримки.

Собто, медицина є осердям перетину різних типів бар'єрів — інституційних, правових і організаційних. Це робить її не лише сферою надання послуг, а головним чинником у забезпеченні прав іноземних добровольців загалом.

4.1.7. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН І ПІДТРИМКА

Психологічний стан іноземних добровольців характеризується високим рівнем вразливості за умови обмеженого доступу до системної підтримки. Кількісні та якісні дані узгоджено показують, що потреба у психологічній допомозі значно перевищує фактичне її отримання.

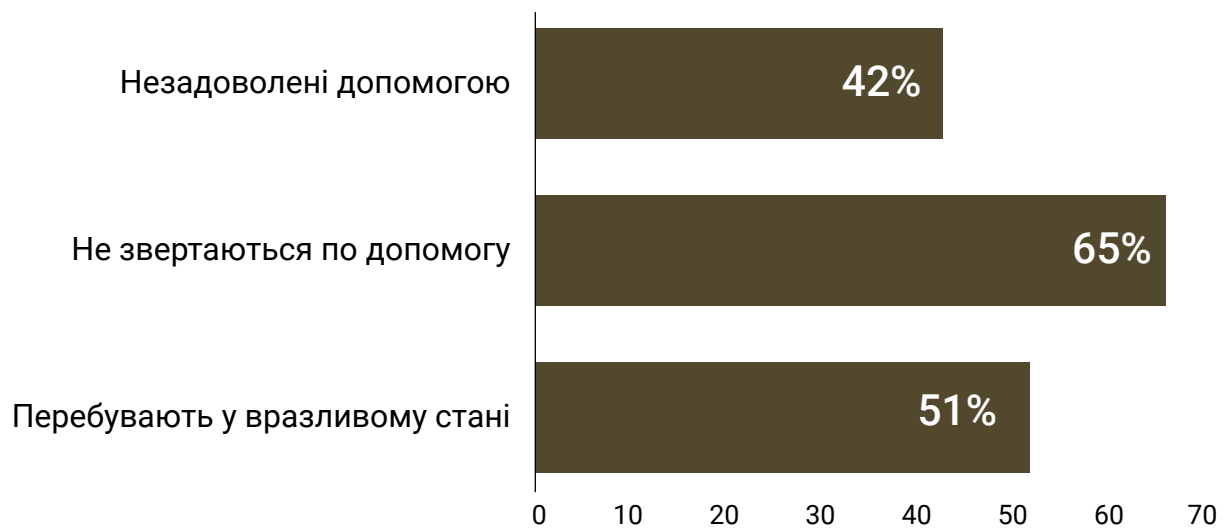
За результатами опитування, лише 49% респондентів (18 осіб) оцінюють свій психологічний стан як позитивний, тоді як 16% (6 осіб) — як задовільний, і 35% (13 осіб) — як негативний. Безумовно, 51% перебувають у вразливому або нестабільному стані, що свідчить про значний рівень психологічного навантаження.

Якісні дані уточнюють ознаки цих станів: респонденти описують тривожність, нічні кошмари, пригніченість і емоційне вигорання. Попри це, лише 35% (13 осіб) зверталися за психологічною допомогою, тоді як 65% (24 особи) не зверталися, що вказує на низький рівень залучення до формальних механізмів підтримки.

Серед тих, хто звертався, лише 25% (3 особи) оцінили допомогу позитивно, 33% (4 особи) — як задовільну, і 42% (5 осіб) — як незадовільну або швидше незадовільну. Це свідчить про обмежену ефективність наявних послуг і низький рівень довіри до системи.

Кількісні дані також показують, що доступ до медичної, психологічної або реабілітаційної допомоги загалом є обмеженим: 54% респондентів (20 осіб) повідомили про наявність доступу, тоді як 27% (10 осіб) не мають його, і ще 19% (7 осіб) оцінюють його як частковий. Таким чином, 46% (17 осіб) стикаються з обмеженим доступом або його відсутністю.

Розрив між психологічною потребою та отриманням допомоги (кількісне дослідження)

Малюнок 17. Розрив між психологічною потребою та отриманням допомоги (кількісне дослідження)

Серед ключових бар'єрів — відсутність документів і статусу, а також дефіцит інформування:

- » *«Нема паспорта громадянина України чи посвідки на постійне проживання...»*
- » *«Не повідомляли, що така допомога існує».*
- » *«Жодної інформації з цього приводу не надавали».*

Навіть за формальної доступності допомоги її отримання ускладнюють бюрократія та мовний бар'єр:

- » *«Все втирається в бюрократію та мовний бар'єр».*

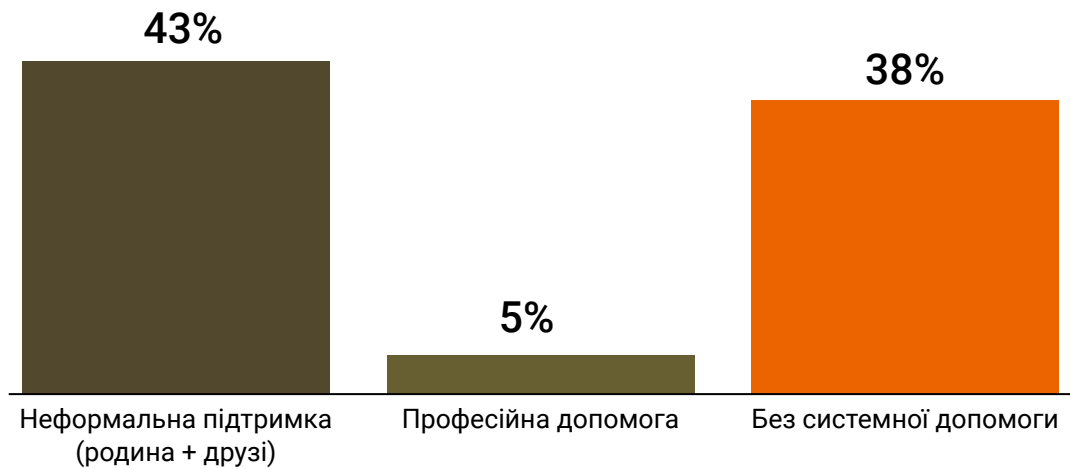
Якісні інтерв'ю додатково підкреслюють мовний аспект як критичний бар'єр:

- » *«В Україні є лише кілька англomовних психологів. Для представників інших мовних груп психологічна допомога недоступна».*

Психологічна підтримка іноземних добровольців має переважно неформальний характер: основними джерелами є родина (27%) й друзі або побратими (16%), тоді як професійна допомога охоплює лише 5% респондентів. Водночас 38% фактично залишаються без системної підтримки, що підкреслює обмежену роль формалізованих механізмів допомоги. Це відображається у відповідях:

- » *«Ніхто»*
- » *«Мої бойові товариші»*
- » *«Сім'я»*

Джерела психологічної підтримки серед респондентів (кількісне дослідження)

Малюнок 18. Джерела психологічної підтримки серед респондентів (кількісне дослідження)

Таким чином, психологічна підтримка функціонує нерівномірно й не забезпечує гарантованого доступу. Попри високий рівень потреби, більшість респондентів не звертається по допомогу або отримує її, але неналежної якості. Ключовим інсайтом є те, що формальна система підтримки найчастіше заміщується неформальними соціальними зв'язками, що підвищує вразливість і обмежує можливості відновлення та інтеграції.

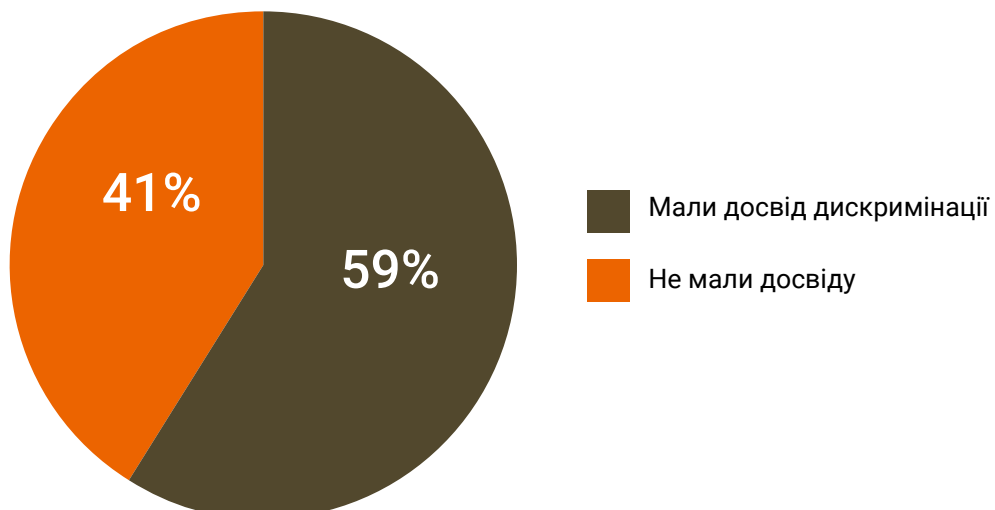
4.1.8. ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ: ДИСКРИМІНАЦІЯ, МОВА, НЕРІВНІСТЬ

Функціонування системи взаємодії з іноземними добровольцями характеризується нерівномірністю, відсутністю стандартизованих підходів і наявністю практик виключення. Кількісні та якісні дані узгоджено показують, що ключовими факторами, що визначають досвід взаємодії, є дискримінація, інституційне ставлення та мовний бар'єр.

■ ДИСКРИМІНАЦІЯ

За результатами опитування, 41% респондентів (15 осіб) не стикалися з дискримінацією, тоді як 43% (16 осіб) повідомили про рідкісні випадки, і ще 16% (6 осіб) — про часті. Таким чином, 59% респондентів мали досвід дискримінації принаймні епізодично, що свідчить про її поширення.

Досвід дискримінації серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 19. Досвід дискримінації серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Найчастіше дискримінація проявляється за ознакою національності та статусу іноземця, у формі знецінення, ігнорування думки й нерівного ставлення. Респонденти зазначають:

«Нас називали «мавпами» і «живими щитами»».

«Я бачу, що до деяких людей ставляться як до громадян другого сорту, з меншою повагою».

«Нас часто називають «англомовними», і нашу думку ігнорують... якщо українець каже те саме, його хвалять».

Якісні інтерв'ю підтверджують ці тенденції та деталізують їх як системний досвід:

«Коли командування прийняв українець, почались проблеми: мовне питання, ставлення як до другого сорту та як до розхідного матеріалу».

Окремо зафіксовано випадки подвійної дискримінації, де поєднуються статус іноземця і гендер. Єдина жінка серед респондентів у кількісному опитуванні також повідомила про досвід дискримінації, що вказує на підвищені ризики для цієї групи. Якісні дані показують, що іноземні добровольці жіночої статі стикаються не лише з упередженням за національною ознакою, але й із гендерними стереотипами, які безпосередньо впливають на їхню участь у службі та доступ до ролей. Зокрема, респондентка зазначає, що іноземців ізолювали («іноземців тримали окремо, з ними не хотіли спілкуватися»), а щодо неї додатково лунали прямі гендерні упередження — «жінка, нащо ти сюди приїхала». Врешті-решт її усунули від виконання бойових завдань і зняли з посади.

Цей випадок демонструє, що для жінок-іноземок дискримінація має кумулятивний характер: гендерний фактор накладається на статус іноземця, мовний бар'єр і загальну інституційну невизначеність. Попри невелику кількість таких респондентів, їхній досвід є показовим для розуміння того, як система реагує на перетин кількох факторів вразливості.

ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАВЛЕННЯ

Більшість респондентів (78%) не повідомили про упереджене ставлення у державних чи інших установах, однак 22% мали такий досвід, що вказує на наявність проблеми, яка є не масовою, але системною для частини іноземних добровольців.

Якісні дані показують, що упереджене ставлення виявляється саме на рівні інституцій. Із 8 респондентів, які повідомили про такий досвід, 6 зазначили державні структури (лікарні, міграційна служба, РАЦС, інші установи), 4 — військове середовище, і лише 1 — цивільне середовище. Це свідчить про те, що проблема пов'язана не з міжособистісною взаємодією, а з інституційними практиками.

Формами такого ставлення є стереотипізація, інституційна байдужість, відсутність підтримки або роз'яснень, а також диференційований підхід залежно від національності. Як наслідок, дискримінація часто набуває непрямого характеру — через ігнорування або ускладнення доступу до послуг.

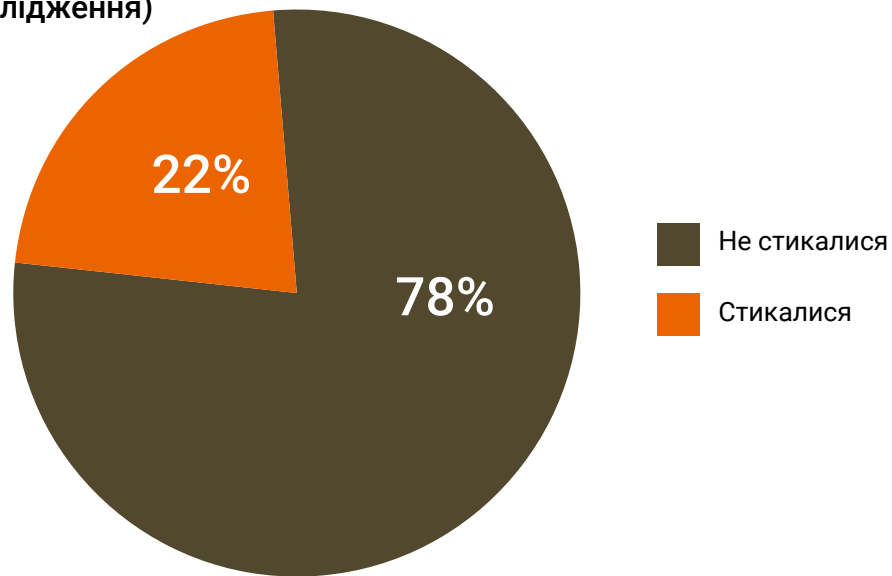
МОВНИЙ БАР'ЄР ЯК СИСТЕМНИЙ ФАКТОР

Мовний бар'єр є одним із найбільш поширених і системних факторів виключення. За результатами опитування, 59% респондентів (22 особи) повідомили, що стикалися з труднощами через мовний бар'єр, тоді як 38% (14 осіб) не відчували таких проблем, і ще 3% (1 особа) не змогли визначитися.

Але ті, хто не відчуває бар'єру, походять переважно з країн пострадянського простору, що вказує на мовну адаптацію як виняток, а не правило.

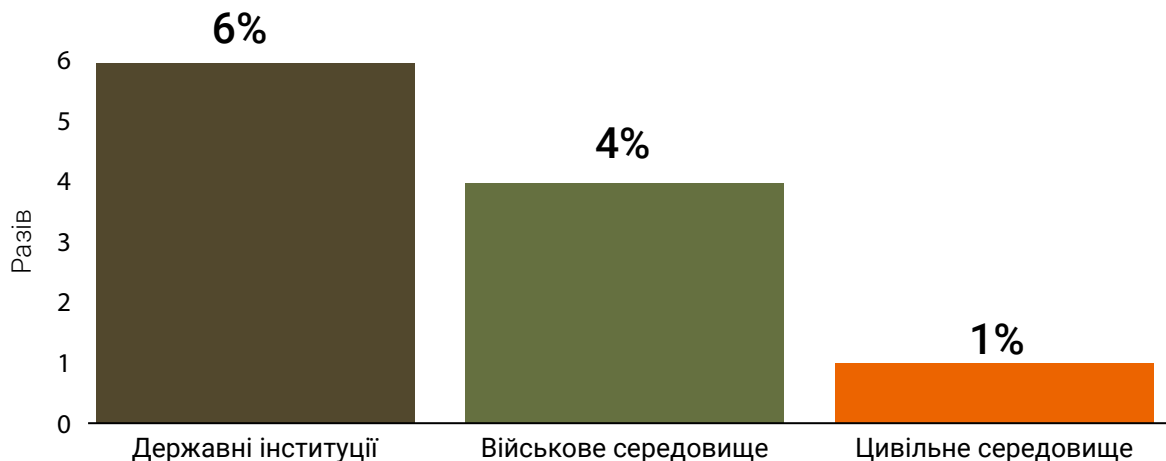
Мовні труднощі теж є комплексними й проявляються у ключових сферах: у межах служби (55%), у взаємодії з державними органами (50%), у медичних і адміністративних процедурах (50%), а також у юридичних питаннях (36%). У критичних випадках вони виникають навіть під час бойових дій (5%).

Поширеність досвіду упередженого ставлення серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 20. Поширеність досвіду упередженого ставлення серед іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Досвід упередженого ставлення в інституціях (кількісне дослідження)

Малюнок 21. Досвід упередженого ставлення в інституціях

Якісні дані показують, що мовний бар'єр є не просто комунікаційною проблемою, а механізмом виключення:

- «...абсолютно все через незнання мови».
- «Під час бойових дій комунікація була складною через мовний бар'єр...»
- «Комунікація з державними органами, медичні або адміністративні процедури...»

Інтерв'ю деталізують наслідки цього бар'єру:

- «Мого побратима ігнорували два тижні, бо медсестри не спілкувалися з ним з причини бар'єра мови. Після двох тижнів він вирішив виписатися, розірвати контракт, і поїхати додому з кишковим катетером, що висів з його живота».
- «В першій частині був єдиним англомовним, через що розірвав контракт. В другій: на 400-500 іноземців був лише один українець, що володів іноземною. Іноземці по тижню чекали, щоб щось запитати».

Сєбто, мовний бар'єр є базовим системним чинником, що підсилює інші проблеми — від доступу до інформації та документів до отримання медичної допомоги. Він визначає ефективність взаємодії іноземних добровольців із системою загалом, перебираючи на себе функцію механізму виключення.

4.1.9. ІНТЕГРАЦІЯ, ПІДТРИМКА Й ДОВГОСТРОКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

ПІДТРИМКА: НЕФОРМАЛЬНА СИСТЕМА ЗАМІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОЇ

Система підтримки іноземних добровольців є переважно неформальною і базується на особистих зв'язках і волонтерських ініціативах. Найчастіше допомогу надають друзі (15 згадок, 40,5%) і волонтери (14 згадок, 37,8%), які фактично компенсують відсутність системної державної підтримки. Це передбачає як емоційну, так і матеріальну допомогу:

«Друзі підтримували морально і економічно».

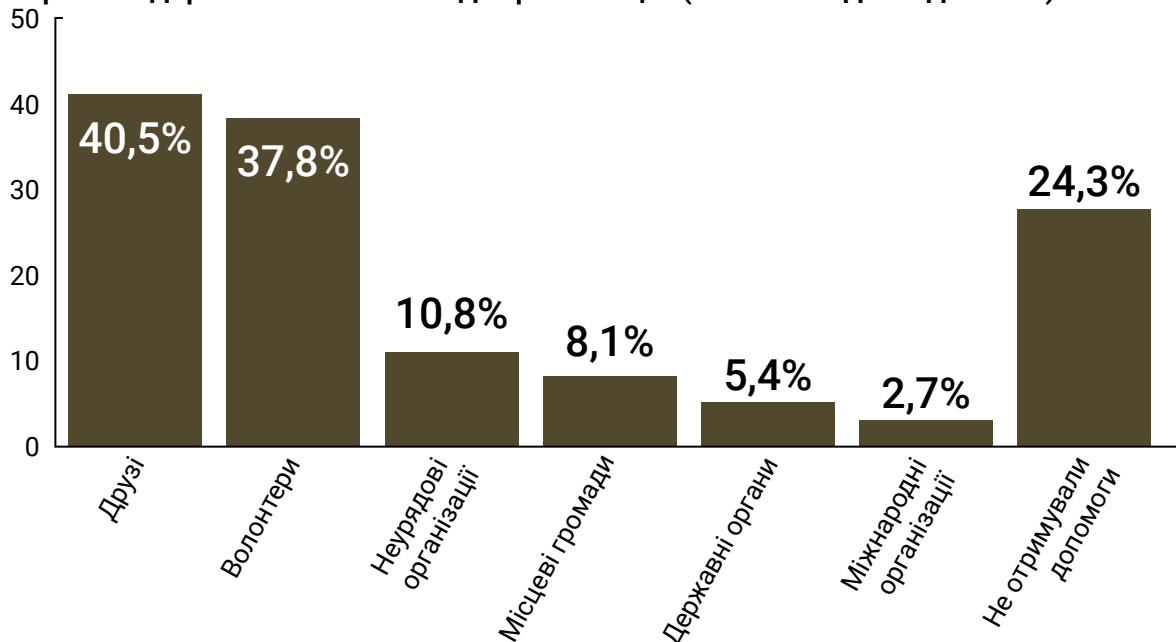
«Вони допомогли мені знайти житло».

Волонтери забезпечують практичні потреби — від спорядження до підтримки в лікарнях:

«Від волонтерів я отримав майже всю допомогу — обладнання, пристрої, спорядження».

Менш поширеними є інституційні джерела підтримки: неурядові організації — 10,8% (4 згадки), місцеві громади — 8,1% (3), державні органи — 5,4% (2), міжнародні організації — 2,7% (1). Водночас 24,3% респондентів (9 осіб) не отримували жодної допомоги. Це вказує на те, що доступ до підтримки залежить не від гарантованих механізмів, а від наявності соціальних зв'язків.

Джерела підтримки іноземних добровольців (кількісне дослідження)

Малюнок 22. Джерела підтримки іноземних добровольців (кількісне дослідження)

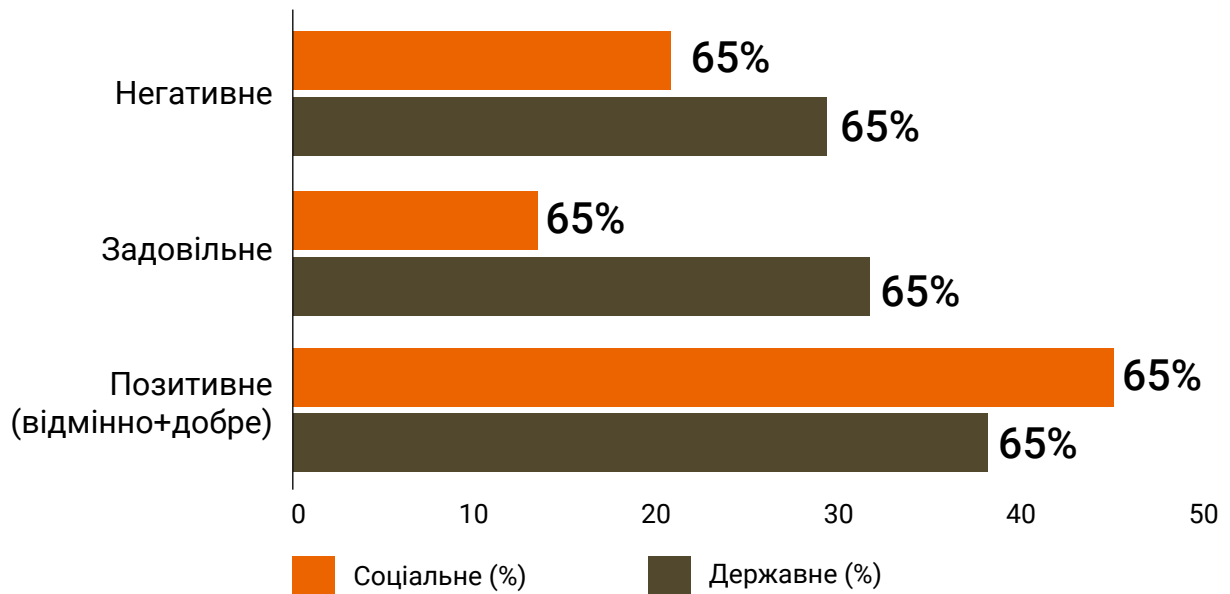
Якісні дані підтверджують наявність неформальної інфраструктури солідарності, зокрема через волонтерів і громадські організації — *Право на захист*, *Veteran Hub*, БО «Вєста», *Ланка*, а також через такі міжнародні ініціативи, як *Weatherman Foundation*, *Protect a Volunteer* та *World Health Organization*, що надають гуманітарну, юридичну й медичну допомогу. Водночас ці практики не замінюють системної підтримки, а лише частково компенсують її відсутність.

ВИЗНАННЯ СЛУЖБИ: РОЗРИВ МІЖ ДЕРЖАВОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ

Оцінка державного визнання служби є переважно стриманою: 32,4% (12 осіб) оцінюють його як задовільне, 21,6% (8 осіб) — як добре, 16,2% (6 осіб) — як відмінне, тоді як 29,7% (11 осіб) — як незадовільне або геть незадовільне.

Водночас соціальне визнання є дещо вищим: 27,0% (10 осіб) оцінюють його як відмінне, 18,9% (7 осіб) — як добре, 13,5% (5 осіб) — як задовільне, однак близько 21,6% (8 осіб) також дають негативні оцінки.

Державне та соціальне визнання служби іноземних добровольців (кількісне та якісне дослідження)

Малюнок 23. Державне й соціальне визнання служби іноземних добровольців (кількісне та якісне дослідження)

Якісні дані підтверджують цей розрив:

«Суспільне визнання дещо краще, ніж державне...»

«Ніхто не визнає нічого за виконану роботу».

Попри наявність нагород у частини респондентів, відсутність системного інституційного визнання зменшує відчуття захищеності та справедливості. Водночас у повсякденному житті респонденти відзначають підтримку з боку цивільних:

«Бачив багато жестів подяки, також зустрічав українців на вулиці, які завжди намагаються висловити вдячність невеличкими подарунками».

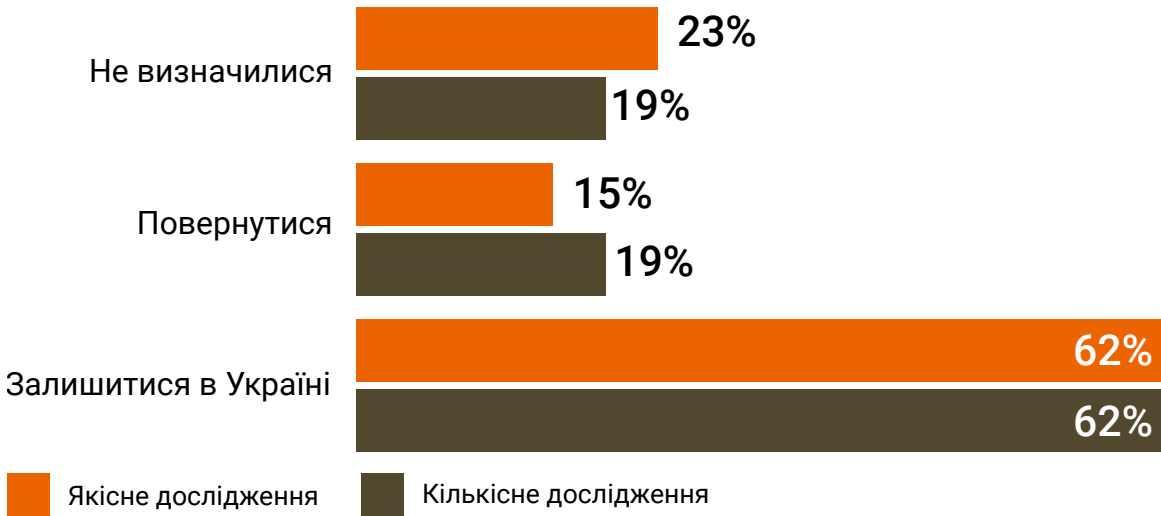
ПЛАНІ І ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Попри системні бар'єри, більшість респондентів демонструє орієнтацію на подальше життя в Україні. В кількісному дослідженні більшість респондентів (62%, 23 особи) планують залишитися в Україні, тоді як 19% (7 осіб) мають намір повернутися до країни походження, і ще 19% (7 осіб) не визначилися щодо своїх майбутніх планів. У якісному дослідженні 62% респондентів (16 із 26) планують залишитися в Україні, 23% (6 осіб) не визначилися, і лише 15% (4 особи) мають намір повернутися до країни походження; крім того, 31% (8 осіб) перебувають у шлюбі з громадянками України, 27% (7 осіб) планують перевезти сюди свої родини, а інші — розглядають створення сім'ї в Україні.

Серед ключових очікувань респонденти називають легалізацію статусу, доступ до працевлаштування, освіти й соціальних гарантій. Це узагальнюється у відповіді:

«Справедливим було б юридичне визнання статусу, соціальні гарантії та рівні права з громадянами, яким ми служили. Хочеться почуватися більш захищеним».

Інтеграційний потенціал іноземних добровольців (кількісне та якісне дослідження)

Малюнок 24. Інтеграційний потенціал іноземних добровольців (кількісне та якісне дослідження)

4.1.10. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОБРОВОЛЬЦІВ

Також респонденти надали низку рекомендацій для покращення становища іноземних добровольців в Україні, посилення їхнього захисту та забезпечення якіснішого рекрутингу й взаємодії. Усі надані рекомендації можна об'єднати в кілька тематичних блоків:

Тематичний блок	Пропозиції респондентів
Спрощення та спеціалізація процедур правового статусу для іноземних добровольців	■ Спрощення отримання посвідки на проживання; ■ полегшення легалізації; ■ пришвидшені процедури в міграційних органах; ■ чітка процедура отримання статусу й документів, а також скорочення строків розгляду справ; ■ спрощення документообігу щодо служби іноземців; ■ окремі тимчасові або замінні документи для тих, хто не може поновити паспорт у країні походження; ■ спрощення доступу до громадянства для тих, хто хоче лишитися в Україні.
Створення спеціалізованої системи інформування, перекладу й правової навігації	■ Окрема інформаційна служба для іноземців; омбудсмен або спеціальний посадовець; ■ інформаційні брошури/довідники різними мовами; ■ переклади документів; ■ централізоване навчання іспанською та португальською; ■ зрозуміла стартова комунікація з новоприбулими; ■ регулярне інформування та зворотній зв'язок; ■ підвищення прозорості та якості комунікації.

Патронат і безперервний супровід поранених іноземних добровольців	■ Окрема патронатна служба для іноземців; ■ захист пораненого на всіх етапах лікування; зміна правил евакуації у разі поранення; ■ автоматичне оформлення нагороди за поранення; ■ безперервний супровід після травми.
Фінансове забезпечення та виплати	■ Своєчасні і повні виплати; ■ уніфікація фінансових умов між підрозділами; ■ гарантії виплат під час лікування; ■ прозорість нарахунків і компенсацій.
Розширення соціальних гарантій і програм післяслужбової інтеграції	■ Рівні права для іноземних і українських ветеранів; ■ соціальні та економічні гарантії; ■ доступ до кредитів і житлових програм; ■ програми адаптації, соціалізації та працевлаштування; підтримка сімей, зокрема через зайнятість; доступ до медицини, реабілітації та юридичного захисту.
Якість управління і підзвітність	■ Кращий контроль і відповідальність командування; ■ недопущення введення в оману; ■ зменшення бюрократії та впровадження єдиних стандартів; ■ професіоналізація управлінських рішень, підвищення якості управління.
Політика рівного визнання та недискримінаційного ставлення	■ Виконання обіцянок щодо рівних прав; ■ реальне визнання служби на державному рівні; ■ подолання упередженості щодо іноземців.
Запровадження окремої нормативної рамці для служби іноземних добровольців	■ Спеціальне законодавство для іноземців-контрактників; ■ окремо прописані в контракті права, обов'язки, соціальний, медичний і правовий захист; ■ незалежна структура, що контролює ситуацію і надає допомогу
Покращення системи рекрутингу, добору і внутрішнього управління іноземними добровольцями	■ Кращий фільтр набору іноземців; ■ недопущення людей без належного військового досвіду; ■ контроль за командирами, які вводять новобранців в оману, можливість їх покарання; ■ більш гнучкий розподіл ролей, а не автоматичне спрямування в піхоту.

4.1.11. УЗАГАЛЬНЮЮЧИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ВИСНОВОК

Результати дослідження демонструють, що досвід іноземних добровольців формується як система взаємопов'язаних бар'єрів, а не окремих проблем. Ця система має послідовну логіку: нестача інформації → труднощі з документами й статусом → обмежений доступ до послуг → зростання соціальної, фінансової та психологічної вразливості .

У межах теорії соціальної інтеграції (Еміль Дюркгейм, Талкотт Парсонс) це означає стан часткової інтеграції: іноземні добровольці залучені у військову систему, але залишаються обмеженими у доступі до цивільних інститутів. Це створює структурну нестабільність, яка особливо загострюється після поранення або демобілізації.

За теорією підходу до громадянства (Томас Маршалл, Бенедикт Андерсон) їхній статус є лімінальним: виконуючи функції громадян, вони не мають рівного доступу до прав. Це проявляється у розриві між військовим внеском і цивільно-правовим визнанням — держава залучає їх як ресурс, але не уповні визнає як суб'єктів права.

Ключовим вузлом проблем залишається правовий статус і документи, що каскад обмежень у фінансах, медицині, житлі та соціальних послугах. Водночас дослідження показує, що не менш критичними є мовний бар'єр і дискримінація.

Мовний бар'єр виступає не побутовою, а системною перешкодою: він обмежує доступ до інформації, ускладнює взаємодію з інституціями та прямо впливає на якість медичної допомоги й адміністративних процедур. У багатьох випадках саме мова визначає, чи можуть респонденти реалізувати свої формальні права.

Дискримінація має як явні, так і приховані форми й зосереджується насамперед на рівні інституцій. Вона проявляється у нерівному ставленні, знеціненні та обмеженні доступу до послуг, а в окремих випадках набуває подвійного характеру (зокрема для жінок-іноземок). У цьому контексті інституційна дискримінація (Джо Фігін, Кропендорф) проявляється через формально нейтральні правила, які фактично не враховують потреб іноземців.

Підхід можливостей (Амартія Сен, Марта Нуссбаум) дозволяє пояснити, що проблема полягає не лише у відсутності прав чи ресурсів, а у неможливості їх реалізації. Навіть коли механізми формально існують, вони залишаються недоступними через складність процедур, нестачу інформації та мовні обмеження.

Додатково важливою є нерівність досвіду залежно від «точки входу» й конкретної військової частини: ранні хвилі добровольців і різні підрозділи демонструють суттєво відмінні практики, що вказує на нестандартизованість системи.

Тому найчастіше інституційні прогалини компенсуються неформальними мережами: побратимами, волонтерами й громадськими організаціями. Це дозволяє частково вирішувати практичні проблеми, але формує нерівний доступ до підтримки, залежний від соціальних зв'язків, а не гарантованих механізмів.

Водночас дослідження фіксує значний інтеграційний потенціал: велика частина іноземних добровольців планує залишитися в Україні, створює сім'ї та пов'язує з нею своє майбутнє. Однак цей потенціал не підкріплений цілісною державною політикою включення.

Отже, ключова проблема полягає у відсутності узгодженої інституційної моделі, уважної до специфіки іноземних добровольців. Саме ця фрагментарність системи, що додатково поєднується з мовними бар'єрами, дискримінаційними практиками й правовою невизначеністю, обмежує повноцінну інтеграцію іноземців-добровольців і трансформує окремі адміністративні проблеми у фактори системного ризику.

4.2. ІНТЕГРОВАНІЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОДИН ЗАГИБЛИХ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ Й ПОЛОНЕНИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ (КІЛЬКІСНІ ДАНІ)

4.2.1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цей розділ ґрунтується на результатах онлайн-опитування двох вузьких цільових груп: родин загиблих іноземних добровольців (11 осіб) і родин осіб, які зникли безвісти або перебувають у полоні (4 особи). Через малий обсяг вибірки отримані дані не є статистично репрезентативними і мають інтерпретуватися як якісні індикатори, що відображають ключові проблемні зони й типові досвіди.

Обмеження також пов'язані з онлайн-форматом збору даних і закритістю цільових груп, особливо родин зниклих безвісти або полонених. Водночас отримані результати дозволяють зафіксувати системні бар'єри й окреслити ключові тенденції у взаємодії родин із державними структурами в умовах втрати або критичної невизначеності.

4.2.2. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

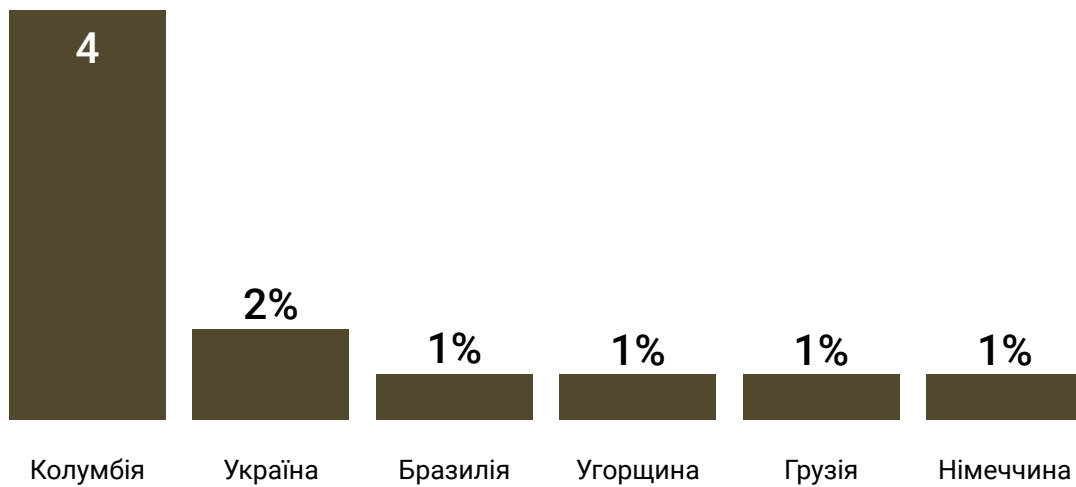
Обидві групи характеризуються вираженою гендерною однорідністю: серед родин загиблих 90.9% становлять жінки, а серед родин зниклих безвісти або полонених — 100%. Це свідчить про те, що саме партнерки, дружини й матері є основними суб'єктами взаємодії з державними інституціями. Водночас між групами існують відмінності у віковій структурі та контексті проживання. Серед родин загиблих домінує старша вікова група (72.8% — 36–55 років), до того ж 90.9% респондентів не проживали в Україні. Натомість у групі зниклих безвісти або полонених 75% опитаних молодші 35 років, і стільки ж осіб проживали в Україні під час служби близького. Це формує два різні типи досвіду: дистанційний, що характеризується високою залежністю від інформації, та безпосередній, якому властива інтенсивна взаємодія з інституціями.

Віковий розподіл респондентів за підгрупами

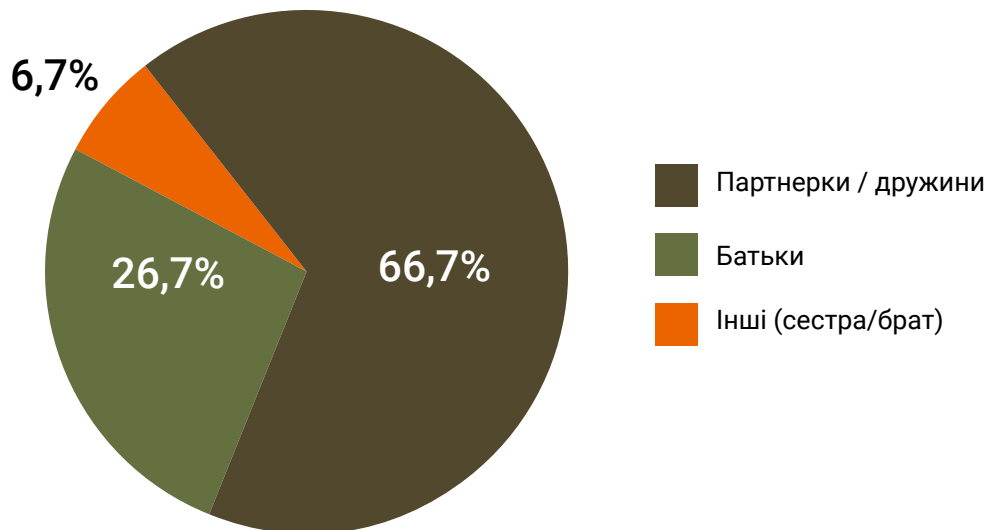
Малюнок 25. Віковий розподіл респондентів за підгрупами

Географічний розподіл респондентів

Малюнок 26. Географічний розподіл респондентів

Тип родинного зв'язку респондентів із іноземними добровольцями

Малюнок 27. Тип родинного зв'язку респондентів із іноземними добровольцями

Дистанційний або включений тип досвіду родин іноземних добровольців

Малюнок 28. Дистанційний або включений тип досвіду родин іноземних добровольців

4.2.3. ДЕМОГРАФІЧНИЙ І ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОФІЛЬ ЗАГИБЛИХ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ТА ПОЛОНЕНИХ

Аналіз обох підгруп (загиблі — 11 осіб; зниклі безвісти/полонені — 4 особи) демонструє високий рівень демографічної однорідності: усі зафіксовані випадки стосуються чоловіків, що відповідає загальній структурі іноземних добровольчих підрозділів. Водночас між групами є відмінності у віковому й географічному профілях.

Вікова структура вказує на те, що в обох випадках ідеться про осіб активного працездатного віку, однак із різним ступенем зрілості. Серед зниклих безвісти або полонених віковий діапазон становить 25–40 років, середній вік — 30.5 років, що свідчить про переважання молодших дорослих. Натомість серед загиблих діапазон ширший — від 25 до 51 року, середній вік становить 35.7 років, а медіанний — 38 років. Найбільшою є група 30–49 років, яка охоплює 63.7% випадків (36.4% — 30–39 років і 27.3% — 40–49 років), тоді як молодша категорія 18–29 років становить 27.3%, а особи старше 50 років — 9.1%. Це вказує на те, що серед загиблих переважають більш зрілі добровольці з імовірним попереднім досвідом, тоді як серед зниклих безвісти — молодша група.

Географічний профіль також суттєво різниться. Серед загиблих спостерігається критична концентрація громадянства: 81.8% (9 осіб) є громадянами Колумбії, тоді як Бразилія та США представлені поодинокими випадками (по 9.1%). Це може свідчити про наявність стабільних каналів рекрутингу або специфічну мотивацію добровольців із цього регіону. Натомість серед зниклих або полонених переважає інша регіональна структура: 50% (2 особи) — громадяни Грузії, по 25% (1 особа) — Білорусі та Румунії, що вказує на концентрацію у межах Східної Європи та Кавказу.

Назагал, типовий профіль у межах дослідження має дві варіації: загиблі — це переважно зрілі чоловіки віком 30–49 років із Латинської Америки (насамперед Колумбії), тоді як зниклі безвісти або полонені — молодші чоловіки віком до 40 років, більше представлені країнами пострадянського простору й Східної Європи. Обидві групи водночас характеризуються високою соціально-економічною значущістю для своїх родин, оскільки належать до активного працездатного населення.

4.2.4. ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВАКУУМ

В обох групах інформаційний дефіцит є ключовою, системною проблемою, що визначає весь подальший досвід родин. У випадку родин загиблих 81.8% отримали звістку через неофіційні канали, зокрема у 72.7% — від побратимів, і лише 9.1% — від військової частини. Це означає фактичну відсутність інституційної відповідальності за кризове інформування.

Джерела первинного інформування родин

Малюнок 29. Джерела первинного інформування родин

Якість цієї інформації є критично низькою: 72.8% оцінюють її як неповну, а 91% стикалися із суперечливими повідомленнями. Це підтверджується досвідом респондентів:

«Побратими сказали мені, що він загинув у бою..., тоді як у підрозділі сказали, що він зник безвісти».

«Єдина відповідь — що він зник безвісти в бою».

Інформаційний вакуум часто має гранично травматичний характер:

«Не було жодної інформації — лише сказали, що він загинув... ні фото, ні відео, ні жодного доказу».

«Мені казали, що він живий і його шукають... насправді він уже загинув».

У групі родин зниклих безвісти або полонених ситуація ще більш критична: 75% отримали інформацію від побратимів, 25% — через медіа, і жоден — від держави. Усі 100% зазначили, що первинна інформація була неповною або суперечливою.

Комунікаційний розрив збережено й у подальшій взаємодії:

«Жоден командир не зв'язався...»

«Нерегулярно виходили на зв'язок, морозилися, сама ходила і добивалася аудієнції».

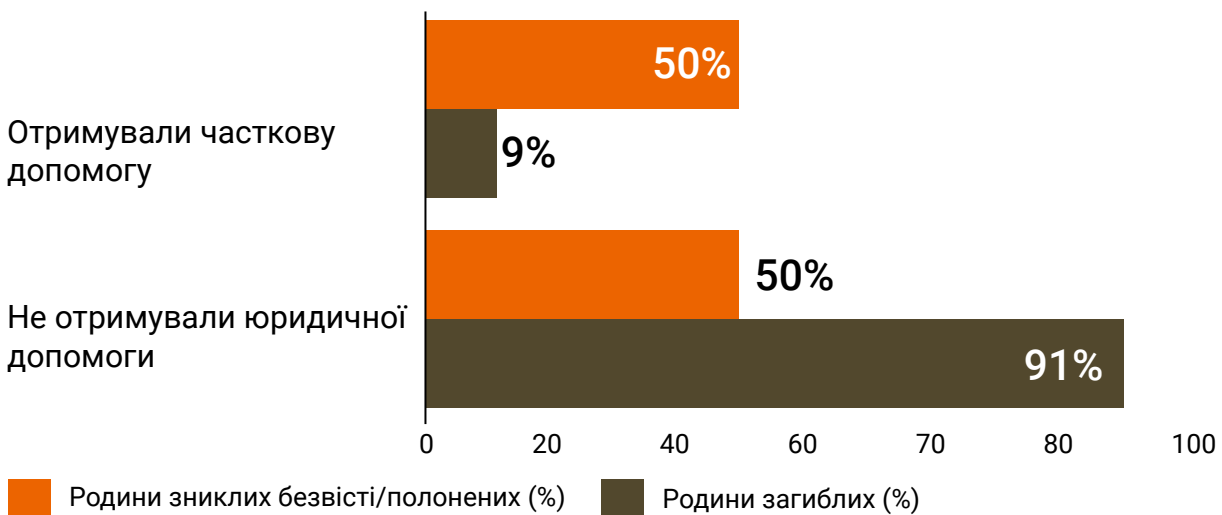
«Мені ні з ким комунікувати!»

Себто, інформація перестає бути інструментом підтримки й перетворюється на джерело невизначеності, де родини змушені самостійно відновлювати картину подій.

4.2.5. ПРАВОВІ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНІ БАР'ЄРИ

Правова невизначеність призводить до інформаційного вакууму. Серед родин загиблих 91% не отримали жодної юридичної допомоги, 81% не розуміють процедур, і лише 45% змогли отримати повний пакет документів.

Доступ до юридичної допомоги

Малюнок 30. Доступ до юридичної допомоги

Це створює ситуацію, коли навіть базові процеси стають недоступними:

«Ніхто не пояснив, як проходити процедури».

«Я отримувала суперечливу/неповну інформацію щодо... процедур».

Особливо драматичними є питання документів і виплат:

«Не дають жодних відповідей — лише повідомляють, що він загинув і що потрібно оформлювати документи».

«Я отримала лише частину фінансової інформації... щодо інших послуг жодної інформації не було».

У разі зникнення або полону правова ситуація стає ще більш складною через ефект «заморожених прав»:

«Я досі не знаю, що сталося з тілом... минуло вже 17 місяців... мені потрібне свідчення про смерть...».

Юридична допомога також не виконує очікуваної функції:

«Просто в очікуванні чоловіка, ніхто не може допомогти... бо йому дали термін ув'язнення в росії».

Як наслідок, правова система функціонує як формальна рамка, не трансформована у реальний доступ до прав.

4.2.6. РЕПАТРІАЦІЯ ТА ПОШУК: РІЗНІ ФОРМИ ОДНІЄЇ ПРОБЛЕМИ

Попри різницю контекстів, обидві групи наражаються на однакову структурну проблему відсутності зрозумілих алгоритмів дій.

Для родин загиблих це проявляється у процесі репатріації: 80% не розуміють процедур, 64% перебувають в інформаційному вакуумі, а 55% стикаються з фінансовими труднощами.

Це підтверджується практичними цитатами:

«Оригінали документів переплутали з копіями... що змусило нас нести додаткові витрати».

«Причини... ніколи не пояснили».

Родини зниклих безвісті або полонених в аналогічну ситуацію потрапляють у процесі пошуку:

«...для отримання точної інформації... що мій чоловік безвісти зник».
«Розслідувати та комунікувати з військовим підрозділом, щоб дізнатися правду».

Тобто, незалежно від статусу особи, проблема полягає не в окремих процедурах, а у відсутності єдиного, зрозумілого й підтримуваного державою, алгоритму дій.

4.2.7. ДОСТУП ДО ПОСЛУГ І РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙ

Система підтримки в обох групах має фрагментований і неінституціоналізований характер. Серед родин загиблих 91% перебувають в інформаційному вакуумі щодо послуг, 73% вважають їх цілком недоступними, а 57.1% оцінюють допомогу посольств як «зовсім некорисну». У групі родин зниклих безвісті або полонених 75% не мають інформації про підтримку, 100% покладаються на друзів, а 25% не отримують жодної допомоги.

Це підтверджується прямими відповідями:

«Мені довелося самій усе вирішувати... якби не його друзі, я б нічого не отримала».

«Жодної».

«Уся інформація була відсутня... я не знала про жодні доступні послуги».

Навіть там, де допомога формально існує, вона є випадковою:

«Отримувала чітку інформацію... та допомога близьких людей поруз».

Тобто, система функціонує не як цілісний механізм, а як сукупність розрізнених каналів, де вирішальними є не інституції, а соціальні зв'язки. Внаслідок цього доступ до допомоги стає залежним не від прав, а від наявності неформальної підтримки, що суттєво посилює нерівність і вразливість родин.

4.2.8. ДИСКРИМІНАЦІЯ, УПЕРЕДЖЕНЕ СТАВЛЕННЯ ТА МОВНИЙ БАР'ЄР У ВЗАЄМОДІЇ З ІНСТИТУЦІЯМИ

Аналіз досвіду родин загиблих, зниклих безвісти та полонених іноземних добровольців свідчить, що пряма дискримінація у взаємодії з державними установами не є масовим явищем, однак має ознаки латентного характеру. Серед родин загиблих 75% респондентів не зафіксували випадків упередженого ставлення, тоді як 25% (1 особа) повідомили про такий досвід. У групі родин зниклих безвісти або полонених 100% опитаних зазначили відсутність відкритих проявів дискримінації.

Досвід дискримінації родин іноземних добровольців у взаємодії з інституціями

Малюнок 31. Досвід дискримінації родин іноземних добровольців у взаємодії з інституціями

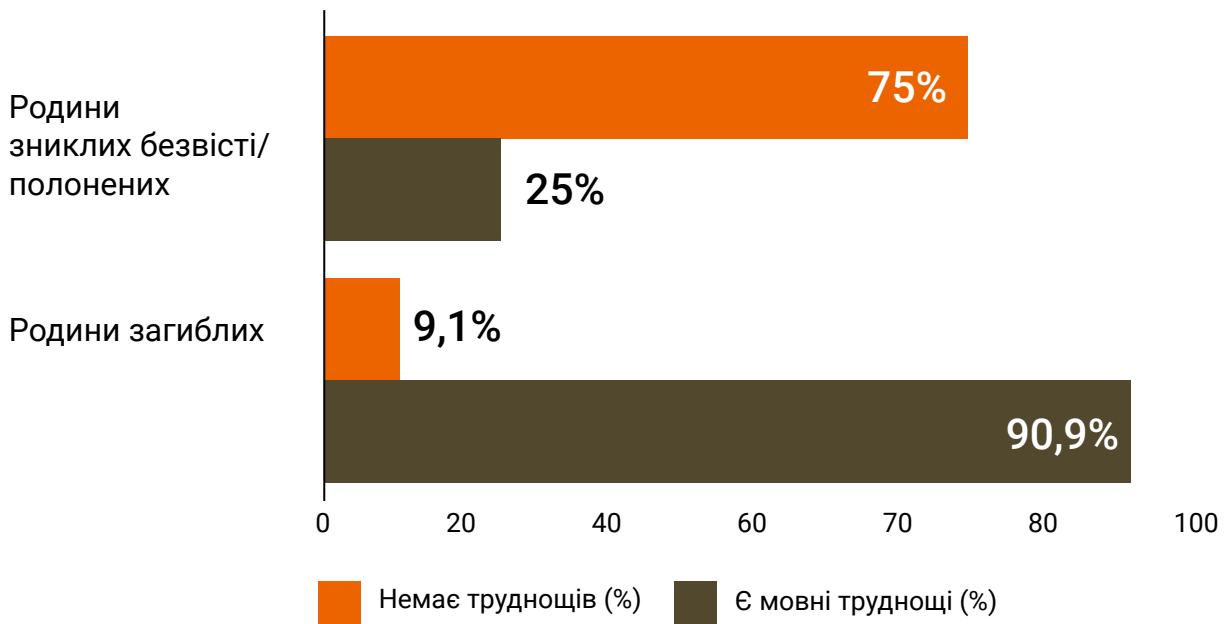
Водночас ці результати слід інтерпретувати обережно. Відсутність прямих свідчень не означає відсутності проблеми, а радше вказує на її прихований характер. У відповідях помітна тенденція не інтерпретувати ігнорування запитів, затягування процедур або формалізовану комунікацію як дискримінацію, хоча такі практики фактично створюють нерівні умови доступу до послуг. Це свідчить про наявність інституційних бар'єрів, які респонденти частіше сприймають як загальну неефективність системи, а не як упереджене ставлення.

Головним чинником, що структурно впливає на взаємодію з інституціями, є мовний бар'єр, однак його роль суттєво різниться між групами. Серед родин загиблих 90.9% (10 осіб) повідомили про значні мовні труднощі, і лише 9.1% не відчували таких проблем. Бар'єр проявляється насамперед у комунікації з органами влади (80%) й у адміністративних процедурах (70%), що ускладнює отримання офіційної інформації. Додатково 40% респондентів наражалися на труднощі під час підготовки документів, 30% — у пошуку юридичної допомоги, а 20% — звертаючись до медичних установ. Як бачимо, мовний фактор є не просто технічною перешкодою, а системним механізмом обмеження доступу до правосуддя, соціальних послуг і медичної допомоги.

У групі родин зниклих безвісти або полонених мовний бар'єр не є домінуючим: 75% респондентів не повідомили про труднощі, і лише 25% підтвердили їх наявність. Це обумовлено тим, що особи з цієї підгрупи переважно проживали в Україні під час служби близького, що передбачає вищий рівень адаптації. Водночас навіть за таких умов мовні труднощі виникають на критичних етапах, зокрема у сфері юридичних процедур, де точність термінології є вирішальною. Респонденти також вказують на епізодичні труднощі у підготовці офіційних запитів і взаємодії з адвокатами, що свідчить про ситуативний, але значущий характер мовного бар'єру.

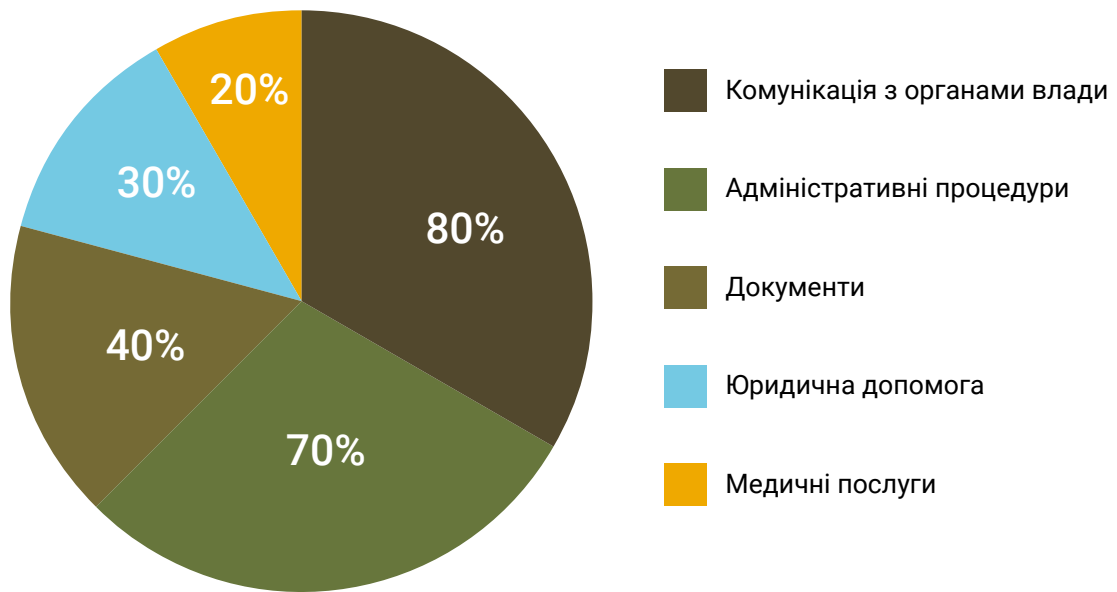
Врешті-решт, хоча відповіді рідко фіксують неприховану дискримінацію, поєднання мовних, процедурних і комунікаційних бар'єрів створює ефект непрямого виключення родин іноземних добровольців із повноцінного доступу до інституцій.

Мовний бар'єр як фактор обмеження доступу до прав і послуг

Малюнок 32. Мовний бар'єр як фактор обмеження доступу до прав і послуг

Сфери прояву мовного бар'єру (родина загиблих)

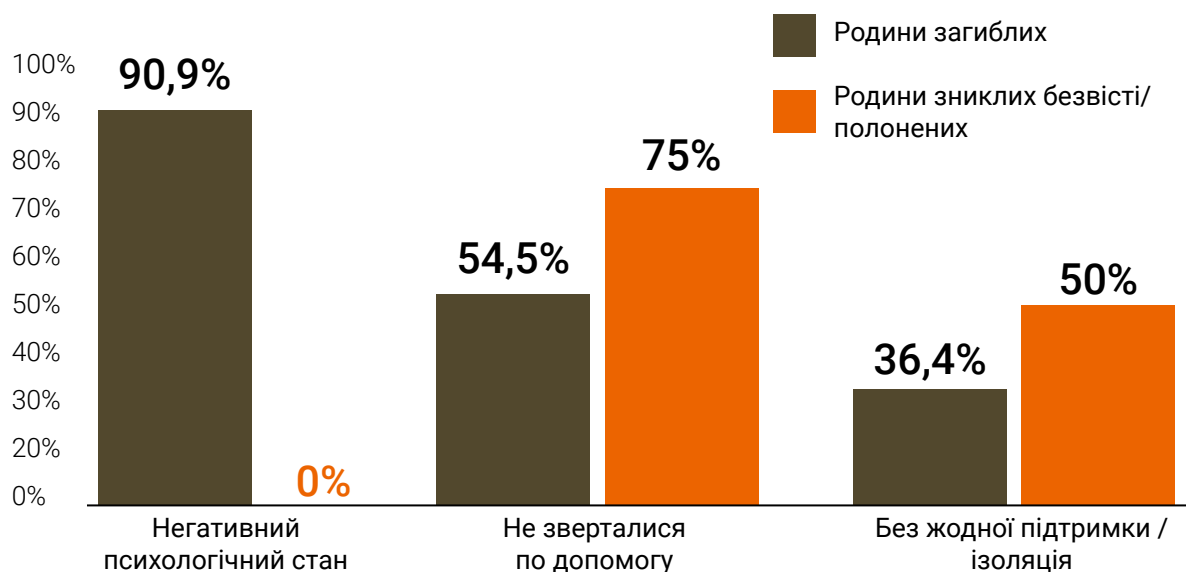

Малюнок 33. Сфери прояву мовного бар'єру (родина загиблих)

4.2.9. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН І СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ

Обидві групи демонструють критичний рівень психологічного виснаження. Серед родин загиблих 90.9% оцінюють свій стан як негативний, 36.4% не мають жодної підтримки, а 54.5% не зверталися по психологічну допомогу. У групі родин зниклих безвісті або полонених середня оцінка становить лише 2.25 з 5, до того ж 75% не зверталися по допомогу, а 50% перебувають у повній соціальній ізоляції. Це свідчить про системну відсутність доступної та адаптованої психосоціальної підтримки.

Психологічний стан та доступ до підтримки родин іноземних добровольців

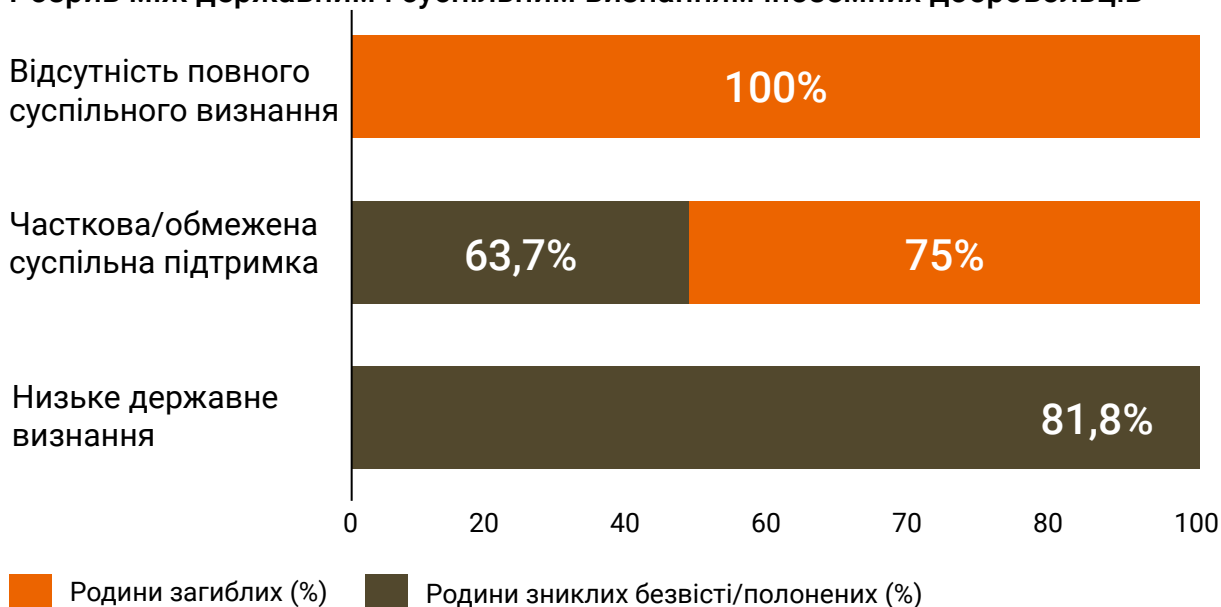
Малюнок 34. Психологічний стан і доступ до підтримки родин іноземних добровольців

4.2.10. ВИЗНАННЯ ТА ОЧІКУВАННЯ

В обох групах простежується чіткий розрив між символічним і практичним визнанням внеску іноземних добровольців. Серед родин загиблих 81,8% оцінюють рівень державного визнання як низький або зовсім низький, і жоден респондент не визначив його як високий, що свідчить про системне відчуття недооціненості та інституційного ігнорування. Водночас рівень суспільної підтримки є відносно вищим: 63,7% бачать її з боку українського суспільства, хоча лише 18,2% — повною мірою, а 36,4% не відчують її взагалі.

У групі родин зниклих безвісті або полонених державне визнання теж оцінюється як недостатнє (середній бал — 2,5 з 5), до того ж жоден респондент не поставив найвищої оцінки. Суспільна підтримка має обмежений характер: 75% опитаних відчують її лише частково, і жоден — у повному обсязі. Це вказує на загальну нестачу системної уваги до цієї категорії родин як з боку держави, так і на рівні суспільної комунікації.

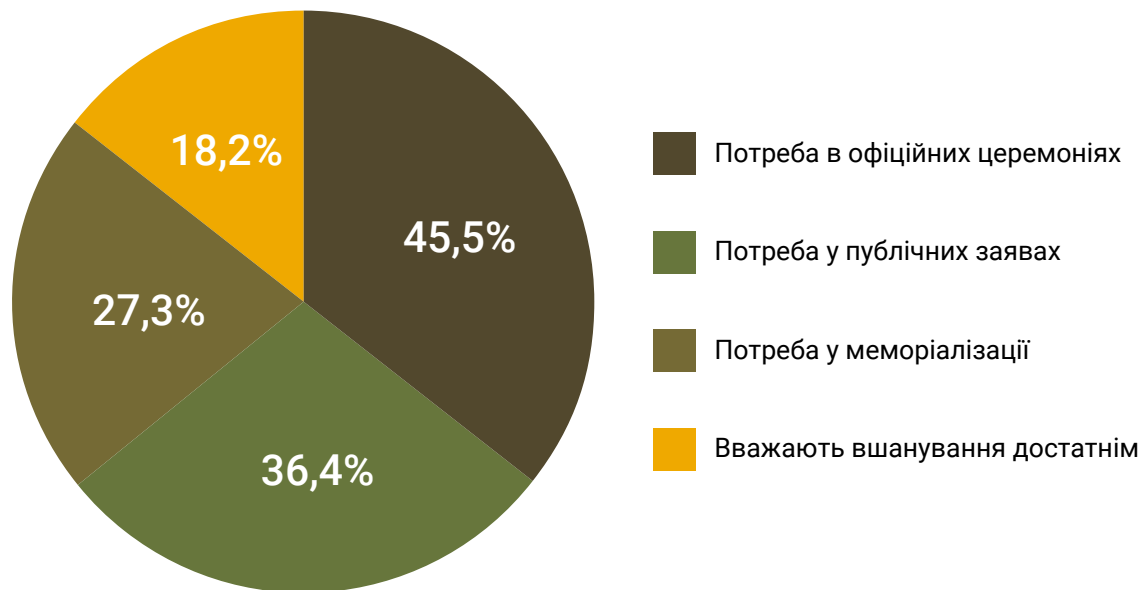
Розрив між державним і суспільним визнанням іноземних добровольців

Малюнок 35. Розрив між державним і суспільним визнанням іноземних добровольців

Водночас відмінності між групами проявляються у змісті очікувань і самому розумінні «визнання». Для родин загиблих важливими залишаються символічні форми — офіційні церемонії (45.5%), публічні заяви (36.4%), меморіалізація (27.3%) та книги пам'яті (9.1%). Однак навіть тоді вшанування сприймається не ізольовано, а як частина ширшого етичного ставлення, що передбачає належну комунікацію, гідну репатріацію та прозорі процедури. Показово, що лише 18.2% респондентів вважають існуючі практики вшанування достатніми, тоді як 36.4% не можуть їх оцінити, що свідчить про низьку прозорість або доступність таких заходів для іноземних родин.

Символічне або практичне визнання: очікування родин

Малюнок 36. Символічне або практичне визнання: очікування родин

Натомість для родин зниклих безвісті або полонених символічне визнання є другорядним і втрачає сенс без практичних результатів. Для них «визнання» означає насамперед активні дії: пошук, розслідування, юридичний супровід і повернення людини. Це беззаперечно відображено у відповідях: «Ніхто не може допомогти зараз, бо йому дали термін ув'язнення в росії» та «Розслідувати й комунікувати з військовим підрозділом, щоб дізнатися правду».

Тобто, ключовим є розрив не лише між державним і суспільним рівнями визнання, а й між символічним і функціональним його складниками. Якщо для родин загиблих визнання пов'язане з пам'яттю та гідністю, то для родин зниклих безвісті або полонених — із відповідальністю держави за результат і здатністю діяти. Це вказує на потребу переходу від декларативних форм вшанування до практико-орієнтованої політики підтримки, що враховує різні типи потреб залежно від статусу військовослужбовця.

4.2.11. УЗАГАЛЬНЮЮЧИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ВИСНОВОК

Отримані результати показують, що досвід родин іноземних добровольців є не просто продовженням проблем самих військових, а окремим виміром взаємодії з інституційною системою, що проявляється у кризових ситуаціях, як-от смерті, зникнення або полону. Якщо для добровольців ключовими є бар'єри входу до системи й функціонування у її межах, то для їхніх родин визначальними стають проблеми комунікації, правового статусу й доступу до інформації після критичної події.

З позиції теорії соціальної інтеграції (Еміль Дюркгейм, Талкотт Парсонс), родини перебувають у ще більш виразному стані часткової інтеграції або навіть дезінтеграції. На відміну від самих добровольців, вони не долучені до жодної інституційної підсистеми напряму, але змушені взаємодіяти з державою в умовах високої залежності. Це створює ситуацію інституційної «порожнечі», коли відсутні стабільні канали комунікації та підтримки, а основним джерелом інформації стають неформальні мережі.

У межах теорії градацій громадянства (Томас Маршалл, Бенедикт Андерсон) родини іноземних добровольців опиняються у ще більш маргіналізованому становищі, ніж самі військові. Вони фактично залишаються поза системою правового включення, що обмежує їх доступ до процедур, компенсацій і соціальних гарантій. Це створює подвійний розрив між внеском добровольця і його інституційним визнанням, а також між формальними правами і реальною можливістю їх реалізації родиною.

Концепція інституційної дискримінації (Джо Фейгін, Кропелдорф) дозволяє пояснити, що навіть за відсутності явних форм упередженості виникає системний ефект виключення. Він проявляється через непрозорість процедур, відсутність комунікації, мовні бар'єри та ігнорування запитів. Тобто, дискримінація набуває латентного характеру і є наслідком невідповідності інституційних механізмів потребам іноземних родин.

Підхід спроможностей (Амартія Сен, Марта Нуссбаум) дозволяє зафіксувати стан «заблокованої дії». Родини часто не лише не отримують допомогу, а й не мають доступу до інформації про її існування або алгоритми отримання. У разі зникнення або полону цей розрив посилюється невизначеним статусом, який блокує юридичні процедури й доступ до прав.

Незалежно від статусу військовослужбовця, родини стикаються з однаковими структурними проблемами: відсутністю централізованої системи супроводу, інформаційним вакуумом, правовою складністю процедур і залежністю від неформальних мереж. Різниця полягає лише у фокусі потреб: для родин загиблих ключовим є завершення процесу (репатріація, документи, визнання), тоді як для родин зниклих безвісті або полонених — це подолання невизначеності через пошук, повернення та доступ до інформації. Як наслідок — система функціонує реактивно, перекладаючи відповідальність на самі родини, що посилює їхню вразливість і формує довготривалу недовіру до інституцій.

Можна висувати, що коли для самих добровольців проблемою є обмежена інтеграція, то для їхніх родин найбільшій є інституційна невидимість. Це вказує на відсутність цілісної моделі взаємодії держави з цією групою та потребу переходу від фрагментарних рішень до системної політики супроводу.

4.3. КЕЙС-СТАДІ: ЖИВА МЕТРИКА СИСТЕМНИХ ЗБОЇВ

Результати кількісного аналізу й загальні статистичні тенденції знаходять своє найбільш переконливе відображення у персональних історіях іноземних добровольців та їхніх близьких. Наведені нижче п'ять кейс-стаді — це не просто поодинокі випадки, а типові сценарії «інституційної пастки», у яку потрапляють захисники України, що не мають українського паспорта.

Кожна історія ілюструє конкретний аспект системної неспроможності: від юридичного вакууму, що перетворює ветерана на «нелегала», до етичних і логістичних криз, з якими стикаються родини тих, хто віддав за Україну життя або потрапив у полон.

4.3.1. CASE STUDY 1. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЯК БАР'ЄР ДО ДОСТУПУ ДО ПРАВ І ПОСЛУГ

Іноземний доброволець (громадянин Білорусі), який проходив службу у Збройних Силах України й брав участь у бойових діях, отримав поранення під час виконання бойових завдань і після цього тривалий час проходив лікування та реабілітацію у військових медичних закладах.

Попри службу й отримане поранення, військовослужбовець зіткнувся з комплексом системних обмежень. Зокрема, він не зміг отримати посвідку на проживання, що обмежило його доступ до базових прав і соціальних гарантій. Його національний паспорт втратив чинність, а можливість його відновлення є фактично неможливою з міркувань безпеки. Навіть за наявності статусу учасника бойових дій доступ до соціальних програм залишається обмеженим.

Правові та адміністративні бар'єри мають кумулятивний характер. Як зазначає респондент:

«МСЕК надали 2 групи інвалідності, але не дали свідоцтва, бо немає місця реєстрації, а місця реєстрації немає, бо немає посвідки на проживання...»

Це створює замкнене коло, в якому відсутність одного документа блокує отримання іншого, а отже і доступ до відповідних прав.

Додатковим критичним фактором є проблема військового квитка. За словами респондента, після завершення контракту військовослужбовців можуть змушувати здавати військовий квиток як умову оформлення звільнення. Водночас для іноземців цей документ виконує функцію ключового підтвердження особи та законного перебування в Україні протягом служби й певного періоду після її завершення. Його відсутність унеможливує подання документів до міграційної служби та підтвердження легального статусу.

Внаслідок цього виникає додатковий рівень правової невизначеності, коли після служби іноземець фактично не має інструментів для легалізації свого перебування. Частина респондентів зазначає, що вирішення цієї проблеми можливе лише через тривале залучення юристів.

Паралельно фіксуються труднощі з доступом до фінансових і адміністративних сервісів, а також відсутність чіткої інформації щодо виплат і процедур:

«Щодо інформації з виплатами — взагалі каша... все вирішував через юриста».

Врешті-решт, навіть після служби й лікування, військовослужбовець залишається поза повноцінною системою соціального захисту, а доступ до базових прав обмежений часовими рамками легального перебування (90 днів, а з 10 травня 2026 року — до 6 місяців) і залежить від його індивідуальних зусиль щодо подальшої легалізації статусу.

Цей кейс демонструє системну проблему: відсутність узгодженого правового статусу іноземних військовослужбовців створює ланцюгову реакцію обмежень: від документів до медицини, соціального захисту й фінансових прав. Практика вилучення військового квитка додатково посилює ці бар'єри, позбавляючи іноземців можливості підтвердити свій статус і пройти базові процедури легалізації.

4.3.2. CASE STUDY 2. БЛОКУВАННЯ ДОСТУПУ ДО ЛІКУВАННЯ ТА ЗАТЯГУВАННЯ МЕДИЧНИХ РІШЕНЬ

Іноземний доброволець (громадянин однієї з країн Європи), який проходив службу у складі Збройних Сил України й отримав складні травми, включаючи ураження мозку та серйозні порушення зору, потребував спеціалізованого лікування та нейрореабілітації за кордоном. Відповідне лікування було попередньо погоджене та організоване за підтримки міжнародної організації.

Попри це, процес отримання дозволу на лікування систематично затягувався. Протягом приблизно 11–12 місяців військовослужбовець не міг отримати погодження на виїзд, а необхідні документи не оформлювалися або блокувалися на рівні підрозділу. У цей період він

неодноразово переміщувався між медичними закладами та перебував у стані невизначеності щодо свого статусу й подальшого лікування.

Як зазначає респондент:

» *«Мої труднощі полягали в тому, що батальйонний медик протягом року блокував моє лікування...»*

Паралельно виникали спроби змінити його статус або повернути до підрозділу, попри медичні показання. Також фіксувалися труднощі з комунікацією, відсутність узгоджених дій між інституціями та ігнорування вже досягнутих домовленостей щодо лікування.

Лише після втручання міжнародних партнерів і державних органів вдалося організувати лікування та отримати дозвіл на виїзд (у червні 2025 року). Однак затримка призвела до погіршення стану здоров'я: частина ушкоджень стала незворотною.

Цей кейс демонструє системну проблему відсутності прозорих і незалежних механізмів доступу до лікування, а також надмірну залежність медичних рішень від адміністративного рівня. Затягування процедур у таких випадках має прямі наслідки для здоров'я і результатів відновлення військовослужбовців.

Водночас кейс чітко показує критичну роль індивідуальних зв'язків, неформальних контактів і зовнішнього тиску. Фактичне вирішення ситуації стало можливим лише завдяки втручання конкретних осіб і міжнародних організацій, які взяли на себе функцію координації процесу й забезпечення доступу до лікування. Це свідчить про те, що система у поточному вигляді функціонує не як гарантований механізм, а як вибіркова модель, де результат значною мірою залежить від наявності соціального капіталу, підтримки ззовні та здатності залучити міжнародний вплив.

4.3.3. CASE STUDY 3. ІНФОРМАЦІЙНА ІЗОЛЯЦІЯ, МОВНИЙ БАР'ЄР І ДИСКРИМІНАЦІЯ

Іноземна військовослужбовиця (громадянка США), яка проходить службу у Збройних Силах України, зіткнулася з системними проблемами на етапі вступу й під час служби. Попри попереднє погодження на рівні консульства, після прибуття в Україну їй було відмовлено у вступі до війська, і рішення було змінено лише після втручання інших військових.

Під час служби головною проблемою стала відсутність базового інформування про права, умови контракту й фінансові гарантії:

» *«Ми не мали жодного уявлення про оплату або тривалість контракту».*

Водночас системний мовний бар'єр суттєво обмежував доступ до інформації та взаємодію з інституціями:

» *«Лише в одному випадку з десяти хтось говорить англійською і реально допоможе».*

Мовний фактор поєднується з дискримінаційними практиками на основі стереотипів, що призводить до знецінення професійної думки іноземних військових:

» *«Якщо українець каже те саме, його хвалять, а нас ігнорують».*

Це створює ситуацію, коли іноземні військовослужбовці фактично вилучені з процесів ухвалення рішень, навіть за наявності відповідного досвіду й кваліфікації.

Додатковим аспектом цього кейсу є вплив гендерного фактору. Респондентка зазначає, що первинна відмова у вступі до війська була пов'язана саме з тим, що вона є жінкою. Надалі вона також стикалася з упередженим ставленням, що посилювало ефект виключення.

Тобто, у цьому випадку формується подвійний бар'єр: поєднання статусу іноземця та гендеру, що підсилює ризики дискримінації, обмежує доступ до можливостей і впливає на професійну реалізацію.

Кейс демонструє, що мовний бар'єр у поєднанні зі стереотипами й гендерними упередженнями формує системну ізоляцію іноземних військовослужбовців(виць), обмежуючи їхній доступ до прав, інформації та повноцінної участі у службі.

4.3.4. CASE STUDY 4. СИСТЕМНЕ ВИКЛЮЧЕННЯ ПІСЛЯ ПОРАНЕННЯ ТА ВТРАТА ДОСТУПУ ДО ПРАВ

Іноземний доброволець (чоловік, вікова група 25–35 років, країна Латинської Америки), який має попередній 10-річний досвід військової служби у своїй країні, прибув до України у 2024 році та підписав контракт із Збройними Силами України. За його словами, процес вступу був швидким, однак супроводжувався повною відсутністю інформації про умови контракту, права й процедури.

Після зміни командування ситуація суттєво погіршилася: респондент повідомляє про мовний бар'єр, дискримінаційне поводження та нерівне ставлення до іноземців, зокрема використання їх для виконання більш небезпечних завдань. Як він зазначає, іноземні військовослужбовці сприймалися як «*другий сорт*» і «*розхідний матеріал*».

Під час служби респондент отримав важке поранення руки, що призвело до часткової втрати функціональності та ампутації пальців. За його словами, первинна медична допомога була надана неналежним чином, що суттєво погіршило стан:

» *«На початку медики надали некваліфіковану допомогу, неправильно зафіксували поранену кисть...»*

Додатково він зазначає, що евакуація відбувалася з ускладненнями, а ще її фактично здійснювали не українські підрозділи:

» *«Українці евакуювали лише українців, мене евакуювали колумбійці...»*

Після поранення доступ до подальшого лікування також був обмежений. За словами респондента, лікарі відмовляли у проведенні операцій через його статус іноземця та проблеми з контрактом. Водночас він не був поінформований про можливості проходження МСЕК або отримання інвалідності.

Ситуація значно ускладнилася через відсутність документів і правового статусу. Командування не оформило необхідні документи (зокрема ІПН), що унеможливило отримання статусу учасника бойових дій. Водночас, за словами респондента, навіть уже оформлений статус УБД довгий час не видавався:

» *«Вони брехали та хотіли хабара... УБД оформили, але не віддавали».*

Через відсутність посвідки на проживання та формальне списання зі служби респондент фактично втратив доступ до медичної системи, реабілітації та соціальних прав. Він також зазначає, що електронна система охорони здоров'я не передбачає повноцінної реєстрації іноземців.

Фінансова підтримка також була обмеженою: після поранення він отримав одноразову виплату, однак подальші виплати були припинені після списання зі служби. Загалом респондент не мав інформації про свої фінансові права і був змушений самостійно шукати будь-яку допомогу.

Вирішальну роль у виживанні та доступі до послуг відіграла неформальна підтримка волонтерів, які супроводжували його під час лікування та допомагали орієнтуватися у системі.

Внаслідок цього респондент перебуває у стані глибокої соціальної та правової невизначеності, без повного доступу до лікування, реабілітації та соціального захисту. Свій психологічний стан він описує як пригнічений, а свої подальші перспективи — як невизначені, з наміром повернутися до країни походження.

Цей кейс демонструє комплексну системну проблему: поєднання відсутності інформування, дискримінаційного ставлення, бюрократичних бар'єрів і правового вакууму призводить до ситуації, коли навіть поранений військовослужбовець фактично виключається із системи медичного й соціального захисту. Критично важливо, що доступ до базових прав у цьому випадку залежить не від формального статусу служби, а від неформальної підтримки (зокрема волонтерів), що свідчить про інституційну неспроможність системи.

4.3.5. CASE STUDY 5. ІНСТИТУЦІЙНЕ «ЗАМКНЕНЕ КОЛО» Й МЕЖА ПРАВОВОГО ВІДЧАЮ

Родина дізналася про смерть бійця не через офіційні державні канали чи дипломатичні установи, а через повідомлення від побратимів у месенджері. Первинна інформація була оцінена як «зовсім неповна». Більше того, родина стала жертвою критичної суперечливості даних: протягом тривалого часу вони отримували взаємовиключні повідомлення про те, що боєць одночасно перебуває у статусі «зниклий безвісти» й «підтверджений загиблий», що спричинило тяжку ретравматизацію.

Попри призначення контактної особи від підрозділу, родина фактично не діставала жодних оновлень інформації (0% регулярності). Сім'я не змогла отримати свідоцтво про смерть і офіційний наказ про виключення зі списків частини, що унеможливило відкриття спадкової справи в Колумбії. 100% комунікації з української сторони відбувалося українською мовою без надання перекладу, що зробило офіційні листи від Міністерства оборони «набором незрозумілих символів» для матері загиблого. Родина не отримала жодної безкоштовної правової допомоги від України, а приватні адвокати відмовлялися братися за справу через складність транскордонних процедур.

Процес повернення тіла став точкою найвищої напруги. Родина визнала процедури «абсолютно незрозумілими». Через брак координації між моргом і військовою частиною тіло загиблого перебувало на зберіганні понад два місяці без оформлення дозволу на вивезення. Весь фінансовий тягар репатріації та супутніх витрат ліг на родину, що призвело до її повного економічного виснаження.

Звернення до посольства не дало результату: допомога була оцінена як «зовсім некорисна», оскільки дипломати обмежилися лише формальним пересиланням стандартних відписок від українських відомств.

Цей випадок демонструє, що в Україні відсутній стандартизований протокол супроводу іноземних родин. Замість обіцяного соціального захисту, сім'я загиблого героя опинилася в ситуації «адміністративної ізоляції», де кожен крок до реалізації своїх прав вимагав надзусиль, знання мови й значних власних коштів. Це підтверджує системний висновок дослідження: функцію держави у критичних ситуаціях фактично перекладено на плечі самих родичів і неформальні волонтерські мережі.

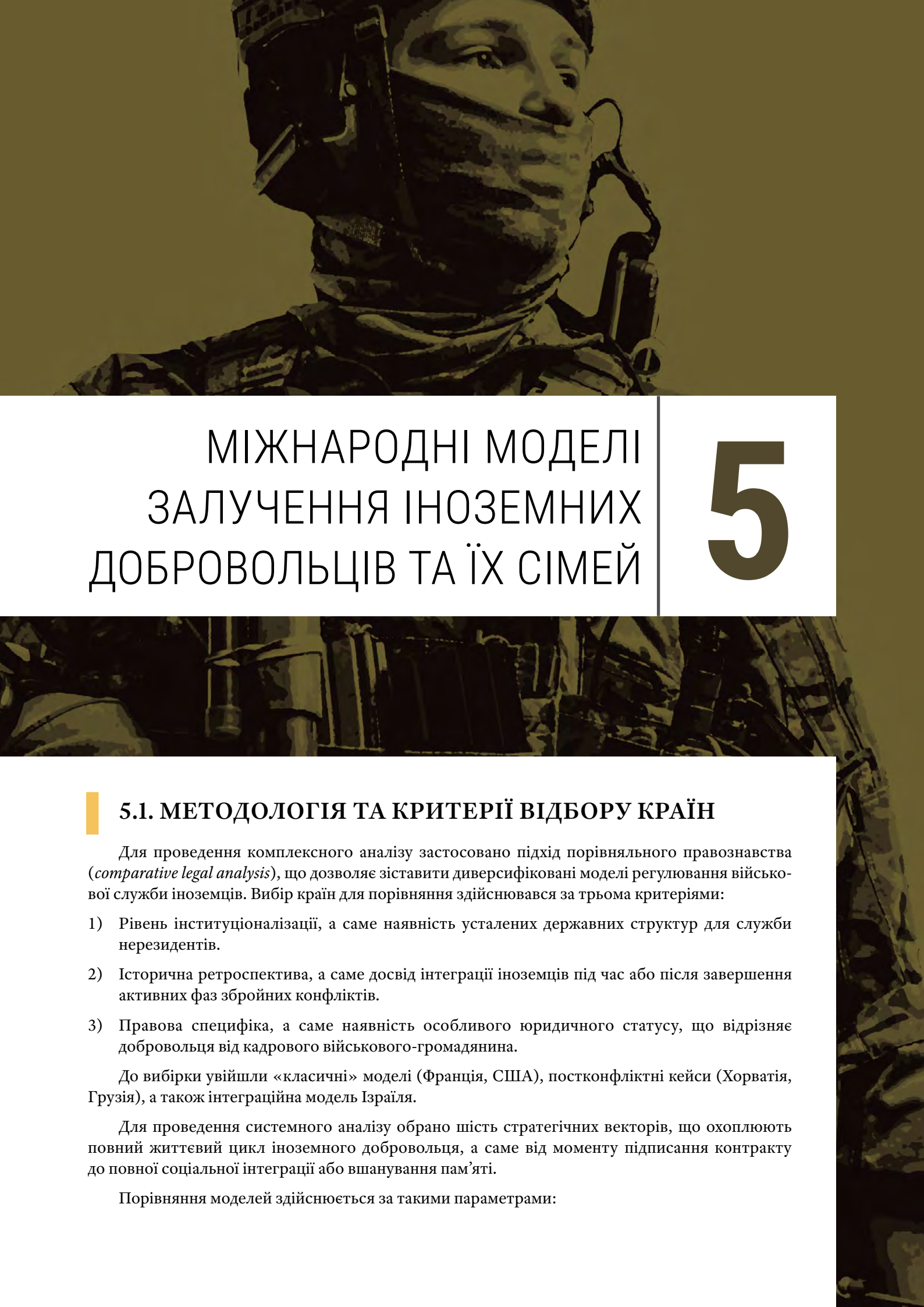
4.3.6. ВИСНОВКИ З КЕЙС-СТАДІ

Можна висувати, що аналіз представлених п'яти кейсів іноземних добровольців дозволяє виділити п'ять наскрізних аномалій системи:

- 1) **ЗАМКНЕНЕ КОЛО БЮРОКРАТІЇ:** Відсутність одного документа (наприклад, посвідки на проживання) автоматично блокує доступ до медицини, виплат МСЕК і реєстрації місця проживання, фактично виштовхуючи пораненого бійця за межі правового поля.
- 2) **СУБ'ЄКТИВНІСТЬ МЕДИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ:** Надмірна залежність права на лікування та евакуацію від волі окремих адміністраторів чи батальйонних медиків, що часто призводить до незворотного погіршення стану здоров'я через затягування рішень.

- 3) **ПОДВІЙНА ІЗОЛЯЦІЯ (МОВНА Й ГЕНДЕРНА):** Поєднання мовного бар'єра зі стереотипами створює стіну між добровольцем і системою, де професійний досвід іноземця нівелюється через неможливість порозумітися або упереджене ставлення.
- 4) **ЕРОЗІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ:** Нерідко виникає ситуація, коли реальний захист прав і фізичне виживання ветерана чи комунікація з родиною зниклого безвісти тримаються не на державних протоколах, а на «соціальному капіталі» — зусиллях волонтерів, міжнародних організацій і особистих зв'язках.
- 5) **АДМІНІСТРАТИВНА ІЗОЛЯЦІЯ РОДИН (ТРАНСКОРДОННИЙ ВАКУУМ):** Найбільш критична аномалія виникає через відсутність транскордонного кейс-менеджменту й стандартизованих протоколів сповіщення. Інформаційний вакуум, ігнорування мовного фактора й дипломатична інертність перетворюють приватне горе іноземної родини на тривале виснажливе протистояння з анонімною бюрократичною машиною.

Ці історії є прямим доказом того, що без радикального переходу від «вибіркової допомоги» до автоматизованих правових гарантій Україна ризикує втратити не лише лояльність іноземних добровольців, а й міжнародну легітимність своєї ветеранської політики.

МІЖНАРОДНІ МОДЕЛІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ

5

5.1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ КРАЇН

Для проведення комплексного аналізу застосовано підхід порівняльного правознавства (*comparative legal analysis*), що дозволяє зіставити диверсифіковані моделі регулювання військової служби іноземців. Вибір країн для порівняння здійснювався за трьома критеріями:

- 1) Рівень інституціоналізації, а саме наявність усталених державних структур для служби нерезидентів.
- 2) Історична ретроспектива, а саме досвід інтеграції іноземців під час або після завершення активних фаз збройних конфліктів.
- 3) Правова специфіка, а саме наявність особливого юридичного статусу, що відрізняє добровольця від кадрового військового-громадянина.

До вибірки увійшли «класичні» моделі (Франція, США), постконфліктні кейси (Хорватія, Грузія), а також інтеграційна модель Ізраїля.

Для проведення системного аналізу обрано шість стратегічних векторів, що охоплюють повний життєвий цикл іноземного добровольця, а саме від моменту підписання контракту до повної соціальної інтеграції або вшанування пам'яті.

Порівняння моделей здійснюється за такими параметрами:

- Юридична архітектура й статус.
- Соціально-медична екосистема.
- Траєкторія натуралізації.
- Ресоціалізація та супровід.
- Транскордонний патронат родин.
- Політика пам'яті.

Така матриця дозволяє виявити точки «адміністративного тертя», де іноземець стає вразливим через відсутність паспорта, й запропонувати рішення для їх усунення.

5.2. АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗОВАНИХ МОДЕЛЕЙ

5.2.1. ФРАНЦІЯ

ІНОЗЕМНИЙ ДОБРОВОЛЕЦЬ

Французька модель, представлена [іноземним легіоном](#), функціонує як автономна й закрита інституційна екосистема, у якій держава фактично делегує військовій структурі функції міграційної та соціальної служб. Процес залучення бійців розпочинається із запровадження механізму «заявленої ідентичності» (*identité déclarée*), що забезпечує іноземцю юридичну анонімність і захист від політичних чи правових переслідувань у країні походження. Тобто доброволець може прийти з туристичною візою або взагалі без документів і бути прийнятим(ою) на службу. Протягом усього терміну дії контракту військовослужбовець має гарантований легальний статус перебування на території країни, що стає фундаментом для набуття реальної правової суб'єктності та доступу до державної інфраструктури нарівні з громадянами.

Шлях до подальшої натуралізації у французькій моделі передбачає не лише стандартну процедуру після трьох років служби, а й унікальний принцип «*Français par le sang versé*» («Француз за пролитою кров'ю»), згідно з яким будь-яке поранення, отримане в бою, автоматично надає право на отримання громадянства за спрощеною схемою. Соціальний захист іноземних добровольців інтегрований у розгалужену державну систему, що гарантує військові пенсії, високоспеціалізовану медичну допомогу й тривалу реабілітацію.

Медична допомога легіонерам реалізується через закриту систему, що охоплює всі етапи — від невідкладної допомоги до позитивної реабілітації. Бійці мають повний доступ до дев'яти провідних військових госпіталів (HIA) Міністерства збройних сил Франції, серед яких госпіталь *HIA Percy* є лідером у лікуванні складних бойових травм, а *HIA Laveran* спеціалізується на тропічній медицині. Для довгострокової опіки функціонує [Institution des Invalides de la Légion Étrangère \(IILE\)](#) у Пюїлуб'є, де поранені ветерани без родинної підтримки отримують лікування та позитивне повне державне утримання. Крім того, Легіон співпрацює з банками-партнерами, такими, як *Société Générale*, що дозволяє відкривати рахунки ще до офіційного підтвердження цивільної ідентичності, а після процедури *rectification de l'état civil* легіонери отримують доступ до кредитування на загальних підставах.

Система також спрямована на те, щоб після служби ветеран став інтегрованим членом суспільства через освіту й перенавчання. Через службу [FELE](#) і агентство [Défense Mobilité](#) держава фінансує курси професійної перепідготовки в різних галузях, забезпечуючи «м'який» перехід до цивільного життя. Питання житла вирішується шляхом проживання у казармах під час служби, а після отримання сертифіката про «добру службу» ветерани набувають права на допомогу в оренді чи придбанні житла, передусім пільговий доступ до соціальних фондів (HLM). Цей сертифікат слугує ключовою рекомендацією для працедавців і банків, підтверджуючи професіоналізм і лояльність ветерана.

Визнання заслуг і внеску іноземних військовослужбовців реалізується через розвинену систему державних нагород і заходи меморіалізації, що підкреслюють їхній офіційний статус

і відданість державі. Отримання сертифіката про «добру службу» після завершення контракту є не лише адміністративним кроком для легалізації, а й символічним підтвердженням професіоналізму й лояльності ветерана, що визнається як приватним сектором, так і банківськими установами. Така цілісна контрактна модель дозволяє максимально мінімізувати правову незахищеність іноземця, перетворюючи військову службу на зрозумілий і захищений інструмент соціальної інтеграції та державного визнання.

РОДИНА ІНОЗЕМНОГО ДОБРОВОЛЬЦЯ

Французька правова система розглядає сім'ю легіонера як невід'ємну частину «французької родини», забезпечуючи високий рівень державного патронату й інституційної опіки. Діти загиблих легіонерів набувають особливого юридичного статусу [Pupilles de la Nation](#) («Підопічні нації»), що гарантує їм повне державне фінансування середньої та вищої освіти, пріоритет у медичному обслуговуванні, звільнення від низки податків і отримання пожиттєвих соціальних стипендій. У разі потрапляння бійця в полон, завдяки його офіційній інкорпорації до складу Збройних сил Франції, він автоматично отримує статус військовополоненого, що зобов'язує державу використовувати всі наявні дипломатичні канали й ресурси для його звільнення незалежно від його первинного громадянства. Репатріація тіл загиблих у французькій моделі повністю фінансується державою, яка забезпечує транспортування до країни походження або поховання на спеціальних військових ділянках у Франції з усіма почестями, передбаченими для національних героїв. Визнання внеску іноземних добровольців реалізується через нагородження державними орденами на тих самих підставах, що й громадян, а видача сертифіката про «добру службу» після завершення контракту підтверджує лояльність ветерана й відкриває шлях до повної соціальної інтеграції.

5.2.2. США

ІНОЗЕМНИЙ ДОБРОВОЛЕЦЬ

Американська модель залучення іноземців до збройних сил базується на фундаментальному принципі розриву зв'язку між формальним громадянством і соціальним захистом, де визначальним фактором для отримання державних гарантій є самий факт служби за контрактом. На етапі прийняття кандидат повинен володіти статусом законного постійного резидента (Green Card), що підтверджує його первинну юридичну лояльність. З моменту складання присяги іноземець набуває статусу повноправного комбатанта, що засвідчується військовим ідентифікатором (CAC card), який стає його основним документом і гарантує захист згідно з нормами міжнародного гуманітарного права. Під час служби боєць підпорядковується виключно Єдиному кодексу військової юстиції (UCMJ), що забезпечує стабільне правове поле й автоматичне призупинення будь-яких депортаційних процедур.

Ключовим механізмом легалізації є прискорена натуралізація на основі статей 328 і 329 [Immigration and Nationality Act \(INA\)](#). У періоди офіційно оголошених бойових дій, що тривають з 2001 року, термін очікування на паспорт скорочується до мінімуму: подати документи через спеціалізовані офіси [USCIS Military Liaison](#) можна вже після першого дня почесної служби, оминаючи загальний п'ятирічний ценз осілості. Цей процес є безкоштовним для військових і координується безпосередньо в місцях дислокації частин, що перетворює службу на потужний інструмент соціальної мобільності та швидкої інкорпорації в американське суспільство.

Після звільнення зі служби за умови Honorable Discharge іноземці отримують довічний доступ до інфраструктури [Department of Veterans Affairs \(VA\)](#) нарівні з громадянами США. Система VA надає повний спектр медичних послуг — від високотехнологічного протезування до спеціалізованих програм лікування ПТСР, а соціальне забезпечення передбачає щомісячні компенсації за втрату працездатності, що виплачуються незалежно від країни фактичного проживання ветерана. Економічна інтеграція підтримується програмою [Post-9/11 GI Bill](#),

що покриває повну вартість навчання в університетах і може бути передана членам родини, а також доступом до [VA Home Loans](#) — іпотечного кредитування без початкового внеску для придбання власної нерухомості.

Державне визнання внеску іноземних добровольців реалізується через систему військових нагород і меморіальну політику. Іноземці мають право на отримання найвищих відзнак, як-от Медаль Пошани або Пурпурове серце, а у разі загибелі — на почесне поховання на національних військових цвинтарях (зокрема Арлінгтонському) з повним церемоніалом. Ця політика остаточно підтверджує статус іноземного бійця як «американського ветерана», чий внесок у безпеку нації є рівноцінним внеску громадян за народженням, створюючи стабільну систему, де ризик служби компенсується гарантованою соціальною стійкістю для ветерана та його родини.

РОДИНА ІНОЗЕМНОГО ДОБРОВОЛЬЦЯ

Американська модель акцентує увагу на запобіганні економічному занепаду родини іноземця-годувальника через розгалужену систему виплат і пільг. Сім'ям загиблих признається щомісячна грошова компенсація DIC (Dependency and Indemnity Compensation), а також виплачується одноразова допомога «на випадок смерті» (Death Gratuity) для покриття негайних потреб. Вдови й діти отримують доступ до програми Fry Scholarship, яка повністю компенсує витрати на навчання в університетах США, а також страхові виплати за програмою SGLI, що здійснюються незалежно від імміграційного статусу отримувача. Щодо статусу зниклих безвісти, держава гарантує збереження всіх виплат і пільг для родини до моменту офіційного підтвердження смерті бійця або його повернення. У ситуаціях із військовополоненими Міністерство оборони США забезпечує родині персонального офіцера зв'язку для щоденного інформування та надання необхідної психологічної підтримки. Репатріація в США здійснюється за найвищими військовими стандартами із залученням державних механізмів для перевезення тіла до визначеного родиною місця поховання. Визнання внеску іноземних добровольців закріплюється через державні нагороди та внесення їхніх імен до офіційних реєстрів військової слави й меморіалів нарівні з американськими громадянами.

5.2.3. ІЗРАЇЛЬ

ІНОЗЕМНИЙ ДОБРОВОЛЕЦЬ

Ізраїльська модель залучення іноземців є унікальною через фокус на глибокому гуманітарному супроводі бійців, які не мають сімейної підтримки в країні. Програма [Lone Soldier \(Хаяль Бодед\)](#) розглядає іноземного добровольця не просто як бойову одиницю, а як соціального суб'єкта, якому держава зобов'язана замінити родину. Ключовим фактором є інтеграція військової служби в ширшу систему національної абсорбції.

На відміну від інших моделей, право на службу в ЦАХАЛ (Армії оборони Ізраїлю) для іноземців часто базується на [Законі про повернення](#), тобто зважає на єврейське коріння, проте існують програми і для добровольців-неєвреїв (наприклад, [Mahal](#)). Під час служби боєць має статус регулярного військовослужбовця, але з офіційною категорією «Одинокий солдат». Це дає право на додаткові адміністративні привілеї: збільшене грошове забезпечення, 30-денну оплачувану відпустку щороку для відвідування батьків за кордоном і додаткові вихідні для вирішення побутових питань («дні особистих справ»).

Соціальний пакет для іноземця в Ізраїлі є найбільш деталізованим у світі. Він передбачає щомісячну фінансову допомогу на оренду житла, повне звільнення від муніципальних податків (*арнона*) й субсидії на оплату рахунків за електроенергію та воду. Медична підтримка реалізується через систему військової медицини, але доповнюється мережею [Beit HaChayal \(Будинки солдата\)](#), де солдати на час відпусток або реабілітації забезпечуються безкоштовним житлом, харчуванням і пранням речей.

Кожному іноземному добровольцю призначають персонального координатора від організації [Lone Soldier Center](#) або відділу кадрів ЦАХАЛ. Координатор супроводжує бійця у взаємодії

з державними органами, допомагає відкривати банківські рахунки, оформлювати страховку й консультує з юридичних питань. Держава також фінансує курси вивчення мови (Ульпан) безпосередньо в межах військової підготовки, що є критичним для подальшої інтеграції.

Після завершення служби ветеран-іноземець отримує доступ до системи [Discharged Soldiers Foundation](#). Йому виплачується одноразовий «грант на звільнення» та цільовий депозит, який можна використати на освіту, відкриття бізнесу або купівлю житла. Також держава часто повністю або частково фінансує перший ступінь вищої освіти для ветеранів-добровольців.

Внесок іноземців вшановується на найвищому рівні, а саме — від участі в офіційних церемоніях до спеціальних програм меморіалізації.

Сукупність цих заходів створює модель, за якою іноземець отримує не лише правовий статус, а й повноцінне соціальне середовище, що мінімізує ризики посттравматичної ізоляції та стимулює залишатися в країні у статусі повноправного громадянина.

РОДИНА ІНОЗЕМНОГО ДОБРОВОЛЬЦЯ

Система підтримки родин іноземних добровольців в Ізраїлі базується на принципі довічного зобов'язання держави перед близькими бійця, незалежно від їхнього громадянства чи місця проживання. Юридичним фундаментом цієї опіки є [Закон про сім'ї загиблих воїнів \(1950\)](#), який гарантує родичам статус «сім'ї захисника нації».

З моменту зникнення або загибелі військовослужбовця держава запроваджує стандартизовані процедури через спеціальний підрозділ ЦАХАЛ, [Kashar \(Служба зв'язку з родинами\)](#). Кожна сім'я іноземного добровольця (навіть якщо вона знаходиться за кордоном) отримує персонального офіцера супроводу, який забезпечує щоденне інформування та юридичну підтримку. У випадках зникнення безвісти Ізраїль залучає не лише військові, а й розвідувальні ресурси (Моссад, Шабак) для пошуку, розглядаючи повернення кожного бійця як пріоритетне національне завдання. Офіційна інформація про права родин доступна на порталі [Міністерства оборони Ізраїлю \(Відділ сімей та увічнення\)](#).

Фінансова підтримка родин іноземних добровольців регулюється [Законом про сім'ї загиблих воїнів](#) і реалізується через систему пожиттєвих виплат. Так, батьки загиблого «одинокого солдата» мають право на щомісячну державну виплату, яка перераховується їм за кордон. Розмір виплат не залежить від країни проживання та розраховується за ізраїльськими стандартами життя. Також держава часто покриває витрати на медичне обслуговування для батьків загиблих бійців або надає відповідні субсидії.

Дружини та діти іноземного добровольця отримують пріоритетний пакет підтримки («соціальний ліфт»), мета якого — забезпечити їхній добробут. Вдови мають право на пожиттєву щомісячну пенсію, повну оплату вищої освіти або професійної перекваліфікації, а також фінансування психологічної реабілітації. Для дітей держава повністю фінансує їхнє навчання в школах та університетах, виплачує щомісячне утримання до 21 року та надає спеціальні «весільні гранти» для створення власної сім'ї.

Якщо члени родини загиблого чи зниклого іноземного добровольця вирішують репатріюватися до Ізраїлю, вони отримують значні пільги на придбання житла, звільнення від податків і допомогу в працевлаштуванні.

Унікальною особливістю ізраїльської моделі є те, що державна опіка не обмежується кордонами країни. Міністерство оборони щорічно фінансує приїзд батьків загиблих добровольців до Ізраїлю на День пам'яті (Йом Ха-Зікарон), покриваючи витрати на переліт, проживання та супровід. Держава забезпечує репатріацію тіла загиблого до будь-якої точки світу за найвищими військовими стандартами або, за бажанням родини, організовує поховання на військовому цвинтарі в Ізраїлі (наприклад, на горі Герцля), беручи на себе довічний догляд за могилою.

Меморіалізація іноземних добровольців інтегрована в національний наратив через цифрові та фізичні архіви. Кожен загиблий іноземець вноситься до реєстру [Yizkor \(Меморіал пам'яті\)](#),

де створюється його персональна сторінка з історією служби. Держава офіційно визнає внесок добровольця через вручення нагород і пам'ятних знаків його родині, що підкреслює статус бійця як «сина нації», незалежно від його походження. Сукупність цих заходів створює атмосферу безпеки й визнання, гарантуючи, що подвиг іноземця ніколи не буде забутий, а його близькі ніколи не залишаться наодинці з горем.

5.2.4. ХОРВАТІЯ

ІНОЗЕМНИЙ ДОБРОВОЛЕЦЬ

Хорватська модель базується на історичному досвіді Війни за незалежність (Domovinski rat), під час якої тисячі іноземних добровольців воювали у складі офіційних підрозділів. Сучасна законодавча база Хорватії не робить різниці між громадянином і іноземцем, якщо останній офіційно зарахований до лав Збройних сил або був учасником оборони країни. Ключовим документом є [Закон про хорватських захисників та членів їхніх родин](#).

Прийом іноземців до Збройних сил Хорватії (HV) вимагає легального статусу перебування в країні та проходження безпекової перевірки, після чого боєць набуває статусу регулярного військовослужбовця, що гарантує йому захист згідно з міжнародним гуманітарним правом і підсудність військовим статутам Хорватії. Найважливішим є те, що після завершення служби іноземець автоматично набуває статусу Hrvatski branitelj (Хорватський захисник), що є юридичним ключем до всіх подальших пільг.

Адміністративний і юридичний супровід іноземців здійснюється безпосередньо через [Міністерство ветеранів Хорватії \(Ministarstvo hrvatskih branitelja\)](#), яке допомагає у верифікації бойового шляху й отриманні офіційного посвідчення захисника (*Hrvatski branitelj*). Цей статус відкриває доступ до безкоштовної правової допомоги й спеціалізованих банківських продуктів у державних установах, разом із пільговим кредитуванням для відкриття бізнесу чи вирішення житлових питань. Соціальне й медичне забезпечення інтегроване у мережу сучасних [Ветеранських центрів \(Veteranski centar\)](#), які пропонують комплексні програми фізичної реабілітації, професійного лікування ПТСР і психологічної адаптації. У разі отримання інвалідності іноземець має право на пожиттєву військову пенсію, яку виплачує хорватська держава незалежно від подальшого місця проживання ветерана.

Освітня та житлова інтеграція іноземних добровольців підтримується через систему державних квот на навчання та програми субсидування житла, що дозволяє ветеранам та їхнім дітям закріпитися в країні на пільгових умовах. Визнання внеску іноземців затверджено на рівні державної ідеології: їх нагороджують національними орденами нарівні з громадянами, а їхні права захищають офіційні ветеранські асоціації, такі як [Udruga stranih dragovoljaca Domovinskog rata](#). Така модель перетворює іноземного добровольця на повноправного «захисника Хорватії», забезпечуючи йому чітку траєкторію від бойової служби до повної соціальної та економічної інклюзії.

РОДИНА ІНОЗЕМНОГО ДОБРОВОЛЬЦЯ

Хорватія має модель повної державної відповідальності та національного визнання для родин іноземних добровольців. Адміністративний супровід іноземних сімей здійснюється через персональних координаторів Міністерства ветеранів і завдяки співпраці з профільними організаціями, такими як [Асоціація іноземних добровольців Домовинської війни](#). Ці структури допомагають у верифікації бойового шляху, юридичному оформленні пільг і перекладі документів, забезпечуючи представництво інтересів родини у державних інстанціях.

У Хорватії процес інформування родин зниклих безвісти та полонених іноземних добровольців інтегрований у загальнонаціональну систему, що керується [Законом про хорватських захисників](#). Основним органом в цьому процесі є Управління з питань затриманих та зниклих безвісти при [Міністерстві ветеранів Хорватії](#). У разі потрапляння іноземця в полон або його зникнення, міністерство призначає офіцера зв'язку, який контактує з родиною (через кон-

сультські установи або особисто). Хорватія офіційно залучає Міжнародний комітет Червоного Хреста для верифікації статусу іноземного бійця.

До моменту офіційного підтвердження загибелі родина зниклого безвісти іноземця зберігає право на всі соціальні виплати й медичне забезпечення. Держава забезпечує родині безкоштовний юридичний супровід для представництва інтересів бійця в міжнародних судах або комісіях з обміну. Інформація надається родині в пріоритетному порядку перед офіційними пресрелізами, що мінімізує ретравматизацію через соціальні мережі.

Хорватська модель соціального й фінансового захисту родин іноземних добровольців побудована на принципі цілковитої державної відповідальності, що юридично прирівнює іноземця до національного захисника. Основою цієї стабільності є система сімейних інвалідних виплат і пенсій, що регулюється [Законом про хорватських захисників та членів їхніх родин](#). У разі загибелі добровольця його дружина й діти отримують право на щомісячну сімейну пенсію (*Obiteljska mirovina*), розмір якої розраховується на основі військового звання та бойових заслуг. Ці виплати здійснює державний пенсійний фонд Хорватії (HZMO) і, що критично важливо для іноземців, перераховує їх за кордон, якщо родина не проживає в країні. Окрім пенсій, передбачена одноразова грошова допомога (*Posmrtna pripomoć*) для покриття негайних потреб, а також повне державне фінансування витрат на поховання з військовими почестями або репатріацію тіла.

Медичний захист родин інтегрований у державну систему охорони здоров'я та спеціалізовані програми [Міністерства ветеранів \(Ministarstvo hrvatskih branitelja\)](#). Близькі родичі загиблих і зниклих безвісти мають право на безкоштовне додаткове медичне страхування та пріоритетний доступ до діагностичних процедур у державних шпиталях. Ключовим елементом реабілітації є доступ до мережі сучасних [Ветеранських центрів \(Veteranski centri\)](#), розташованих у Шибенику, Сині, Даруварі та Петріні. У цих закладах рідні добровольців можуть проходити комплексні курси фізичного відновлення та отримувати професійну психосоціальну допомогу для подолання травми втрати під супроводом фахівців, що спеціалізуються на військових травмах.

Соціальна й житлова політика Хорватії стимулює родини іноземних героїв до довгострокової інклюзії в суспільство. Згідно з державними програмами, вдови та діти загиблих іноземців мають право на безоплатне отримання квартири з державного фонду або на безповоротні фінансові позики для будівництва власного житла. Освітній блок підтримки гарантує дітям загиблих добровольців щомісячні стипендії протягом усього періоду навчання, додаткові бали при вступі до університетів та пріоритетне право на поселення в студентські гуртожитки. Крім того, члени родин мають законодавчо закріплене «право на пріоритет» у працевлаштуванні до державних органів і установ.

Визнання внеску іноземних добровольців та вшанування їхніх родин є невід'ємною частиною національної пам'яті. Державне визнання розпочинається з офіційного нагородження іноземних бійців високими орденами й медалями, які у разі загибелі воїна вручаються його родині як символ вічного зв'язку з хорватською державою. Імена іноземців викарбовуються на офіційних військових меморіалах поруч із хорватськими захисниками, а уряд Хорватії активно залучає сім'ї до державних урочистостей, фінансуючи їхні візити до країни для вшанування пам'яті.

Така всебічна модель гарантує, що родина іноземного добровольця отримує не лише фінансову підтримку, а й повноцінне визнання та соціальний ліфт, ідентичний тому, що мають громадяни Хорватії.

5.2.5. ГРУЗІЯ

ІНОЗЕМНИЙ ДОБРОВОЛЕЦЬ

Грузинська модель залучення іноземних добровольців, сформована на основі досвіду збройних конфліктів 1990-х років і війни 2008 року, має унікальну специфіку, що поєднує

офіційну військову інтеграцію з волонтерським статусом. Ця система еволюціонувала від створення добровольчих формувань, таких як Грузинський національний легіон, до їхнього перетворення на офіційні підрозділи у складі регулярних сил оборони. Основним принципом цієї моделі є повна інкорпорація іноземних бійців у державні силові структури, що автоматично надає добровольцям статус законних комбатантів згідно з міжнародним гуманітарним правом. Правовим фундаментом цієї діяльності виступають [Закон Грузії «Про військову службу»](#) та [Закон «Про ветеранів війни та сил оборони»](#).

Прийом іноземців до лав грузинських силових структур передбачає сувору верифікацію через контррозвідку й [Міністерство оборони Грузії](#). Після підписання контракту іноземець отримує офіційний статус військовослужбовця, що гарантує йому легальне перебування в країні, дипломатичний захист у разі полону й отримання військового квитка.

Фінансова інтеграція бійців реалізується через відкриття рахунків у провідних банках (наприклад, *Bank of Georgia* або *TBC*), де вони отримують грошове забезпечення та премії на рівні з грузинськими колегами. Крім того, система передбачає державне страхування життя та здоров'я, а також компенсації за поранення, виплачувані безпосередньо з державного бюджету.

Медичне забезпечення іноземних добровольців і ветеранів передбачає повний доступ до системи військової медицини, зокрема спеціалізоване лікування та реабілітацію у [Горійському військовому госпіталі](#), що є основним хабом лікування бойових травм у країні. Після завершення служби іноземці, які чесно виконали умови контракту, мають право на отримання посвідчення ветерана через [Державну службу у справах ветеранів Грузії](#). Цей статус наділяє їх правами, аналогічними правам громадян, передусім щомісячні субсидії на комунальні послуги, безкоштовний проїзд у транспорті та довічний доступ до державних програм протезування. Важливою юридичною гарантією є захист від екстрадиції за запитами третіх країн, якщо переслідування пов'язане з їхньою законною службою в Грузії.

Попри ці здобутки, грузинський кейс часто описують як систему «адміністративної вдячності», де обсяг прав іноземця може залежати від індивідуальних розпоряджень уряду або доброї волі командування. Відсутність цілісного законодавчого акта, який би гарантував автоматичну натуралізацію за фактом служби, робить процес отримання громадянства суб'єктивним. Основним ризиком для ветеранів є труднощі з легалізацією після звільнення: військовий внесок не завжди автоматично враховується міграційними службами для продовження посвідок на проживання. Крім того, додаткові фінансові виплати й житлові програми часто базуються на разових постановках уряду, що змушує ветеранів покладатися на «ручне управління» виконавчої влади й постійну координацію з боку ветеранських організацій.

Варто зазначити, що державне визнання іноземних бійців реалізується через систему вищих військових нагород. Добровольці мають право на отримання Ордена Вахтанга Горгасалі (однієї з найвищих військових нагород Грузії за особливу мужність) та Медалі «За військову відвагу». Важливою особливістю є те, що нагородження нерідко відбувається на офіційному рівні за участі Президента або Міністра оборони, що підкреслює легітимність служби іноземця.

Меморіалізація іноземних добровольців інтегрована в національний пантеон героїв. Імена загиблих іноземців вносяться до офіційних реєстрів [Державної служби у справах ветеранів Грузії](#). На відміну від багатьох інших країн, у Грузії портрети іноземних легіонерів розміщують на «Стінах пам'яті» поруч із грузинськими солдатами (наприклад, біля меморіалу на площі Героїв у Тбілісі). Таке візуальне поєднання підкреслює, що для грузинської держави не існує різниці за національною ознакою, коли йдеться про захист територіальної цілісності.

РОДИНА ІНОЗЕМНОГО ДОБРОВОЛЬЦЯ

Державна політика Грузії щодо родин іноземних добровольців базується на принципах «адміністративної вдячності» та глибокої меморіальної інтеграції. Процедурі інформування близьких у критичних ситуаціях, таких як полон або зникнення безвісти, офіційно покладено на пресцентри підрозділів [Міністерства оборони Грузії](#) та відповідні структури безпеки. Ці органи забезпечують

прямий комунікаційний канал із посольствами країн походження добровольців, що дозволяє координувати зусилля з пошуку й верифікації статусу бійця на міждержавному рівні. У разі загибелі добровольця процедура передачі державних нагород, як-от Ордена Вахтанга Горгасалі, відбувається через дипломатичні канали або під час урочистих спеціальних церемоній у посольствах, що підкреслює офіційне визнання статусу загиблого як захисника грузинської держави.

Соціальна й фінансова підтримка родин іноземних героїв у Грузії має комбінований характер: вона поєднує разові державні виплати, що часто базуються на спеціальних постановах уряду, з активною діяльністю ветеранських організацій, як-от Грузинський легіон. Хоча в країні може бути відсутній автоматизований механізм щомісячних виплат для іноземних сімей за кордоном, держава практикує «довічний патронат» над ними. Це означає, що родини отримують доступ до мережі адміністративної підтримки через [Державну службу у справах ветеранів](#), де вони можуть розраховувати на допомогу в юридичних і побутових питаннях через прямі контакти з військовим командуванням. Медична підтримка й реабілітація для членів родин, які перебувають у Грузії, інтегрована в систему військових шпиталів, забезпечуючи їм професійний догляд у межах ветеранських програм.

Особливе місце в грузинській моделі посіло публічне визнання та залучення родин до національного життя. Уряд Грузії щорічно фінансує візити сімей загиблих іноземців до країни на День незалежності та День Збройних сил, беручи на себе всі витрати на переліт й проживання. Юридичний супровід сімей за кордоном часто підсилює цифрова меморіалізація — створення документальних фільмів, книг і онлайн-платформ, де детально задокументовано бойовий шлях іноземних підрозділів. Такий підхід забезпечує тяглість пам'яті про внесок добровольця в долю майбутніх поколінь і створює навколо його родини атмосферу почесного статусу, гарантуючи їм неформальну, але потужну підтримку на всіх рівнях грузинської державної системи.

5.2.6. ПОРІВНЯЛЬНІ ТАБЛИЦІ

На основі детального розгляду національних стратегій сформовано порівняльну матрицю ключових параметрів служби й правового статусу іноземних добровольців.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз моделей залучення та статусу іноземних добровольців

Країна	Модель залучення	Статус під час служби	Статус після служби	Громадянство / ПМП	Соціальний захист	Особливості / Ризики
Франція	Іноземний легіон (контракт)	Легальний статус на період контракту	Доступ до ветеранських прав після терміну	Натуралізація; спрощено для поранених	Пенсії, медицина, реабілітація	Чітка модель, мінімізує правову незахищеність
США	Контракт для осіб з легальним статусом	Залежить від імміграційного режиму	Доступ до системи VA (медицина, пільги)	Натуралізація через службу (INA §§ 328, 329)	Послуги VA, пенсії, компенсації	Права залежать від типу звільнення
Ізраїль	Програми для єврейської діаспори; "lone soldiers"	Повноцінна служба з держпідтримкою	Інтеграційні програми для ветеранів	Закон про повернення	Розвинена система медицини та підтримки	Перевага для осіб під Законом про повернення
Хорватія	Історичний досвід війни 1990-х	Формалізація служби є ключовою	Розвинена система ветеранських прав	Можлива натуралізація	Пенсії, медична допомога	Тривалі спори щодо статусів
Грузія	Обмежена участь іноземців	Контрактна модель	Права переважно для громадян	Індивідуальна натуралізація	Базові гарантії	Нечіткість правової рамці для іноземців

Систематизація міжнародних практик щодо репатріації, меморіалізації та забезпечення прав родин загиблих, зниклих безвісти та полонених іноземних бійців представлена у Таблиці 3.

Таблиця 3. Система підтримки родин, меморіалізація та репатріація

Країна	Права сімей	Загибель / Репатріація	Визнання внеску	Особливості підтримки
Франція	Виплати сім'ям загиблих; возз'єднання за загальними правилами	Держава забезпечує військові процедури	Нагороди, меморіалізація	Інституціалізована підтримка через структури Легіону
США	Допомога родинам загиблих; імміграційні пільги	Стандартизовані військові протоколи	Нагороди, офіційне визнання	Спеціальні виплати вдовам та дітям через VA
Ізраїль	Спеціальні програми підтримки сімей	Стандартизовані державні процедури	Потужна меморіальна політика	Супровід «одиноких солдатів» та їхніх сімей за кордоном
Хорватія	Гарантії сім'ям ветеранів	Протоколи репатріації	Сильна культура шанування	Соціальні права сімей порівняні до національних
Грузія	Соціальні виплати за національним правом	Державні механізми	Нагороди	Відсутність спеціалізованого супроводу для родин нерезидентів

5.2.7. АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗОВАНИХ МОДЕЛЕЙ І СТРАТЕГІЧНИЙ ВИСНОВОК

Міжнародний досвід демонструє дві домінуючі стратегії: Франція реалізує модель повної інституціалізації, де іноземець отримує суб'єктність через закриту систему Легіону, а унікальний принцип «*Français par le sang versé*» («француз за пролиту кров») перетворює бойове поранення на безумовну підставу для натуралізації. Натомість США базують свою політику на моделі соціального контракту, закріпленій в *Immigration and Nationality Act*, де ключовим є розрив зв'язку між громадянством і захистом: через систему *Veterans Affairs (VA)* іноземець отримує доступ до найпотужнішої у світі інфраструктури реабілітації та *GI Bill* винятково на основі факту служби, а не паспорта. Найбільш ефективні системи поєднують формалізований контрактний статус, прямий доступ до соціального захисту й символічне визнання внеску, що трансформує іноземного добровольця з тимчасового союзника на повноправного суб'єкта державної ветеранської політики.

НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ Й БЮДЖЕТНО-ЕФЕКТИВНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Для України критично важливим є перехід від стратегії «виняткових рішень» (характерної для Грузії) до системної, законодавчо закріпленої моделі, що поєднує французьку контрактну чіткість, американську логіку натуралізації та ізраїльський підхід до підтримки «*lone soldiers*». Найбільш бюджетно-оптимальним кроком є впровадження «Військового Громадянства», тобто адміністративної процедури, що не потребує значних прямих видатків, але автоматично запускає процес натуралізації після підтвердження терміну служби або факту поранення. Це усуває потребу в розробці окремих спеціальних статусів і зменшує адміністративне навантаження. Автоматичне залучення іноземців до існуючих ветеранських програм через усунення критерію громадянства дозволить уніфікувати систему соціального захисту без створення нових витратних бюджетних ліній, забезпечуючи іноземцям рівний доступ до протезування та реабілітації на основі статусу УБД.

Оптимізація інформування та комунікації (найкраще рішення): Найбільш ефективним і водночас маловитратним рішенням у сфері комунікації є створення Єдиного цифрового вікна сповіщення та супроводу на базі існуючих систем (наприклад, через консульські сервіси або ветеранські платформи). Це передбачає:

- Централізований протокол сповіщення: впровадження єдиного стандарту інформування родин іноземців у критичних ситуаціях (полон, зникнення, загибель) через визначених офіцерів зв'язку, що запобігає поширенню неперевіреної інформації в медіа.
- Дипломатичний месенджер: автоматизація передачі даних від МО до МЗС для миттєвої комунікації з посольствами країн походження, що знімає навантаження з військових підрозділів.
- Кейс-менеджмент «Lone Soldiers»: закріплення одного координатора на область, який виступає єдиною точкою контакту для іноземця та його сім'ї за кордоном, забезпечуючи юридичну й психологічну підтримку без створення громіздких нових департаментів.

Така комбінація «низької вартості та високого ефекту» дозволяє Україні отримати максимальну лояльність іноземних добровольців, підвищити міжнародну легітимність і забезпечити фінансово контрольовану й прозору модель соціального захисту.

5.2.8. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ЗАХИСТУ ЇХНІХ РОДИН

- 1) Забезпечити повну правову декапсуляцію соціальних гарантій, гарантуючи іноземцям «імунітет комбатанта» й захист від звинувачень у найманстві через регулярний міжнародний моніторинг їхнього статусу.
- 2) За прикладом Ізраїлю запровадити систему соціальних кейс-менеджерів (один координатор на область) для забезпечення персонального юридичного супроводу й стабільного зв'язку з родинами добровольців за кордоном.
- 3) Впровадити механізм дистанційного подання документів на отримання виплат та допомоги через консульські установи для родин загиблих, поранених або зниклих безвісти іноземців.
- 4) Створити при МЗС спеціальну робочу групу, яка опікуватиметься виключно захистом прав іноземних військовополонених і координацією комунікації з їхніми сім'ями на міждержавному рівні.
- 5) Запровадити спеціальний юридичний статус «Дитини захисника України» для нащадків іноземних легіонерів, що гарантуватиме їм пріоритетне право на навчання, проживання та майбутню інтеграцію в українське суспільство.
- 6) Перетворити бойове братерство на довгостроковий інструмент національної політики пам'яті та безпеки, забезпечуючи іноземцям та їхнім родинам відчуття повноправної приналежності до української ветеранської спільноти.

6

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

6.1. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Узагальнений аналіз свідчить, що проблеми іноземних добровольців в Україні є не поодинокими, а системними явищами. Вони проявляються в різних сферах — від вступу на службу й правового статусу до доступу до медичних і банківських послуг, соціального захисту та інтеграції після служби, а у випадках загибелі або зникнення добровольця безвісті системні збої поширюються і на його родину. Сукупно ці проблеми складаються в єдину логіку інституційних бар'єрів, що свідчить про загальну фрагментованість політики щодо іноземних добровольців.

1. Центральною проблемою є **неврегульований або нестабільний правовий статус** іноземних добровольців. В опитуванні 84% респондентів зазначили, що не отримали посвідку на проживання або громадянство, а лише 16% мали статус або перебували у процесі його оформлення. В інтерв'ю проблема документів описується як базова позиція, з якої розростаються інші бар'єри: від банківських обмежень до неможливості оформити інвалідність, мати житло або доступ до лікування. Законодавчий огляд підтверджує цю проблему, зазначаючи, що до останніх змін саме відсутність посвідки на тимчасове проживання викликала проблеми з доступом до банківських, нотаріальних і медичних послуг, а постанови 2025–2026 років лише починають виправляти цю прогалину.
2. Другим ключовим висновком є те, що **інформаційна невизначеність** — це **пусковий механізм багатьох інших проблем**. За результатами опитування, 32% респондентів

не отримали вичерпної та безсумнівної інформації про умови контракту. Інтерв'ю також це підтверджують, оскільки тема браку інформації є однією з найчастіших. Аналіз також показує чіткий ланцюг наслідків: нестача інформації призводить до складнощів із документами, які, зі свого боку, — до проблем зі статусом, фінансами й, зрештою, до соціальної ізоляції. Це означає, що відсутність доступної та зрозумілої інформації про права, процедури, виплати, статус, лікування чи життєві шанси після поранення не є другорядною проблемою комунікації, а чинником створення умов для подальшої адміністративної, фінансової та соціальної вразливості добровольців. Інформаційний вакуум є наскрізною проблемою всієї системи: він супроводжує іноземного добровольця під час служби, а у кризових ситуаціях — після загибелі або зникнення — часто переноситься і на його родину, як свідчить опитування. Особливо критичною у відносинах з родинами є відсутність офіційного первинного сповіщення, неповнота й суперечливість інформації, а також нерегулярність подальших оновлень.

3. Важливим висновком є **нерівномірність практик і відсутність стандартизованих процедур**. Інтерв'ю показують, що досвід респондентів суттєво залежить від року вступу на службу й конкретної військової частини. Респонденти часто говорили про суттєве поліпшення умов і ставлення після переведення до іншого підрозділу. Опитування також фіксує, що хоча респонденти у більшості не повідомили про труднощі під час вступу, все ж доволі багато з них мали проблеми або перебували в зоні невизначеності, а сам процес описується ними як такий, де формально все працює, але лишається нестабільним і непередбачуваним. У законодавчому огляді це додатково акцентується тим, що регулювання поступово розширюється і змінюється, але частина практичних питань — від рекрутингу до міграційних процедур — ще не має достатньо чіткої та усталеної моделі реалізації.
4. **Існує розрив між військовим внеском іноземних добровольців і їхнім цивільно-правовим визнанням**. Інтерв'ю прямо фіксують, що участь у бойових діях не гарантує доступу до базових соціальних, фінансових і ветеранських сервісів. Опитування підтверджує це через проблеми з правовим статусом, банківськими послугами, доступом до освіти, перекваліфікації, житла й адміністративних сервісів. Законодавчий аналіз демонструє, що в окремих питаннях норми передбачають для іноземців право на службу, імміграцію і певні пільгові механізми, однак на практиці ці формальні можливості не складаються у повноцінну систему залучення у цивільну інфраструктуру прав і послуг.
5. **Найвищий рівень вразливості виникає після поранення або демобілізації**. В інтерв'ю саме цей момент описується як момент, де людина може одночасно втратити доступ до лікування, реабілітації, оформлення статусу й засобів існування. Опитування показує, що система медичного забезпечення є неоднорідною: 57% респондентів отримали медичну допомогу вчасно, але нерідко вони (майже з половини) недостатньо розуміли процедури медичної евакуації, а опис медично-комунікаційного ланцюга в інтерв'ю демонструє, що мовний бар'єр і відсутність перекладу погіршують доступ до лікування та можуть посилювати психологічні труднощі. Законодавчий огляд, так само, фіксує, що частину важливих змін для вихідців із недружніх до України країн щодо життя після завершення служби, імміграції та отримання документів було запроваджено лише у 2025–2026 роках, тобто вже після того, як описаний респондентами досвід в основному сформувався.
6. **Мовний бар'єр і упереджене ставлення є не лише побутовими труднощами, а й факторами нерівного доступу до послуг**, а часом перетворюється на інструмент адміністративного виключення, коли іноземець підписує юридично значущі документи (контракти, акти) без розуміння їхнього змісту. У матеріалах опитування мовний бар'єр прямо названий одним із чинників обмеженого доступу до інформації й послуг. В інтерв'ю та аналітичних матеріалах показано, що він може перетворюватися на підставу для виключення з процесів, ускладнювати доступ до медицини, комунікації у військовому середовищі та взаємодії з державними установами. Так само у відповідях респондентів зафіксовано непослідовне, інколи упереджене ставлення, яке залежить від конкретних

осіб, підрозділів чи установ, а отже свідчить про відсутність єдиних стандартів взаємодії з іноземними військовослужбовцями, як у військовому середовищі, так і у державних службах і сервісах.

7. **Підтримка іноземних добровольців значною мірою тримається на неформальних мережах**, а не на гарантованих державних механізмах. У матеріалах інтерв'ю респонденти часто описують допомогу волонтерів, громадських організацій, побратимів і онлайн-спільнот як ключовий ресурс орієнтації в системі, доступу до інформації та подолання повсякденних труднощів. Це важливий компенсаторний ресурс, але самий факт такої залежності свідчить про недостатню інституційну спроможність державної системи працювати з цією групою передбачувано й послідовно.
8. Попри перелічені вище обмеження та бар'єри, серед іноземних добровольців наявний **високий інтеграційний потенціал**. За матеріалами інтерв'ю, близько двох третин респондентів повідомляють про намір пов'язати своє майбутнє з Україною; у кластерному аналізі 16 із 26 хочуть залишитися в Україні, ще 6 не визначилися. Це означає, що дослідження стосується не лише військової служби як тимчасового епізоду, а й довгострокового питання інтеграції людей, які вже пов'язують своє майбутнє з Україною, попри значні адміністративні, правові та соціальні труднощі.
9. **Системні бар'єри**, з якими стикаються іноземні добровольці, не завершуються на рівні самої служби, а **продовжуються у взаємодії держави з їхніми родинami** у випадках загибелі, зникнення безвісти або полону. Наявні дані свідчать про слабе інституційне залучення родин іноземних добровольців до чинної системи сповіщення та супроводу. Державна система інформування і підтримки сімей загиблих і зниклих безвісти є недостатньо адаптованою до іноземного контексту, що виявляється у малій частці офіційних повідомлень і відсутності доступних механізмів дистанційної юридичної підтримки. Дані опитування родичів засвідчують, що ці категорії також стикаються з інформаційним вакуумом, фрагментованістю інституційної взаємодії, слабким юридичним супроводом і відсутністю стабільного кейс-супроводу. У кризових випадках родини змушені самостійно координувати взаємодію з військовими частинами, поліцією, міжнародними структурами, посольствами й неурядовими організаціями, що посилює їхню правову, психологічну й адміністративну вразливість, особливо на тлі мовного бар'єру.

Сукупно зміст всіх блоків аналізу дозволяє висувати: **головна системна проблема полягає не в окремих сферах — медицині, банках, житлі чи документах, — а у відсутності узгодженої державної політики роботи з іноземними добровольцями та їхніми родинami**, яка б забезпечувала прозорий правовий статус, доступ до інформації, адаптовані сервіси та передбачувану систему підтримки на всіх етапах — від рекрутингу до життя після служби. Цей висновок прямо сформульований у матеріалах інтерв'ю і підтверджений як результатами опитування, так і законодавчим оглядом.

6.2. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі зведеного аналізу доцільно **розробити цілісну державну матрицю роботи з іноземними добровольцями й ветеранами**. Така модель має поєднувати питання рекрутингу, правового статусу, інформування, медичного супроводу, перекладу, соціальних гарантій, післяслужбової інтеграції та роботи з сім'ями. У матеріалах інтерв'ю самі респонденти формулюють запит саме не на точкові покращення, а на цілісну систему правового, соціального та інституційного включення. З урахуванням норм міжнародного гуманітарного права й офіційної інкорпорації іноземних добровольців до складу ЗСУ, державна політика щодо них має виходити з презумпції їхнього законного статусу як комбатантів і забезпечувати недопущення практик, що фактично ставлять під сумнів цей статус або ускладнюють доступ до належних гарантій і захисту.

Другим напрямом є **спрощення та стандартизація процедур легалізації й отримання документів**. З огляду на те, що саме правовий статус і документи запускають каскад інших бар'єрів, критично важливо забезпечити прості, прозорі й передбачувані, максимально автоматизовані процедури отримання посвідки на тимчасове проживання, переходу до постійного проживання після завершення служби, а також спеціальні рішення для осіб, які не можуть поновити паспорт у країні походження. Законодавчі зміни 2025–2026 років вже створюють підстави для такого руху, однак дослідження показує потребу не лише в нормах, а й у реальній робочій процедурі, що на практиці полегшить вирішення зазначених питань.

Третім напрямом є **створення спеціалізованої системи інформування, перекладу й супроводу**. Йдеться про необхідність впровадження на рівні військових частин ЗСУ, Національної Гвардії та інших підрозділів Сил оборони України, на етапі укладання контрактів з іноземними добровольцями, належних процедур багатомовного роз'яснення ключових дій, прав і обов'язків, умов проходження служби, перекладу основних документів, стандартизованого інформування про умови контракту, виплат, відпусток, лікування та прав, пільг, а також впровадження у систему рекрутингу окремих позицій контакту або сервісів навігації для іноземних добровольців. Така рекомендація безпосередньо обумовлена результатами опитування про неповноту інформування та інтерв'ю, де інформаційний вакуум виступає центральним вузлом проблем.

Четвертим напрямом є **окреме врегулювання маршруту пораненого іноземного добровольця** — від евакуації й лікування до ВЛК, документів, реабілітації, інвалідності, правового статусу й доступу до засобів існування після завершення служби. Саме після поранення або демобілізації, за результатами інтерв'ю, виникає найвищий рівень вразливості, а опитування показує, що навіть у медичному блоці система функціонує нерівномірно. Тому є потреба не лише у доступі до базової медичної допомоги, а у постійному міжсекторальному супроводі, який може забезпечити окрема патронатна служба або інше системне рішення. Важливо також гарантувати безперервність фінансових виплат під час лікування та реабілітації, аби знизити фінансову вразливість добровольців через бюрократичні затримки.

П'ятим напрямом є **забезпечення реальної рівності доступу до цивільних сервісів і соціальних гарантій**. У дослідженні чітко видно, що сама участь у бойових діях або навіть формальне визнання служби не гарантує доступу до банківських послуг, житлових механізмів, освіти, перекваліфікації, працевлаштування чи ветеранських сервісів. Тому питання рівності має вирішуватися не лише в межах військової служби, а й у взаємодії з цивільною інфраструктурою держави. Оскільки проблема з доступом до банківських послуг є масовою, необхідно розробити роз'яснення або нормативні акти Нацбанку щодо обслуговування іноземних військових на підставі військового квитка як основного ID. Ще необхідно передбачити технічні рішення, які забезпечать іноземним добровольцям рівний доступ до цифрових сервісів, пов'язаних зі службою, виплатами й адміністративними процедурами: наприклад, доступ у застосунок Армія+ за військовим квитком або створення аналогічних цифрових платформ для іноземних добровольців.

Шостим напрямом є **запровадження чітких стандартів недискримінаційної взаємодії в державних установах і військовому середовищі**, а також механізмів реагування на випадки упередженого ставлення. Зміст інтерв'ю свідчить, що якість ставлення до іноземних добровольців часто залежить від конкретних людей, установ і підрозділів, а отже потребує не лише загальних декларацій, а й стандартизації практик. Це особливо важливо там, де мовний бар'єр і статус іноземця вже зараз перетворюються на фактор фактичного виключення. Доцільно розглянути створення **спеціалізованого механізму захисту прав іноземних добровольців** — наприклад, запровадження посади Уповноваженого Президента України з питань захисту прав іноземних добровольців та членів їхніх сімей або спеціальної робочої групи при МЗС, яка займатиметься виключно захистом прав іноземних військовополонених і координацією комунікації з їхніми сім'ями на міждержавному рівні. Такий механізм міг би поєднувати кілька функцій: прийом і супровід скарг щодо дискримінації або порушення прав, міжвідомчу координацію у складних кейсах, зміцнення відчуття захищеності добровольців.

Сьомим напрямом є **розвиток післяслужбової інтеграції як окремої політики**, а не як додаткового питання. Дані опитування охоплюють освіту, перекваліфікацію, працевлаштування, житло, психологічну допомогу й майбутні плани, а інтерв'ю демонструють високий потенціал залишатися в Україні. Тому для цієї групи потрібні передбачувані механізми переходу до цивільного життя, включно з легальним статусом, соціальним захистом і можливістю довгострокового вкорінення в Україні разом із родиною. Наприклад, запровадити спеціальний юридичний статус «Дитини захисника України» для нащадків іноземних легіонерів, що гарантуватиме їм пріоритетне право на навчання, проживання та майбутню інтеграцію в українське суспільство. Такі дії слід розглядати в контексті **збереження людського капіталу** із унікальним військовим досвідом як стратегічного ресурсу України та її зміцнення в умовах нестабільної геополітичної ситуації. Варто забезпечити іноземцям та їхнім родинам відчуття повноправної приналежності до української ветеранської спільноти. Політика пам'яті щодо іноземних добровольців має бути інтегрована в загальні механізми державного вшанування та визнання захисників України.

Восьмим напрямом є **створення спеціалізованого механізму кейс-супроводу для родин іноземних добровольців** у випадках загибелі, зникнення безвісти, полону або тяжкого поранення, що поєднуватиме функції інформування, координації між установами, юридичної навігації, документального супроводу й психологічної підтримки. Потрібно запровадити **стандартизований багатомовний протокол кризового сповіщення** та подальшого інформування родин, що визначатиме відповідальних осіб, обов'язковий мінімум інформації, строки комунікації та регулярність оновлень. Доцільно передбачити дистанційні та консультсько-опосередковані процедури, необхідні для ідентифікації, документування та доступу родин за кордоном до належних процедур і виплат, зокрема, **механізми дистанційного збору необхідних зразків ДНК і документів**. Варто розробити окремі процедури для справ щодо загибелі, зникнення безвісти, полону й репатріації іноземних добровольців, разом із багатомовним правовим супроводом, міжвідомчою координацією та механізмами фінансової підтримки родин. Ще доречно провадити механізм дистанційного подання документів на отримання виплат і допомоги через консульські установи для родин загиблих, поранених або зниклих безвісти іноземців.

Подолання виявлених правових та інституційних бар'єрів є питанням не лише адміністративної ефективності, а й справедливості державної політики щодо людей, які взяли участь у захисті України, та їхніх родин. Наявні прогалини у сфері легалізації, доступу до послуг, інформування та супроводу сімей свідчать про потребу в більш цілісній, передбачуваній та інклюзивній моделі державної підтримки, здатній враховувати специфіку іноземних добровольців на всіх етапах їхнього досвіду — від служби до життя після неї.

ДОДАТКИ

7

ДОДАТОК 1. АНКЕТА ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ) / ВЕТЕРАНІВ(ОК)

[ВСТУП ДО ОНЛАЙН-ОПИТУВАЛЬНИКА ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ\(ЕЦЬ\) \(ВІЙСЬКОВИХ, ВЕТЕРАНІВ\(ОК\), ПОРАНЕНИХ, ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ\)](#)

Дякуємо, що приєднуєтеся до опитування.

Це дослідження проводиться Канівською громадською організацією суспільних ініціатив «Разом» у партнерстві з експертами й громадськими організаціями, які працюють у сфері правового й соціального захисту іноземних добровольців та їхніх сімей. Проект реалізується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах програми «Громадянська стійкість».

Ця анкета створена для іноземних добровольців, які служать або служили в Україні, а також для поранених, демобілізованих, ветеранів. **Мета опитування** — зібрати реальний досвід людей, які стикаються з бар'єрами доступу до інформації, документів, соціальних, медичних та адміністративних послуг, а також з випадками дискримінації або недостатньої підтримки з боку державних чи недержавних інституцій. Зібрані дані допоможуть сформулювати практичні рекомендації для удосконалення державної політики та підтримки іноземних добровольців і їхніх родин.

Усі відповіді є **анонімними**. Ми **не збираємо і не зберігаємо** імен, точних локацій, номерів частин, контактних даних або будь-якої інформації, що дозволяє ідентифікувати респондента чи підрозділ. Дані зберігаються у захищеному вигляді та використовуються виключно в аналітичних цілях. Участь є **добровільною**, і ви можете припинити заповнення анкети у будь-який момент. Опитування містить 54 запитання і займає приблизно 40 хвилин. Ваш досвід є надзвичайно важливим. Дякуємо за вашу довіру та підтримку цього дослідження.

Блок 1. Соціально — демографічний профіль

1. Ваш вік:

- до 25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 55+

2. Ваша стать:

- Чоловік
- Жінка
- Відмовляюся відповідати
- Інше: _____

3. Країна походження:

4. Ваш нинішній статус:

- Військовослужбовець/ця (служу зараз)
- Демобілізований/а (звільнений/а зі служби, але статус ветерана ще не оформлено / в процесі)
- Ветеран/ка (маю офіційний статус учасника/ці бойових дій або ветерана/ки)
- Поранений/а або на медичній реабілітації
- Інше (вказіть): _____

Блок 2. Досвід служби

5. Чи виникали у Вас труднощі під час вступу до військової частини?

- Так
- Ні
- Важко відповісти

6. Якщо “так” на попереднє запитання, то, будь ласка, уточніть, з чим саме були пов’язані труднощі: _____

7. Чи отримали Ви достатньо інформації про контракт?

- Так
- Частково
- Ні

8. Будь ласка, зазначте, якої саме інформації бракувало (за бажанням): _____

9. Чи стикалися Ви з дискримінацією під час служби?

- Ніколи
- Рідко (один/декілька разів)
- Часто
- Постійно

10. Якщо Ви обрали “Регулярно” або “Постійно”, будь ласка, зазначте, у чому це проявлялося (за бажанням): _____

11. Чи мали Ви змогу користуватися відпусткою?

- Так, без обмежень
- Так, але з труднощами
- Ні
- Не застосовується / не звертався(лась)

12. За бажанням, уточніть, з якими труднощами Ви стикалися: _____

Блок 3. Медичне забезпечення**13. Наскільки зрозумілим був порядок медичної евакуації?**

Шкала 1–5 (1 — зовсім незрозумілий, 5 — повністю зрозумілий)

14. За бажанням: що саме було незрозумілим або корисним?

15. Чи отримували Ви своєчасну медичну допомогу після поранення?

- Так
- Частково
- Ні
- Не був(ла) поранений(а)

16. Якщо відповідь “частково” або “ні”, будь ласка, зазначте, у чому саме були труднощі (за бажанням): _____

17. Чи стикалися з відмовами або бар'єрами в доступі до лікування?

- Так
- Ні
- Важко відповісти
- Не звертався/лась по лікування

18. Якщо так, будь ласка, уточніть, з якими саме бар'єрами Ви зіткнулися (за бажанням): _____

19. Чи проходили Ви військово — лікарську комісію (ВЛК)?

- Так, пройшов(ла)
- Ні
- Процес триває

20. Якщо проходили або проходите зараз, чи виникали труднощі? (за бажанням): _____

21. Чи мали/маєте Ви доступ до медичної, психологічної або реабілітаційної допомоги?

- Так
- Частково
- Ні

22. Якщо були труднощі, будь ласка, зазначте, у чому саме вони проявлялися (за бажанням): _____

Блок 4. Банківські та фінансові питання**23. Чи виникали у Вас труднощі з отриманням банківських послуг (відкриття рахунку, користування картою, обмеження операцій тощо)?**

- Так
- Ні
- Важко відповісти
24. Якщо “так”, будь ласка, зазначте, з чим саме були пов’язані труднощі (за бажанням): _____
25. Чи отримували Ви інформацію про фінансові виплати та компенсації, які Вам належать?
- Так, повну
- Часткову
- Не отримував(ла)
26. За бажанням: якої інформації бракувало або що було найкориснішим? _____
27. Чи отримували Ви належні виплати?
- Так
- Частково
- Ні
- Не маю права на такі виплати
- Не звертав(ла)ся за виплатами
- Інше (уточніть): _____
28. Якщо відповідь “частково” або “ні”, будь ласка, зазначте, що саме не було отримано або з якими труднощами Ви зіткнулися (за бажанням): _____

Блок 5. Соціальний захист¹

29. Чи отримували Ви інформацію про соціальні та адміністративні послуги, доступні для Вас в Україні?
- Так
- Частково
- Ні
30. Якщо “частково” або “ні”, якої саме інформації бракувало? (за бажанням) _____
31. Як Ви оцінюєте доступність адміністративних та соціальних послуг для себе? Шкала 1–5 (1 — зовсім недоступні, 5 — повністю доступні)
32. Чи стикалися Ви з труднощами у питаннях житла (оренда, тимчасове проживання)?
- Так
- Ні
33. Якщо “так”, будь ласка, уточніть, які саме труднощі виникали (за бажанням): _____
34. Чи отримували Ви інформацію про освіту/перекваліфікацію/працевлаштування?

¹ Соціальний захист в Україні — це система державних та місцевих послуг і видів допомоги, які підтримують людей у повсякденному житті. Він охоплює такі питання, як доступ до соціальних та адміністративних послуг, оформлення пільг, отримання житла або реєстрації, можливості для навчання, перекваліфікації чи працевлаштування, а також соціальна та гуманітарна підтримка для Вас і Вашої родини. Простими словами: це те, що допомагає Вам легше взаємодіяти з державою та отримувати необхідні послуги у щоденному житті.

- Так
 - Частково
 - Ні
35. За бажанням: що саме було корисним або чого бракувало? _____
36. Від кого Ви отримували підтримку чи допомогу? (Можна обрати декілька варіантів)
- Державні органи
 - Громадські організації
 - Волонтери
 - Міжнародні організації
 - Друзі
 - Місцева громада
 - Не отримував(ла) підтримки
 - Інше:
37. Якщо бажаєте, зазначте, яка допомога була найбільш корисною і від кого саме:

Блок 6. Документи та правовий статус

38. Чи вдалося Вам оформити необхідні первинні документи (УБД)?
- Так
 - Частково
 - Ні
39. Якщо були труднощі, будь ласка, зазначте, у чому саме вони полягали (за бажанням): _____
40. Чи отримували Ви посвідку на проживання чи громадянство?
- Так, отримав(ла)
 - Ні
 - Процес триває
41. Якщо “отримали” або “проходите зараз”, чи виникали труднощі? (за бажанням): _____
42. Наскільки зрозумілими були процедури оформлення документів?
Шкала 1–5 (1 — зовсім незрозумілі, 5 — повністю зрозумілі)

Блок 7. Бар'єри, обмеження та дискримінація

43. Чи стикалися Ви з упередженим ставленням до Вас у державних чи інших установах?
- Так
 - Ні
44. Якщо так, будь ласка, коротко опишіть, у чому це проявлялося (за бажанням): _____
45. Чи виникали труднощі у Вас через мовний бар'єр?

- Так
- Ні
- Не можу сказати

46. Якщо «так», то у яких ситуаціях це проявлялося найбільше? (Можна вибрати декілька)

- Комунікація по службі
- Комунікація з держорганами
- Медичні/адміністративні процедури
- Пошук юриста
- Створення запитів
- Інше:

47. Як Ви оцінюєте рівень державного визнання Вашої служби?

Шкала 1–5 (1 — незадовільно, 5 — чудово)

48. Як Ви оцінюєте рівень соціального визнання Вашої служби?

Шкала 1–5 (1 — незадовільно, 5 — чудово)

Блок 8. Психологічний стан і підтримка

49. Як Ви оцінюєте свій нинішній психологічний стан?

Шкала 1–5 (1 — дуже погано, 5 — дуже добре)

50. Чи зверталися Ви за психологічною допомогою?

- Так
- Ні

51. Якщо зверталися, то оцініть, будь ласка, якість наданих психологічної допомоги (за бажанням).

Шкала 1–5 (1 — дуже погано, 5 — дуже добре)

52. Хто надає Вам найбільшу психологічну підтримку зараз?

Блок 9. Плани та рекомендації

53. Ваші плани на майбутнє:

- Залишитися в Україні
- Повернутися до країни походження
- Переїхати в іншу країну
- Не визначився/лася
- Інше:

54. Які зміни Ви вважаєте найбільш важливими для покращення умов та захисту іноземних добровольців в Україні?

(відкрите запитання, коротка відповідь)

Дякуємо Вам за довіру та участь у цьому дослідженні. Ваш досвід є надзвичайно важливим і допоможе зміцнити підтримку іноземних добровольців та їхніх родин.

ДОДАТОК 2. ОНЛАЙН АНКЕТА ДЛЯ РОДИН ЗАГИБЛИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

ВСТУП ДО ОНЛАЙН-ОПИТУВАЛЬНИКА ДЛЯ РОДИН ЗАГИБЛИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

Дякуємо, що приєднуєтеся до опитування. Це дослідження проводиться Канівською громадською організацією суспільних ініціатив «Разом» у партнерстві з експертами й громадськими організаціями, які працюють у сфері правового та соціального захисту іноземних добровольців та їхніх сімей. Проєкт реалізується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах програми «Громадянська стійкість». Ця анкета створена для членів сімей іноземних добровольців, які загинули під час служби в Україні.

Мета опитування — зібрати досвід родин іноземних добровольців, які загинули під час служби в Україні, та зрозуміти, з якими труднощами вони стикаються. Це можуть бути питання пошуку та отримання інформації, процеси репатріації, взаємодія з державними структурами, доступ до соціальної, правової чи фінансової підтримки, а також бар'єри у користуванні необхідними послугами. Зібрані дані допоможуть сформувати практичні рекомендації для вдосконалення політики підтримки родин загинув іноземних добровольців.

Усі відповіді є **анонімними**. Ми **не збираємо і не зберігаємо** імен, точних локацій, контактних даних або будь-якої інформації, що дозволяє ідентифікувати респондента чи підрозділ. Дані зберігаються у захищеному вигляді та використовуються виключно в аналітичних цілях.

Участь є **добровільною**, і ви можете припинити заповнення анкети у будь-який момент. Опитування містить 51 запитань і займає приблизно 40 хвилин. Ваш досвід є надзвичайно важливим. Дякуємо за вашу довіру та підтримку цього дослідження.

Блок 1. Інформація про респондента та загиблого добровольця

1. Ваш вік:

- до 25
- 26–35
- 36–45
- 46–60
- 60+

2. Ваша стать:

- Жінка
- Чоловік
- Інше
- Не хочу відповідати

3. Країна вашого проживання: _____

4. Ваш зв'язок із загиблим:

- Мати / Батько
- Партнер / Подружжя
- Син / Дочка
- Брат / Сестра
- Інше (вказіть) _____

5. Громадянство загиблого добровольця (за бажанням): _____
6. Чи проживали Ви в Україні під час служби Вашого рідного?
- Так
 - Ні

Блок 2. Отримання інформації про загибель

7. Як Ви дізналися про загибель?
- Від військової частини
 - Від інших бійців
 - Від дипломатичних структур
 - ЗМІ / соціальні мережі
 - Інше (вказіть): _____
8. Наскільки повною була початкова інформація?
Шкала 1–5 (1 — зовсім неповною, 5 — абсолютно повною)
9. Чого найбільше бракувало в інформації на момент повідомлення?
- Обставин загибелі
 - Дій підрозділу
 - Пояснення подальших процедур
 - Контактної особи
 - Інше (вказіть): _____
10. Чи отримували Ви суперечливу або неповну інформацію?
- Так
 - Частково
 - Ні
11. Якщо «так», будь ласка, уточніть, що саме: _____

Блок 3. Взаємодія з українськими структурами

12. З якими структурами Ви взаємодіяли? (можна кілька)
- Військова частина
 - Органи місцевої влади
 - Міністерство оборони
 - Міжнародні організації
 - Посольство
 - Волонтери
 - Інше: _____
13. Наскільки зрозумілими були пояснення щодо документів, виплат та процедур?
Шкала 1–5 (1 — зовсім незрозуміло, 5 — повністю зрозуміло)
14. Чи була у Вас контактна особа для комунікації?
- Так
 - Ні

15. Як часто Ви отримували оновлення?

- Регулярно
- Час від часу
- Дуже рідко
- Не отримував/ла

16. Яким способом з Вами зв'язувалися?

- Телефон
- Email
- Повідомлення
- Особисті зустрічі
- Ніколи не було зв'язку
- Інше: _____

17. З якими труднощами Ви найбільше стикаєтеся у взаємодії з державними структурами? _____**Блок 4. Документи та правові процедури****18. Чи отримували Ви юридичну допомогу?**

- Так
- Частково
- Ні

19. Наскільки корисною вона була?

Шкала 1–5 (1 — зовсім не корисна, 5 — дуже корисна)

20. Чи отримали Ви всі документи, що стосуються загиблого?

- Так
- Частково
- Ні

21. Наскільки зрозумілими були юридичні процедури?

Шкала 1–5 (1 — зовсім незрозуміло, 5 — повністю зрозуміло)

22. Якої правової інформації Вам бракує зараз? (Можна вибрати декілька)

- Щодо статусу загиблого
- Щодо компенсацій
- Щодо репатріації
- Інше: _____

Блок 5. Репатріація та поховання**23. Чи була потрібна репатріація?**

- Так
- Ні

24. Якщо так — наскільки зрозумілими були процедури?

Шкала 1–5 (1 — зовсім незрозумілі, 5 — повністю зрозумілі)

25. Чи виникали труднощі під час репатріації?

- Так
 Ні

26. Якщо «так», поясніть, будь ласка: _____

27. Якої підтримки Вам бракувало найбільше у цей період?

- Інформаційної
 Фінансової
 Організаційної
 Юридичної
 Психологічної
 Інше: _____

Блок 6. Соціальна та фінансова підтримка родин загиблих добровольців

(Йдеться про державну та недержавну підтримку для родин загиблих: фінансові виплати, соціальні послуги, психологічну допомогу, гуманітарну підтримку, консультації, пільги тощо.)

28. Чи отримували Ви інформацію про соціальні, фінансові або гуманітарні послуги, доступні для Вас після загибелі Вашого(ої) рідного(ої)?

- Так
 Частково
 Ні

29. Якщо «частково» або «ні», якої саме інформації бракувало? (за бажанням) _____

30. Як Ви оцінюєте доступність адміністративних та соціальних послуг для Вас після загибелі рідного?

Шкала 1–5 (1 — зовсім недоступні, 5 — повністю доступні)

31. Чи вплинула загибель рідного(ої) на Вашу фінансову ситуацію?

- Значно погіршилася
 Частково погіршилася
 Не змінилася
 Частково покращилася
 Значно покращилася

32. Як Ви оцінюєте доступність фінансових послуг для Вас після загибелі рідного?

Шкала 1–5 (1 — зовсім недоступні, 5 — повністю доступні)

Блок 7. Мовні бар'єри та дискримінація**33. Чи стикалися Ви з упередженим ставленням до Вас у державних чи інших установах?**

- Так
 Ні

34. Якщо так, будь ласка, коротко опишіть, у чому це проявлялося (за бажанням): _____

35. Чи виникали труднощі у Вас через мовний бар'єр?

- Так
- Ні
- Не можу сказати

36. Якщо «так», то у яких ситуаціях це проявлялося найбільше? (Можна вибрати декілька)

- Комунікація з держорганами
- Медичні/адміністративні процедури
- Пошук юриста
- Створення запитів
- Інше: _____

Блок 8. Визнання та вшанування пам'яті

37. Як Ви оцінюєте рівень державного визнання внеску загиблого?

Шкала 1–5 (1 — зовсім изький, 5 — дуже високий)

38. Чи відчуваєте Ви підтримку з боку українського суспільства?

- Так
- Частково
- Ні

39. Чи вважаєте Ви достатнім публічне вшанування іноземних добровольців?

- Так
- Частково
- Ні
- Важко сказати

40. Які форми вшанування Ви вважаєте важливими? (Можна вибрати декілька)

- Пам'ятні знаки
- Офіційні церемонії
- Публічні заяви
- Книги пам'яті
- Інше: _____

Блок 9. Психологічний стан та емоційний вимір

41. Як Ви оцінюєте свій нинішній психологічний стан?

Шкала 1–5 (1 — дуже погано, 5 — дуже добре)

42. Чи зверталися Ви за психологічною допомогою?

- Так
- Ні

43. Якщо зверталися, то оцініть, будь ласка, якість наданих психологічної допомоги (за бажанням).

Шкала 1–5 (1 — дуже погано, 5 — дуже добре)

44. Хто надає Вам найбільшу психологічну підтримку зараз? _____

Блок 10. Актуальні потреби та рекомендації

45. Якої інформації Вам бракує найбільше? (Можна вибрати декілька)

- Щодо документів
- Щодо статусу
- Щодо компенсацій
- Щодо підтримки
- Інше: _____

46. Що сьогодні є найскладнішим для Вашої родини? (Можна вибрати декілька)

- Емоційні переживання
- Фінансова ситуація
- Відсутність інформації
- Бюрократичні труднощі
- Інше: _____

47. Від кого Ви отримували підтримку після загибелі Вашого(ої) рідного(ої)? (Можна обрати декілька варіантів)

- Державні органи
- Громадські організації
- Волонтери
- Міжнародні організації
- Друзі / місцева громада
- Не отримував(ла) підтримки
- Інше: _____

48. Якщо бажаєте, зазначте, яка допомога була найбільш корисною і від кого саме: _____

49. Чи зверталися Ви за допомогою до посольства своєї країни?

- Так
- Ні

50. Наскільки корисною була допомога?

Шкала 1–5 (1 — зовсім не корисна, 5 — дуже корисна)

51. Які кроки держави могли б значно покращити підтримку родин загиблих добровольців? _____

Дякуємо Вам за участь у цьому важливому дослідженні. Ваші відповіді допоможуть покращити систему підтримки родин іноземних добровольців, які віддали життя за Україну.

ДОДАТОК 3. ОНЛАЙН АНКЕТА ДЛЯ РОДИН ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ АБО ПОЛОНЕНИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

ВСТУП ДО ОНЛАЙН-ОПИТУВАЛЬНИКА ДЛЯ РОДИН ЗАГИБЛИХ АБО ПОЛОНЕНИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

Дякуємо, що приєднуєтеся до опитування. Це дослідження проводиться Канівською громадською організацією суспільних ініціатив «Разом» у партнерстві з експертами та громадськими організаціями, які працюють у сфері правового й соціального захисту іноземних добровольців та їхніх сімей. Проект реалізується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах програми «Громадянська стійкість». Ця анкета призначена для **членів сімей іноземних добровольців, які зникли безвісти або перебувають у полоні під час служби в Україні.**

Мета опитування — зрозуміти досвід таких родин і визначити ключові труднощі, з якими вони стикаються. Це можуть бути труднощі з отриманням інформації про місцеперебування чи статус військового, складні юридичні процедури, обмежений доступ до державних та міжнародних сервісів, психологічні та соціальні виклики, а також інші бар'єри, що виникають у процесі пошуку чи взаємодії з інституціями. Зібрані дані допоможуть сформулювати практичні рекомендації для вдосконалення політики та системи підтримки родин іноземних добровольців, зниклих безвісти або утримуваних у полоні.

Усі відповіді є **анонімними**. Ми не **збираємо і не зберігаємо** імен, точних локацій, контактних даних або будь-якої інформації, що дозволяє ідентифікувати респондента чи підрозділ. Дані зберігаються у захищеному вигляді та використовуються виключно в аналітичних цілях. Участь є **добровільною**, і Ви можете припинити заповнення анкети у будь-який момент. Опитування містить **49 запитань** і займає приблизно **40 хвилин**. Ваш досвід є надзвичайно важливим. Дякуємо за вашу довіру та підтримку цього дослідження.

Блок 1. Інформація про респондента

1. Ваш вік:

- до 25
- 26–35
- 36–45
- 46–60
- 60+

2. Ваша стать:

- Жінка
- Чоловік
- Інше
- Не хочу відповідати

3. Країна вашого проживання: _____

4. Ваш зв'язок із зниклим добровольцем:

- Мати / Батько
- Партнер / Подружжя
- Син / Дочка
- Брат / Сестра
- Інше (вказіть) _____

5. Чи проживали ви в Україні під час служби Вашого рідного? Так Ні**Блок 2. Інформація про зниклого(ої) або полоненого(ої) іноземного добровольця і отримання інформації про зникнення або полон****6. Стать зниклого(ої), або того(ої), що перебуває в полоні:** Жінка Чоловік Інше Не хочу відповідати**7. Вік зниклого(ої), або того(ої), що перебуває в полоні (на момент зникнення чи полону): _____****8. Громадянство зниклого(ої), або такого, що перебуває в полоні: _____****9. Чи знаєте ви дату або орієнтовний період зникнення чи потрапляння в полон?** Так Ні**10. Якщо «так», то вкажіть, будь ласка: _____****11. Як Ви дізналися про зникнення Вашого рідного(ої)?** Від військової частини Від інших бійців Від дипломатичних структур ЗМІ / соціальні мережі Інше (вкажіть): _____**12. Наскільки повною була початкова інформація?**

Шкала 1–5 (1 — зовсім неповною, 5 — абсолютно повною)

13. Чого найбільше бракувало в інформації на момент повідомлення? Обставин зникнення чи полону Дій підрозділу Пояснення подальших процедур Контактної особи Інше (вкажіть): _____**14. Чи була первинна інформація суперечливою або неповною?** Так Частково Ні**15. Якщо «так», будь ласка, уточніть, що саме: _____**

Блок 3. Взаємодія з українськими структурами

16. До яких установ ви зверталися після зникнення? (можна обрати кілька)

- Військова частина
- Координаційний штаб
- СБУ
- Поліція
- Національне інформаційне бюро
- Міжнародна організація
- Посольство
- НУО
- Волонтери
- Інше: _____

17. Наскільки зрозумілими були для вас процедури подання заяв, ДНК-зразків, запитів?

Шкала 1–5 (1 — зовсім не зрозуміло, 5 — все зрозуміло)

18. Чи була у Вас контактна особа для комунікації?

- Так
- Ні

19. Як часто Ви отримуєте оновлення про пошук або полон?

- Регулярно
- Іноді
- Дуже рідко
- Не отримую

20. Яким способом з Вами зазвичай зв'язуються?

- Телефон
- Email
- Повідомлення
- Особисті зустрічі
- Ніколи не було зв'язку
- Інше: _____

21. З якими труднощами Ви найбільше стикаєтеся у взаємодії з державними структурами? _____

Блок 4. Юридичні питання

22. Чи отримували Ви юридичну допомогу?

- Так
- Частково
- Ні

23. Наскільки корисною вона була?

Шкала 1–5 (1 — зовсім не корисна, 5 — дуже корисна)

24. Якої юридичної допомоги Вам бракує зараз найбільше? (коротка відповідь)**Блок 5. Соціальний та фінансовий захист родин зниклих безвісти / полонених**

(Йдеться про інформацію щодо соціальних і адміністративних послуг, фінансової допомоги, пільг, статусу, психологічної підтримки, допомоги з документами, житлом, освітою чи іншими видами підтримки для родин.)

25. Чи отримували Ви інформацію про доступні для Вас соціальні, фінансові або гуманітарні послуги після зникнення або потрапляння в полон Вашого(ої) рідного(ої)? Так Частково Ні**26. Якщо “частково” або “ні”, будь ласка, зазначте, якої саме інформації бракувало (за бажанням):****27. Як Ви оцінюєте доступність адміністративних та соціальних послуг для Вас як члена родини зниклого безвісти / полоненого?**

Шкала 1–5 (1 — зовсім недоступні, 5 — повністю доступні)

28. Чи стикалися Ви з фінансовими труднощами після зникнення або потрапляння в полон Вашого(ої) рідного(ої)? Так Частково Ні**29. Якщо “так” або “частково”, будь ласка, уточніть, у чому саме вони полягали (за бажанням): _____****30. Чи стикалися Ви з труднощами у питаннях житла (оренда, тимчасове проживання, оплата комунальних послуг тощо)?** Так Ні**31. Якщо “так”, будь ласка, уточніть (за бажанням): _____****Блок 6. Мовні бар'єри та дискримінація****32. Чи стикалися Ви з упередженим ставленням до Вас у державних чи інших установах?** Так Ні**33. Якщо так, будь ласка, коротко опишіть, у чому це проявлялося (за бажанням): _____****34. Чи виникали труднощі у Вас через мовний бар'єр?** Так Ні Не можу сказати

35. Якщо «так», то у яких ситуаціях це проявлялося найбільше? (Можна вибрати декілька)

- Комунікація з держорганами
- Медичні/адміністративні процедури
- Пошук юриста
- Створення запитів
- Інше: _____

Блок 7. Визнання та ставлення

36. Як Ви оцінюєте рівень державного визнання внеску іноземних добровольців?

Шкала 1–5 (1 — зовсім низький, 5 — дуже високий)

37. Які форми вшанування Ви вважаєте важливими? (Можна вибрати декілька)

- Пам'ятні знаки
- Офіційні церемонії
- Публічні заяви
- Книги пам'яті
- Інше: _____

38. Чи відчуваєте Ви підтримку з боку українського суспільства?

- Так
- Частково
- Ні

39. Яка підтримка була б для Вас важлива? _____

Блок 8. Психологічний стан та емоційний вимір

40. Як Ви оцінюєте свій нинішній психологічний стан?

Шкала 1–5 (1 — дуже погано, 5 — дуже добре)

41. Чи зверталися Ви за психологічною допомогою?

- Так
- Ні

42. Хто надає Вам найбільшу психологічну підтримку зараз? _____

Блок 9. Актуальні потреби та рекомендації

43. Якої інформації Вам бракує найбільше? (Можна вибрати декілька)

- Щодо документів
- Щодо статусу
- Щодо інформації
- Щодо підтримки
- Інше: _____

44. Що сьогодні є найскладнішим для Вашої родини? (Можна вибрати декілька)

- Емоційні переживання
- Фінансова ситуація

- Відсутність інформації
- Бюрократичні труднощі
- Інше: _____

45. Від кого Ви отримували підтримку після зникнення або потрапляння в полон Вашого(ої) рідного(ої)? (Можна обрати декілька варіантів)

- Державні органи
- Громадські організації
- Волонтери
- Міжнародні організації
- Друзі / місцева громада
- Не отримував(ла) підтримки
- Інше: _____

46. Якщо бажаєте, зазначте, яка допомога була найбільш корисною і від кого саме: _____

47. Чи зверталися Ви за допомогою до посольства своєї країни?

- Так
- Ні

48. Наскільки корисною була допомога?

Шкала 1–5 (1 — зовсім не корисна, 5 — дуже корисна)

Які кроки держави могли б значно покращити становище родин зниклих безвісти та полонених іноземних добровольців? _____

Дякуємо вам за довіру та відвертість. Ваші відповіді мають велике значення та допоможуть покращити підтримку родин, які переживають зникнення близьких.

ДОДАТОК 4. ГАЙД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

1. КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ РЕСПОНДЕНТІВ

Відбір респондентів здійснюється за трьома основними кластерами, з урахуванням обов'язкових та додаткових (бажаних) характеристик для забезпечення різноманітності досвіду.

КЛАСТЕР 1 — ВІЙСЬКОВІ ТА ВЕТЕРАНИ

До вибірки включаються іноземці, які служать або служили в Україні, зокрема поранені, демобілізовані та ветерани з інвалідністю. Обов'язковою умовою є наявність досвіду труднощів із доступом до послуг, документів, правового статусу або випадків дискримінації чи бюрократичних бар'єрів.

Додатково враховуються: гендер, вік, країна походження, мовна компетентність, тривалість перебування в Україні, регіон проживання, тип служби та правовий статус.

КЛАСТЕР 2 — РОДИНИ ЗАГИБЛИХ

Включаються члени сімей іноземців, які загинули під час служби, з досвідом взаємодії з державними структурами (репатріація, виплати, комунікація). Обов'язковою є наявність правової, соціальної або психологічної вразливості.

Додатково враховуються: ступінь спорідненості, країна проживання, рівень поінформованості, досвід взаємодії з установами, мовні навички та соціально-економічний статус.

КЛАСТЕР 3 — РОДИНИ ПОЛОНЕНИХ І ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ

До вибірки входять родичі іноземців, які перебувають у полоні або вважаються зниклими безвісти, з досвідом пошуку та взаємодії з інституціями. Ключовими є висока невизначеність та емоційне навантаження.

Додатково враховуються: ступінь спорідненості, доступ до інформації, країна походження, тривалість очікування, рівень залученості до пошуку, мовні бар'єри та наявність соціальної підтримки.

2. ПРИНЦИПИ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

Інтерв'ю проводяться з урахуванням травматичного досвіду респондентів. Важливо забезпечити безпечну, нейтральну та неоцінювальну атмосферу, уникати тиску та чутливих або небезпечних тем.

Учасникам чітко пояснюється мета дослідження, гарантується добровільність участі та анонімність. Інтерв'юери мають уважно стежити за емоційним станом респондентів і бути готовими призупинити або завершити розмову за потреби.

3. ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕРВ'Ю

Перед початком необхідно:

- представитися та пояснити мету дослідження;
- отримати інформовану згоду;
- пояснити принципи конфіденційності;
- узгодити можливість аудіозапису;
- забезпечити приватність і комфорт респондента.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПИСУ ІНТЕРВ'Ю

Інтерв'ю рекомендовано проводити щонайменше у складі двох осіб:

- **інтерв'юер**, який веде розмову;
- **нотатник (ресерчер)**, який фіксує відповіді та спостереження.

Це дозволяє зберегти природний хід розмови та водночас забезпечити точність даних.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗАПISУ:

- заздалегідь отримати згоду на аудіозапис (за наявності);
- у разі відмови — вести детальні нотатки без ідентифікаційних даних;
- фіксувати не лише відповіді, але й контекст (паузи, емоційні реакції, труднощі з розумінням);
- уникати запису чутливої або потенційно небезпечної інформації;
- забезпечити безпечне зберігання записів і нотаток.

ЯКЩО ІНТЕРВ'Ю ПРОВОДИТЬСЯ ОНЛАЙН АБО ТЕЛЕФОНОМ:

- переконатися, що респондент перебуває у безпечному та приватному місці;
- рекомендувати використання навушників для підвищення конфіденційності;
- на початку перевірити якість зв'язку та можливість комфортної розмови;
- чітко проговорити, хто присутній на інтерв'ю (включно з нотатником);
- говорити повільніше, ніж під час офлайн-розмови, та частіше перевіряти розуміння;
- бути уважним до пауз і змін інтонації, оскільки невербальні сигнали обмежені;
- уникати одночасного говоріння, давати більше часу на відповідь;
- заздалегідь узгодити, що робити у разі переривання зв'язку (повторний дзвінок, інший канал);
- не записувати розмову без прямої згоди респондента.

РОБОТА З ЕМОЦІЙНИМИ РЕАКЦІЯМИ

Інтерв'юер має бути готовим до сліз, мовчання або напруження. У таких випадках важливо:

- робити паузи та не тиснути;
- пропонувати зупинку або зміну теми;
- зберігати спокійний і підтримуючий тон;
- за необхідності необхідно коректно завершити інтерв'ю.

5. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З РІЗНИМИ КЛАСТЕРАМИ

ВІЙСЬКОВІ ТА ВЕТЕРАНИ:

Фокус на досвіді взаємодії з системами, без обговорення бойових операцій, місць служби чи командування. Важливо підкреслювати незалежність дослідження від державних структур.

РОДИНИ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ:

Починати з висловлення співчуття, говорити повільно, не тиснути та дозволяти респонденту задавати темп розмови. Уникати деталей, що можуть посилити травматизацію.

РОДИНИ ПОЛОНЕНИХ:

Суворо уникати будь-якої інформації, що може вплинути на безпеку або переговорні процеси. Фокус — на досвіді взаємодії з установами.

6. ЗАВЕРШЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

Після завершення необхідно:

- подякувати респонденту;
- уточнити потребу в додатковій підтримці;
- надати контакти допомоги (за потреби);

Цей гайд базується на принципах етичного дослідження та підходу, чутливого до травматичного досвіду

ДОДАТОК 5. ОПИТУВАЛЬНИК (ІНТЕРВ'Ю) ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ

■ ОСНОВНІ СЕКЦІЇ ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Демографічні дані:

1. Псевдонім чи позивний
2. Стать
3. Вік
4. Країна походження
5. Громадянство наразі
6. Найвищий рівень освіти
7. Військове звання та посада
8. Наявність інвалідності (не тільки фізична, але і ментальна, озвучити за бажанням або зазначити інтерв'юєру, якщо є видима)

2. Шлях до служби:

9. Коли і з якою метою Ви приїхали в Україну?
10. Чи виникали труднощі під час перетину кордону? Якщо так, то які саме?
11. Як відбувався процес вступу до військової частини?
 - а. Скільки часу тривав?
 - б. Які документи вимагали?
 - с. Чи були прояви нерівного ставлення?
12. Чи отримали Ви достатньо інформації про контракт?
13. Чи переходили із однієї військової частини в іншу?

3. Досвід служби:

14. Коли почали брати безпосередню участь у бойових діях?
15. Скільки часу перебуваєте вже / перебували на службі?
16. Чи відчували дискримінацію під час служби? (банківську, мовну, расову, організаційну, медичну, міграційну тощо).
17. Чи користувалися відпусткою? Якщо ні, то чому?

4. Медичне забезпечення:

18. Чи був зрозумілий порядок медичної евакуації?
19. Чи були у Вас поранення?
20. Якщо були поранення, то як швидко було надано першу допомогу і ким?
21. Як швидко Вас евакуювали з місця отримання поранення до стабілізаційного пункту? А потім як швидко Ви потрапили до медичного закладу для проходження лікування?
22. Розкажіть про лікування у медичних закладах. Яка була якість цієї медицини?
23. Чи були відмови або бар'єри у доступі до медичної допомоги?
24. Чи проходили ВЛК? Який результат?
25. Чи поінформували Вас про можливість проходження МСЕК?

5. Фінансові питання:

26. Розкажіть, будь ласка, про Ваш досвід користування банківськими послугами в Україні. З якими труднощами або бар'єрами Ви стикалися?
27. Що Ви знаєте про свої фінансові права як військовослужбовця під час служби, лікування, оздоровлення, або у випадку визнання Вас частково або повністю непридатним до подальшої служби, або інших питань? Яку інформацію про це Вам надавало або не надавало командування?
28. Які види фінансової допомоги чи виплат Ви фактично отримували, а які — ні? Що було зрозумілим, а що викликало труднощі у цьому процесі?

6. Соціальний захист:²

29. Розкажіть, будь ласка, яку інформацію про соціальні, державні та інші доступні послуги Ви отримували. Що було зрозумілим, а що — ні?
30. Який у Вас був досвід взаємодії з органами соціального захисту або іншими державними структурами або неурядовими організаціями? З якими труднощами Ви стикалися?
31. Які види медичної, психологічної або реабілітаційної допомоги були Вам доступні? Як Ви оцінюєте цю підтримку?
32. Розкажіть про Ваш досвід із житлом в Україні: оренда, реєстрація чи тимчасове проживання. Які бар'єри виникали?
33. Яку інформацію або підтримку щодо освіти, перекваліфікації чи працевлаштування Ви отримували? Які потреби залишаються?
34. Як мовний бар'єр впливав на Ваше отримання інформації чи послуг? У яких ситуаціях це відчувалося найбільше?
35. Яку допомогу від недержавних або волонтерських організацій Ви отримували? Що з цього було найбільш корисним?

7. Документи та правовий статус:

36. Розкажіть, будь ласка, про Ваш досвід оформлення документів в Україні. Які документи Ви отримали (посвідку на проживання, УБД, тощо), а які — ні, і що цьому заважало?
37. Яку інформацію або пропозиції щодо оформлення посвідки, громадянства чи статусу УБД Ви отримували в штабі? Наскільки зрозумілими були ці процедури?

8. Вшанування та визнання:

38. Як Ви відчуваєте рівень визнання Вашої служби на державному, публічному або суспільному рівні?
39. Які форми визнання чи вшанування були для Вас важливими або справедливими?

9. Дискримінація та взаємодія з інституціями:

40. Розкажіть, будь ласка, чи стикалися Ви з упередженим ставленням або труднощами у взаємодії з державними чи іншими установами. У яких саме ситуаціях це проявлялося? (Примітка для інтерв'юера: за потреби можете перерахувати установи: ТЦК, військова частина, лікарні, банки, міграційна служба, Міністерство у справах ветеранів, тощо).

² Соціальний захист в Україні — це система державних та місцевих послуг і видів допомоги, які підтримують людей у повсякденному житті. Він охоплює такі питання, як доступ до соціальних та адміністративних послуг, оформлення пільг, отримання житла або реєстрації, можливості для навчання, перекваліфікації чи працевлаштування, а також соціальна та гуманітарна підтримка для Вас і Вашої родини. Простими словами: це те, що допомагає Вам легше взаємодіяти з державою та отримувати необхідні послуги у щоденному житті. В даному опитувальнику нас цікавить як така допомога від держави, включно із місцевою владою та самоврядуванням, а також від недержавного сектору: неурядові організації, благодійні фонди, волонтери, церква, бізнес, тощо.

10. Психологічний і соціальний стан:

41. Як служба та подальші події вплинули на Ваш психологічний і соціальний стан?
42. Чи маєте Ви доступ до психологічної підтримки або людей, які Вас підтримують? Що було найважчим у цей період?

11. Плани на майбутнє та інтеграція

43. Розкажіть, будь ласка, про Ваші плани на найближче майбутнє: проживання в Україні чи в іншій країні, вивчення української мови, робота або інші кроки, які Ви розглядаєте. Якщо не розглядаєте, то чому?
44. Якщо готові, поділіться, як Ви бачите своє особисте життя чи життя родини у подальшому — в Україні або за межами країни.

12. Пропозиції:

45. Які зміни, на Вашу думку, потрібні в законодавстві або процедурах, щоб покращити умови та захист іноземних добровольців в Україні?
46. Яку підтримку чи дії з боку держави Ви вважаєте найважливішими для покращення становища іноземних добровольців і ветеранів?

ДОДАТОК 6. ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ РОДИН ЗАГИБЛИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

■ ОСНОВНІ СЕКЦІЇ ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Демографічні дані

1. Псевдонім (для анонімності) або ім'я.
2. Стать
3. Ваш вік
4. Країна проживання (Чи проживали Ви в Україні під час служби Вашого рідного?)
5. Громадянство наразі
6. Ваш зв'язок із загиблим (мати, батько, партнер, дружина, брат/сестра тощо)
7. Стать, вік та громадянство загиблого добровольця (за бажанням).

2. Інформація про комунікацію щодо зникнення

8. Розкажіть, будь ласка, як Ви дізналися про загибель Вашого рідного та яку інформацію отримали на початку. Що було зрозумілим, а чого бракувало?
9. Чи були у повідомленій інформації моменти, які викликали непевність, суперечності або запитання? Якої інформації Ви досі не маєте?

3. Взаємодія з українськими структурами (військова частина, органи влади, структури, відповідальні за виплати та репатріацію)

10. Яку інформацію Ви отримали щодо подальших кроків після загибелі — документів, виплат, поховання чи репатріації? Наскільки зрозумілими були ці процедури?
11. З якими установами Вам довелося взаємодіяти, і який досвід Ви мали у комунікації з ними? Що допомагало або навпаки ускладнювало цей процес?
12. Чи маєте Ви конкретну контактну особу або структуру, з якою тримаєте зв'язок? Як часто Ви отримуєте оновлення?

4. Юридичний супровід та правові питання

13. Розкажіть, будь ласка, чи отримували Ви юридичну підтримку. Хто допоміг знайти юриста, і наскільки корисною була ця допомога?
14. Яких юридичних роз'яснень або рішень Вам сьогодні найбільше бракує?

5. Соціальна, фінансова та психологічна підтримка родини

15. Яку підтримку (соціальну, фінансову чи психологічну) Ви отримали після зникнення рідного?
16. Хто з державних, недержавних чи волонтерських структур був для Вас найбільш корисним?
17. Як загибель вплинуло на ваше фінансове становище та повсякденне життя?
18. Якої підтримки Вам зараз найбільше бракує?

6. Мовні та культурні бар'єри

19. Які труднощі у комунікації виникали через мовні або культурні відмінності? У яких ситуаціях це було найпомітніше?

7. Комунікація з міжнародними структурами

20. Чи зверталися Ви по допомогу до посольства або міжнародних організацій? Яку підтримку вони надали та що, на Вашу думку, можна покращити?

8. Визнання, вшанування та ставлення суспільства

21. Як ви оцінюєте рівень визнання внеску вашого рідного на державному та публічному рівнях?

22. Які форми вшанування були б для вас важливими або справедливими?

9. Психологічний стан та емоційне навантаження

23. Як пережита втрата та пов'язані з нею процедури вплинули на Ваш психологічний стан? На чію підтримку Ви можете покладатися?

10. Поточні потреби та рекомендації

24. Якої інформації чи підтримки Вам найбільше бракує зараз?

25. Що сьогодні є найважчим у Вашій ситуації?

26. Які дії державних органів або служб могли б суттєво покращити становище родин загиблих іноземних добровольців?

27. Якщо маєте, поділіться, будь ласка, своїми рекомендаціями щодо того, як можна покращити процедури, комунікацію або підтримку таких родин.

ДОДАТОК 7. ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ РОДИН ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ АБО ПОЛОНЕНИХ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ(ЕЦЬ)

■ ОСНОВНІ СЕКЦІЇ ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Демографічні дані

1. Псевдонім (для анонімності) або ім'я.
2. Стать
3. Ваш вік
4. Країна проживання (Чи проживали Ви в Україні під час служби Вашого рідного?)
5. Громадянство наразі
6. Ваш зв'язок із зниклим (мати, батько, партнер, дружина, брат/сестра тощо)
7. Стать, вік та громадянство зниклого добровольця (за бажанням).

2. Інформація про комунікацію щодо зникнення

8. Розкажіть, будь ласка, як Ви дізналися про зникнення Вашого рідного та яку інформацію отримали на початку. Що було зрозумілим, а чого бракувало?
9. Чи були у первинній інформації моменти, які здавалися суперечливими або неповними? Яку важливу інформацію Ви досі намагаєтеся отримати?

3. Взаємодія з українськими структурами (військова частина, Координаційний штаб, тощо)

10. Яку інформацію Ви отримали про те, куди звертатися та які кроки здійснювати після зникнення?
11. Як Ви розумієте процедури подання заяв, ДНК-зразків та інших документів? Що в цьому процесі було складним?
12. З якими установами Ви взаємодієте щодо пошуку (військова частина, Координаційний штаб, НІБ, СБУ, поліція, НУО)? Який у Вас був досвід комунікації з ними?
13. Як часто та яким способом Ви отримуєте оновлення? Чи є в Вас контактна особа, яка відповідає за зв'язок із Вами?
14. З якими труднощами Ви стикаєтеся у взаємодії з українськими структурами?

4. Юридичний супровід та правові питання

15. Чи отримували Ви юридичну підтримку у питаннях, пов'язаних зі зникненням рідного? Хто допоміг знайти юриста?
16. Наскільки корисною була юридична допомога та яких консультацій або рішень Вам зараз найбільше бракує?

5. Соціальна, фінансова та психологічна підтримка родини

17. Яку соціальну, фінансову або психологічну підтримку Ви отримали після зникнення рідного? Хто був найбільш корисним?
18. Як зникнення вплинуло на Ваше повсякденне життя та фінансову ситуацію? Якої підтримки Вам зараз бракує?

6. Мовні та культурні бар'єри

19. Які труднощі виникали у комунікації через мовні або культурні відмінності? У яких ситуаціях це заважало найбільше?

7. Комунікація з міжнародними структурами

20. Чи зверталися ви по допомогу до посольства, міжнародних організацій або правозахисних інституцій? Яку допомогу Ви від них отримали?
21. Що, на Вашу думку, могло би бути покращено у міжнародній підтримці родин зниклих безвісти іноземних добровольців?

8. Визнання, вшанування та ставлення суспільства

22. Як Ви відчуваєте ставлення держави та суспільства до зникнення Вашого рідного? Які форми визнання або підтримки були б для Вас важливими?

9. Психологічний стан та емоційне навантаження

23. Як тривала невизначеність впливає на Ваш психологічний стан? На чію підтримку Ви можете покладатися під час цього очікування?

10. Поточні потреби та рекомендації

24. Якої інформації чи підтримки Вам найбільше бракує зараз найбільше?
25. Що сьогодні є найважчим у Вашій ситуації?
26. Які дії державних органів або служб могли б суттєво покращити становище родин зниклих безвісти іноземних добровольців?
27. Які рекомендації Ви могли б надати щодо покращення процедур, комунікації або підтримки таких родин?

ДОДАТОК 8. ФОРМА ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА УЧАСТЬ В ІНТЕРВ'Ю ТА ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Шановний(а) респонденте(ко),

Вас запрошують взяти участь у дослідженні, що проводиться Канівською громадською організацією суспільних ініціатив “Разом” у межах проекту «Дослідження проблем правового і соціального захисту іноземних добровольців в Україні» за підтримки Міжнародного фонду “Відродження”.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Зібрати інформацію про досвід іноземних добровольців та іноземних ветеранів/ветеранок в Україні, а також виявити бар'єри й проблеми у сферах соціального, правового, медичного, адміністративного, банківського та інституційного доступу.

ДАНІ МОЖУТЬ БУТИ ЗІБРАНІ:

- Псевдонім або позивний (за бажанням)
- Основні демографічні дані
- Загальна інформація про службу (без військових деталей)
- Досвід отримання медичної, соціальної, правової та адміністративної допомоги
- Ваші коментарі, думки, оцінки та пропозиції

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

- Дані використовуються лише для дослідницьких цілей.
- Особиста інформація не буде розголошена без вашої окремої згоди.
- Інтерв'ю подається в анонімному та узагальненому вигляді.
- Дані зберігаються у захищеному середовищі і видаляються після завершення проекту.

ВАШІ ПРАВА

Ви можете:

- відмовитися від відповідей на будь-які питання,
- припинити інтерв'ю у будь-який момент,
- вимагати зміну чи видалення своїх даних,
- відкликати згоду без жодних пояснень.

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ УЧАСТІ

Участь є повністю добровільною і не впливає на жодні ваші права чи соціальний статус.

ЗГОДА НА АУДІОЗАПИС

Аудіозапис потрібен лише для точної транскрипції інтерв'ю. Запис нікому не передається, зберігається у захищеному середовищі й буде видалений після обробки даних.

Позначте чи проговоріть Ваш вибір:

- Я дозволяю робити аудіозапис інтерв'ю.
- Я не дозволяю робити аудіозапис інтерв'ю.

Місце

Дата

Підпис

(Або заповнює інтерв'юер за словами респондента(ки))

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЗГОДИ

Я, _____
(псевдонім / позивний)

підтверджую, що ознайомлений(а) з метою дослідження, умовами участі та обробкою моїх персональних даних. Я добровільно надаю згоду на участь в інтерв'ю та обробку моїх даних відповідно до зазначених умов.

Моє ім'я може / не може бути зазначене у дослідженні.
(необхідне підкреслити)

Місце

Дата

Підпис

(Або заповнює інтерв'юер за словами респондента(ки))

ДОДАТОК 9. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Deutsche Welle (DW Glavnoe) (2026) *Число иностранных легионеров в ВСУ достигло 20 тысяч, 21 March*. Доступно за посиланням: <https://t.me/dwglavnoe/62519> (дата звернення: 30 березня 2026 р.).
2. Lowy Institute (рік не зазначено). Аналітичні матеріали щодо статусу іноземних бійців та ризиків їх класифікації як найманців.
3. Volksgeist (2026). Дослідження трансформації профілю іноземних добровольців.
4. Centre for European Policy (CEP) (2025). Аналітичні матеріали щодо участі іноземців у збройних конфліктах.
5. Carnegie Endowment for International Peace (рік не зазначено). Дослідження адаптації іноземних військових до сучасних умов війни.
6. The New Voice of Ukraine (2026). Матеріали щодо участі іноземних добровольців (зокрема колумбійського контингенту).

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА

7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (III) (1949).
8. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977).
9. Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни на суходолі (1907).
10. Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (1989).
11. Конвенція Організації африканської єдності про ліквідацію найманства в Африці (1977).

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА (ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ)

12. Durkheim, E. (1893/1997). *The Division of Labour in Society*.
13. Parsons, T. (1951). *The Social System*.
14. Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and Social Class*.
15. Anderson, B. (1983/2006). *Imagined Communities*.
16. Feagin, J. (2006). *Systemic Racism: A Theory of Oppression*.
17. Kropendorff, W. (1992). Дослідження інституційної дискримінації.
18. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*.
19. Nussbaum, M. (2011). *Creating Capabilities*.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА ДЕРЖАВНІ ПОЛІТИКИ (НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ)

Грузія

20. *Law on Military Service* (1997, зі змінами). Доступно за посиланням: <https://matsne.gov.ge> (дата звернення: 5 березня 2026 р.).
21. *Law on Veterans of War and Armed Forces* (2014, зі змінами). Доступно за посиланням: <https://matsne.gov.ge> (дата звернення: 27 лютого 2026 р.).

Ізраїль

22. *Defense (Families of Fallen Soldiers) Law* (1950). Доступно за посиланням: <https://www.nevo.co.il> (дата звернення: 25 лютого 2026 р.).
23. *Law of Return* (1950). Доступно за посиланням: <https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/return.htm> (дата звернення: 14 березня 2026 р.).

США

24. *Immigration and Nationality Act (INA)*, §§ 328–329 (1952, зі змінами). Доступно за посиланням: <https://www.uscis.gov/military/naturalization-through-military-service> (дата звернення: 12 лютого 2026 р.).
25. Department of Veterans Affairs. *Veterans Benefits Administration та програми соціального забезпечення ветеранів* (без року). Доступно за посиланням: <https://www.va.gov> (дата звернення: 3 березня 2026 р.).

Франція

26. Ministère des Armées. *Réglementation de la Légion étrangère та принцип «Français par le sang versé»* (без року). Доступно за посиланням: <https://www.legion-etrangere.com> та <https://www.service-public.fr> (дата звернення: 8 березня 2026 р.).

Хорватія

27. *Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji* (2017, зі змінами). Доступно за посиланням: <https://narodne-novine.nn.hr> (дата звернення: 19 лютого 2026 р.).

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ПРОГРАМНІ ДЖЕРЕЛА

28. U.S. Citizenship and Immigration Services (USCIS). *Military Liaison Program* (без року). Доступно за посиланням: <https://www.uscis.gov/military> (дата звернення: 10 березня 2026 р.).
29. Department of Veterans Affairs. *Post-9/11 GI Bill* (без року). Доступно за посиланням: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/post-9-11/> (дата звернення: 18 лютого 2026 р.).
30. Lone Soldier Center. *Support Programs for Lone Soldiers* (без року). Доступно за посиланням: <https://lonesoldiercenter.com> (дата звернення: 2 березня 2026 р.).
31. Ministry of Defense. *Department of Families and Commemoration* (без року). Доступно за посиланням: <https://www.mod.gov.il> (дата звернення: 21 лютого 2026 р.).
32. Ministarstvo hrvatskih branitelja. *Veterans Support System* (без року). Доступно за посиланням: <https://branitelji.gov.hr> (дата звернення: 6 березня 2026 р.).
33. State Service for Veterans Affairs. *Veterans Support Programs* (без року). Доступно за посиланням: <https://veterans.gov.ge> (дата звернення: 23 лютого 2026 р.).

